

Poština v kraljevini SHS
v gotovini plačana.

ČAS

Znanstvena revija
»Leonove družbe«

Letnik XVI. Zvezek 3.

LJUBLJANA, 1922

Tiska Jugoslovska tiskarna

Vsebina.

I. Razprave in članki:

† Benedikt XV. Urednik	153
Teologija kot znanost. Univ. prof. dr. Aleš Ušeničnik — Ljubljana	159
Ivan Meštrovič. Prof. dr. Dragutin Kniewald — Zagreb	170
Gospodarski problemi. Inž. Dušan Srnec — Bled	178
1. Međsebojna neločljivost gospodarskega življenja	178
2. Kapitalistična generacija	181
3. Gospodarska diferenciacija in njeni problemi	183
4. Predlogi za rešitev	190
5. Pogled na našo državo	195
Nekaj misli o naši državi. Ivan Dolenc — Beograd	197
Ali nam je lastna država potrebna?	198
Intermezzo, ki ni intermezzo	200
Kdaj bodo narodne države nepotrebne	202
Kamovi potomci	203
»Bolezen Slave Jugovičeve«	206
Naša državotvornost	207
Vigilantibus iura!	209
Sprovodno pismo uredniku	211

II. Iz našega kulturnega življenja:

Kritika Mahničeve filozofije. Dr. Aleš Ušeničnik	212
Iz bolezní našega naroda. Dr. Jos. Srebrnič	220
Literarna zgodovina: Cankarjev Zbornik. Uredil dr. Joža Glonar. (Dr. Iv. Pregelj)	226
Leposlovje: Fr. Milčinski; Drobiž. (Dr. Alojzij Remec)	227
Nabožno slovstvo: Rimski misal . . . . . priredio dr. Dra- gutin Kniewald. (Fr. Ušeničnik)	228

III. Kulturne drobtine:

Pij XI — novi glavar katoliške cerkve. (J. S.)	229
Transcendentalnosti. (—b—)	230
Katoliška misel v Združenih državah Severne Amerike	231
Humanistična gimnazija. (J. S.)	232
Zbornik za umetnostno zgodovino. (—a)	233
Socialna misel. (J. S.)	234
Mentor. (—ič.)	235
Život. (—ič.)	235
Niva o H. Wendelu. (I. Dolenc.)	235

IV. Listnica uredništva. Corrigenda 236

Ureditev lista (»Čas« XVI. letnik, Zvezek 3.) je bila zaključena dne
7. februarja 1922.

Papež Benedikt XV.

† 22. januarja 1922.

Z globokim sožaljem je sprejel ves kulturni svet nepričakovano novico, da je umrl Benedikt XV., ki je tako veličastno vršil poklic namestnika Kristusovega tu na zemlji. Lahko bi ga vršil še dolgo vrsto let naprej, načrte je imel velike, dela neizmerno na desni in levi. Umrl je, njegov prostor zasede drug, sam pa je odšel po plačilo.

Papeštvo kot nositelj večnih bogodanih idej ima poroštvo, da ne proneha nikdar. Pogled v že prošle sekularne dobe skoraj 2000 let, kjer so si izbruhi orjaških nasprotnih sil tolikokrat vse prizadeli, da bi papeštvo strmoglavili, vsakemu resnemu mislecu in poznavatelju zgodovine presenetljivo jasno govori, da bo papeštvo zmagavno ostalo i v sekularnih dobah, ki so še pred nami. Kot nositelj in tolmač resnice, verske in npravne, je papeštvo tradicija, ki pred nami, ki pred vsako dobo živi in je zatorej neprestano aktualna. Vsak papež je aktualna osebnost, vsak na vseh straneh od ene zemljine do druge globoko zapleten v življenje in velike dogodke svojega časa. On je nerazdružljiv od Kristusove cerkve. Kako aktualen je bil že od njenih prvih početkov dalje, izpričujeta Kapitol in Forum Romanum v svojih razvalinah prav tako kakor bizantinski iztok in germanski imperializem srednjega veka ter Napoleon in svetovna vojska sedaj. Pija IX., Leona XIII., Pija X., Benedikta XV., skratka — papeža je tudi naša doba polna.

Oblast po sv. Petru je Benedikt XV. v cerkvi prevzel dne 3. septembra 1914. Aktualnost njegovega življenja je bila usmerjena po svetovni vojski, ki se je bila dober mesec poprej razvnela.¹ Še isti dan, ko je bil za papeža izvoljen, se je po svoji lastni izpovedi z dne 28. julija 1915 s slovesno obljubo pred Bogom zavezal, da hoče biti sredi sovraštva oče miru ter »z vsemi močmi delati na to, da se bojujoči narodi zopet spravijo

¹ Prim. Dr. Jos. Srebrnič: Benedikt XV. v toku svetovne vojske — »Čas« XIII. (1919) 16—41.

med seboj«. V izvrševanju te svoje zaobljube je pred človeštvom v dejanju in besedi pooseboval Kristusa - kneza miru, ljubezni in usmiljenja. Tradicija, ki jo papeštvo zastopa, je pred nami v eni najlepših svojih oblik konkretno zaživela ter bila neizmerno aktualna.

Ni mogel vojske preprečiti, ker mu je bil dostop k njenemu diplomatskemu poteku zabranjen, toda razloge, ki so dovedli do vojske — mamonizem v družbi, egoizem med narodi, pojmovanje prava kot surove sile ter preziranje avtoritete — je v svoji okrožnici 1. novembra 1914 brezobzirno razkril in obsodil in prav tako opetovano obsojal krivični in kruti način bojevanja. Pozitivno je skušal blažiti vojne grozote, kjer je le mogel, in zato z velikim uspehom deloval za osvoboditev vojnih jetnikov: najprej za boj nesposobnih, potem civilnih, dalje rekonvalescentnih, družinskih očetov itd. Nepristranost, ki jo je tukaj v najtežjih okoliščinah znal varovati, je bila čudovita ter mu je v diplomatskem svetu prinesla največji ugled. Slike papežev dobrotnikov, papežev posredovateljev iz srednjeveške ideje o družini narodov so se v njem obnovile ter modernemu svetu govorile, kako lepe so in kako upravičene tudi danes.

Nasproti materialističnim nazorom, po katerih Boгу odtujena diplomacija dandanes urejuje mednarodne odnose in ki seveda neizbežno vodijo do krvavih konfliktov, je od vsega početka v svojih govorih in okrožnicah pričel tolmačiti in poudarjati načela, ki edina omogočujejo mirno mednarodno življenje. Kot temelje pravičnega in trajnega miru je 1. avgusta 1917 proglasil moralno moč prava, splošno razorožitev, ustanovitev mednarodnega razsodišča, svobodo in skupnost morja. Dve leti pred rusko revolucijo je 28. julija 1915 svetu povedal svoje misli o samoodločbi narodov: pravice in upravičene težnje narodov naj se uvažujejo, kajti »vsi naj pomislijo, da narodi ne umrjejo. Ako so ponižani in zatirani, prenašajo le z gnevom naloženi jarem in se vedno pripravljajo, da ga vržejo ob tla; kot žalostno dediščino pa oddajajo iz roda v rod sovraštvo in misel na maščevanje«.

Narodi naj imajo pravico, da odločajo s a m i o svoji usodi.² Mir naj se sklepa potom medsebojnega dobre volje polnega sporazuma, pri skupnem posvetu, brez diktata od močnejše

² Tako v pismu 15. oktobra 1918 na varšavskega nadškofa in sedanjega kardinala Kakowskega.

strani, le tako bo mir trajen in pravičen.³ »Osservatore Romano« pa je v avgustu 1917 gotovo v soglasju s stališčem papeža samega propagiral načelo, naj imajo narodi, ne vlade ali vladarji, izključno pravico, sklepati o lastni ustavi, o vojski in miru ter o pogodbah z drugimi državami. Tudi konkretno je Benedikt XV. v svoji znameniti noti 1. avgusta 1917 povedal, kako naj bi se mir med narodi v Evropi zopet vpostavil. Med drugim je tukaj tudi zahteval, naj se pri ozemeljskih vprašanih kolikor možno in pravično upoštevajo težnje narodov pri balkanskih državah, nekdanjega poljskega kraljestva in tudi med tedanjo Avstrijo in Italijo! Da, če bi se bil sklepal mir v smislu Benediktovih načel, bi danes slovenski narod ne bil po državnih mejah razsekan — —

Tako visoko kakor Benedikt XV. se ob svetovni vojski noben državnik ni povzpел; a to je mogel storiti le on, ki je v svojem pismu na nadškofa v Modeni dne 30. okt. 1916 ponovil stari, a vedno novi nauk iz tradicije papeštva: »M i n e b o m o gledali ne na desno ne na levo, ampak pravični bomo v svojih sodbah, kakor smo bili do sedaj.« Versailles-ski mir so diplomati sezidali na drugih podstavah, zato že danes ne more držati in bo vir le novega gorja. Benedikt XV. bo diplomatom svetovne vojske za veke v očitek in spotiko! —

Delo miru je po vojski nadaljeval, ko je na vseh delih našega planeta organiziral pomoč za stradajočo deco, za bedne in siromake vseh vrst. Prva zbirka od 28. dec. 1919 do 20. dec. 1920 mu je dala na razpolago L 16,747.604·45, druga od 21. dec. 1920 do konca dec. 1921 mu je prinesla po izkazu iz početka decembra (tedaj ni bila še zaključena) L 13,451.917. — Od teh velikih vsot so črpali predvsem otroci stradajoče osrednje Evrope, a velike deleže so dobili tudi oni zunaj nje do Jugoslavije, Bolgarske, Rumunije in ruskih beguncev v Carigradu. Organizacija dobroteljnosti, ki je brez primere v zgodovini! Rim papežev, ki ga je že l. 107 Ignacij iz Antiohije označil kot srce in glavo zveze krščanske ljubezni, se je v luči starih tradicij tudi tukaj strmečemu svetu vedno sebi enakega predstavil.

Vsi narodi so polni priznanja in hvaležnosti do Benedikta XV.; tudi Slovani ga bodo ohranili v najlepšem spominu.

³ Tako v apost. opominu 28. julija 1915 in zopet v nagovoru 6. decembra 1915 ter pismu 4. marca 1916.

Poljakom je bil iskren prijatelj; oni bi lahko napisali celo knjigo o ljubezni, ki jo je do njih domovine imel: kako je že med vojsko v letih 1915—1917 organiziral zanje pomožno akcijo, ki jim je prinesla okoli 4 milijone frankov; kako je v svoji noti 1. avg. 1917 slovesno za njih osvoboditev nastopil; kako je v posebnem pismu že 15. oktobra 1918 izrazil svoje zadoščenje k njih neodvisnosti, vzklíkajoč: »Toda, in za to bodi Gospodu neskončna zahvala, zora vstajenja Poljske je končno tu!« ali v drugem pismu na poljske škofe 16. julija 1921, zagotavljajoč: »Naša ljubezen in naša vdanost do Vašega naroda pozna le ono mejo, ki jo postavljata dolžnost in pravičnost! Poln ljubezni do Vaše domovine, želim iz vsega srca, da bi Poljska brzo in srečno premagala vse težave, ki so samoposebi umevno združene z njenim vstajenjem k državnemu življenju...« Čehi priznavajo, kako ugodno je rešil kočljivo vprašanje imenovanja novih škofov na Slovaškem, kjer je dal katoliškim Slovakom za nadpastirje rojake iz njihove srede, in kako plemenito in taktno je nastopal proti njim, ki so mu izmed vseh narodov sveta povzročili najbridkejše ure... Naš zunanji minister dr. Niščić je v svojem sožalnem govoru 24. januarja izpovedal: »Pokojnik je storil v času vojne velike usluge srbskemu delu našega naroda. Naši interniranci in ujetniki v Nemčiji in Avstro-Ogrski so dobivali za vojne gmotno pomoč od sv. stolice, rodbinam beguncev pa je olajšala dopisovanje s svojci, ki so ostali v domovini.« Nadškof dr. Bauer iz Zagreba je o priliki papeževe smrti poročal, da je bil med vojno poslal večjo vsoto kot Petrov novčič v Rim, a Benedikt XV. je takoj prav isto vsoto podaril za srbske mučenike. Istočasno naglašja tudi zagrebški nadškof, da se je papež odločno zavzemal pri italijanski vladi za to, da dobe zavod sv. Hieronima Hrvati nazaj. Biskup dr. Ant. Mahnić je v posebnem pismu že 12. sept. 1919 opisal dobrodelnost Benedikta XV. do Jugoslovenov: »Mi zapremamo tu odlično mesto! Nainášao sam na sijaset imena meni poznatih dragih svećenika i lajika, koji su u svog Oca našli pomoći i utjehe. Bilo da se radi o oslobođenju pojedinca ili čitavih zajednica, o novčanoj potpori, o posredovanju kod političke ili vojničke oblasti itd. — svuda pruža sv. Otac pomoćnicu ruku...« Slovenci in Hrvati v anektiranem ozemlju bodo v Benediktu XV. z vedno hvaležnostjo gledali tistega, ki je edini na svetu imel pogum, da je v znanem pismu na tržaškega škofa Bartolo-

masija z dne 2. avg. 1921 pred vso javnostjo razkril in obsodil grozovitosti fašistov nad našimi trpečimi brati ter v imenu pravičnosti protestiral, ker oblasti tisto divjanje tolerirajo. — Tudi do Bolgarov je segala njegova ljubezen in do Rusinov in svojo zadnjo pomožno akcijo je z okrožnico 5. avg. 1921 organiziral za gladujoče v Rusiji. Zbirka je početkom decembra izkazovala že 500.000 lir. Konference za siromake v Rusiji so sicer imeli tudi zastopniki zveze narodov v Parizu in v Ženevi, a ostalo je vse le pri konferencah. Pomoč, kolikor pač mogoče, je poslal v milijonskih vsotah najprej edinole Benedikt XV. Zgodovina ne bo pozabila dejstva, da je to storil glavar katoliške cerkve baš tedaj, ko je zastopnik jugoslovenske države, ki je bil pravoslavne vere, podal pri konferenci o gladujočih iste pravoslavne vere v Rusiji izjavo: »Bolje je, da umre 20 milijonov ljudi gladu, kakor pa da bi se pomagalo sovjetski vladi...«

Odveč bi bilo poudarjati, da je srce velikega Benedikta XV. vso pozornost posvečevalo i življenju v cerkvi sami: med vojsko, ko je neprestano vodil množice vernikov k molitvi; klic »Kraljica miru, prosi za nas«, ki ga je s 1. junijem 1917 uvrstil v Lavretanske litanije, bo stalna priča, kje je z verniki tedaj iskal utehe in pomoči; po vojski, ko je na vse načine pričel lečiti in blažiti razpaljene strasti. Dne 23. maja 1920 je izdal okrožnico o miru, a že prej, 30. nov. 1919, okrožnico o misijonih, oba prelepa dokumenta, da pomirita in strneta po vojski odtujene duhove v cerkvi in jih zopet osredotočita pri nalogah, ki jih verniki in svečeništvo v cerkvi imajo. S posebno ljubeznijo se je tudi ozrl na vernike vzhodnih obredov ter v aprilu lanskega leta poslal lvovskega grško-zedinjenega metropolita Szeptyckege v važni misiji najprej v Severno in Južno Ameriko med Rusine, potem pa njemu in mohilevskemu nadškofu dr. Roppu izročil dalekosežne mandate za Rusijo in Ukrajino. Dne 6. jan. 1921 je proslavil 700letnico III. reda sv. Frančiška, dne 29. julija istega leta pa 700letni spomin ustanovitve dominikanskega reda. Danteju — »pesniku in glasitelju krščanske vede« — v počeščenje je napisal globoko zasnovano okrožnico 30. aprila 1921, da opozori svet na moža, ki je svoje ženialne zmožnosti zasadil v vero — »pospeševateljico lepih umetnosti«. Koncem leta 1920 je izdal dekret, s katerim se ustanavlja svobodna katoliška univerza v Milanu, ki obeta po sredstvih in

duševnih močeh, ki se zanjo pripravljajo, skoraj postati veliko atrakcijsko središče visokošolskega študija v Italiji.

Naravno, da je Benedikt XV. kot nositelj žive tradicije gledal tudi na svet poganstva. Svet poganstva je še neizmerno velik, potrebe osobito danes prav take. Okrožnica o misijonih je našla odziva v vseh delih sveta. Samo par števil iz leta po okrožnici; ob koncu leta 1920 izkazuje dohodkov:

1. Družba za razširjevanje sv. vere 19,104.315-65 francoskih frankov, 142.050 španskih pezeta, 169.131 ital. lir.
2. Družba sv. Detinstva 8,001.441 franc. frankov.
3. Nemška misijonska družba sv. Frančiška Ks. 5,066.373-49 n. mark.
4. Klaverjeva družba za Afriko 1,177.220 ital. lir.⁴

To je samo del, kajti velike vsote n. pr. iz Amerike (v prvi vrsti izkaza najmanj 10 milijonov franc. frankov) niso vštete, ker so bile poslane naravnost v misijone, in sicer le materialni del zanosa, ki je s papeževo okrožnico zavladał posebno v Nemcih, Ircih, Zedinjenih državah, Italiji, Belgiji, na Francoskem in Angleškem. Z orjaškimi koraki zajemlje misijonska ideja, najlepša verska ideja, vedno širše dimenzije. Vedno bolj se mladina postavlja v misijonski poklic za službo v poganškem svetu. Benedikt XV. je seveda v isti meri izpopolnjeval tudi organizacijo misijonskih pokrajin, svečenstvo vsega sveta pa je 19. dec. 1918 pozval, naj se včlani v »Pia Unio cleri pro Missionibus«, ki se je med vojsko v Italiji razvila ter bila 31. avgusta 1918 kanonično ustanovljena.

Tako stoji v Benediktu XV. papeštvo pred nami. Večno mlado, aktualno, polno velikih plemenitih dejanj, brez najmanjše sledi, da peša na svojih idejah ali svoji moči. O binkoštih l. 1917 je Benedikt XV. promulgiral novi zakonik cerkvenega prava z določbo, da stopi o binkošti naslednjega leta v polno veljavo povsod. To vendar znači, kakor da se je cerkev šele uredila, da se pripravlja šele živeti! Pa ima kmalu že 1900 let za seboj! Prav ob času, ko so se tri mogočna cesarstva v Evropi zrušila v nič, je Benedikt XV. sredi najhujšega vojnega hrupa s svojo promulgacijo konstatiral, da je rimsko-katoliška cerkev prav tako čvrsta in silna in polna volje do življenja kakor tedaj, ko so ji apostoli na svojem prvem zborovanju l. 50 v Jeruzalemu dajali prve postave.

Dne 11. decembra 1921 so v Pankaldiju v Carigradu pred katoliško katedralo odkrili krasen 7 metrov visok spomenik

⁴ Prim. Die kath. Missionen 1921/22, str. 22 s., 47, 62 s.

Benediktu XV. Prisotni so bili najvišji civilni in cerkveni dostojanstveniki; spomenik so postavili izključno nekatoličani. To je v Carigradu prvi javni spomenik, kajti Turki spomenikov, ki upodabljajo človeško telo, ne trpe, ker jim to koran prepoveduje. Toda za Benedikta XV. so napravili izjemo, da so mogli oni, nekatoličani, njemu pokazati vsaj na ta način svojo hvaležnost in se mu pokloniti z besedami, ki so jih vklesali v granitno skalo pod marmornati kip, ki predstavlja Benedikta XV. v pontifikalnem ornatu, držečega v levici odprt evangelij, z desnico pa blagoslov delečega:

Dobrotniku narodov
brez razlike narodnosti in vere
iz hvaležnega priznanja
Orient.

To se je zgodilo v Carigradu, kjer se vprav sedaj za zadnje tožne ostanke njegovega ekumenskega patriarhata srdito prepirajo Phanar, Atene, London in islamska Porta...

Benedikt XV. je umrl. Kot idealno plemeniti dobrotnik človeštva, kot buditelj ideje, da tvorijo vsi narodi le eno družino, ki naj jo kot duhovni oče vodi namestnik Kristusov v Rimu, ostane on večno zapisan v zgodovini, v dobi svetovne vojske. Njegovo mesto prevzame drug in za njim zopet drug, ki bo prav tako poln življenja in prav tako aktualen kakor predniki njegovi v službi, ki jo vsak od Kristusa ima: »Pasi moja jagnjeta, pasi moje ovce!« — —

V Ljubljani, 25. januarja 1922.

Bogoslovje in znanost.

Univ. prof. dr. Aleš Ušeničnik — Ljubljana.

Nekateri nasproti bogoslovcem-znanstvenikom zanikujejo, da bi bilo bogoslovje znanost. To je vsekako nekoliko paradoksen pojav. Človek bi mislil, da po vseh postavah sodba o tem pristoji bogoslovcem-strokovnjakom samim. Ti pa prav nič ne dvomijo, da bogoslovje ne bi bilo znanost, ker to znanost vprav goje in dejstev ni mogoče zanikavati. Odkod torej ta čudni pojav? Gotovo je, da se skrivajo za tem največkrat protikrščanske kulturne težnje. To je razvidno že iz sočasnega nastopanja kulturnobojnih poskusov in takih izjav. Drugi take sodbe za dru-

gimi samo ponavljajo, ker se jim zdi to moderno. Zopet drugi izrekajo take sodbe, ker so zastopniki enostranskih, n. pr. pozitivističnih struj. Vendar ob vsem tem še ni vse jasno. Zdi se, da je mnogo krivo tudi nezavestno nedoumevanje znanosti in bogoslovne znanosti posebej. To zanikavanje in ti dvomi so pri mnogih kakor vpraševanje: kako naj bo bogoslovje znanost, ko je po svojem bistvu vezano na dogme, a je značajka moderne znanosti vprav svoboda? Vsekako ne bo odveč, če to stvar nekoliko premostrimo.

I.

Najprej nekoliko opomnj o z n a n o s t i sploh.

Kant je dejal, da je znanost »vsak nauk, ki tvori sistem, to se pravi, po načelih urejeno celoto spoznav«. Znanost bi bila torej logičen sestav naših spoznav o kakem predmetu. To je tudi navadna opredelba znanosti. Ta opredelitev pravi, da ena spoznava še ni znanost, ampak da je treba za znanost več spoznav, ki morajo biti poleg tega logično, sistematično, organsko urejene.¹ Lahko je pa o več predmetih ena znanost in o enem predmetu več znanosti. Enoto znanosti daje namreč vidik. Prirodoslovje obsega vse prirodne predmete pod skupnim vidikom izkustvenega, empiričnega spoznanja, a pod posebnim vidikom je ob istem predmetu sedaj foronomija, če motri zakone gibanja; fizika, če motri fizikalna svojstva; kemija, če motri kemična svojstva in kemično sestavo tistega telesa. Vse to je splošno znano in priznано.

Važnejše je za nas dvoje vprašanj: prvo, ali morajo biti znanstvene spoznave izvestne, in drugo, ali morajo biti razvidne. Pomen teh dveh vprašanj se nam takoj pokaže, če zadenemo n. pr. na to-le definicijo znanosti, da je znanost »predmetno urejena zveza vprašanj, verjetnih in resničnih sodb«, potem pa na definicijo spoznav, da je vsaka spoznava »raz-

¹ Razlog za to lepo podaja Husserl: Die Wissenschaft will das Mittel sein, unserem Wissen das Reich der Wahrheit, und zwar in größtmöglichem Umfange, zu erobern; aber das Reich der Wahrheit ist kein ungeordnetes Chaos, es herrscht in ihm Einheit in der Gesetzmäßigkeit; und so muß auch die Erforschung und Darlegung der Wahrheit systematisch sein, sie muß deren systematische Zusammenhänge wiederspiegeln. (Logische Untersuchungen I^o 15.) Če bi se to komu zdelo preveč metafizično, naj se zadovolji z bližjim razlogom, da naš duh po svoji naravi teži za redom in enoto, in sistematika znači vprav to.

vidna trditev«, kar se po naše pravi, da le tedaj kaj zares spoznamo, če uvidimo, da je tako, kakor pravimo, da je.² Ena definicija torej pravi, da je znanost logičen sestav razvidnih spoznav, druga pa da obsega tudi vprašanja in probleme, da je torej sestav tudi nerazvidnih in neizvestnih sodb. Ali morajo biti torej znanstvene spoznave razvidne?

Ločiti moramo med podstavami kake znanosti pa med nje izsleditvami (rezultati). Da morajo biti izsleditve, če naj bodo znanstvene, razvidno, to je, logično in metodično izvedene iz podstav, o tem ni nobenega dvoma. To je povedano že v besedah, da je znanost logičen sestav. Da bi pa morale biti tudi podstave vedno razvidne, to ni tako gotovo. So namreč znanosti, ki jemlje vsaj deloma svoje podstave iz drugih znanosti, jih torej same ne dokazujejo in jim kot takim tudi niso razvidne. So jim pač morda izvestne, če vedo, da so razvidna svojina tistih drugih znanosti. Tako so mislili vsaj stari miselci. »Ni v édenja«, je dejal sv. Tomaž Akvinski, »brez nekakšnega videnja.«³ Vendar je priznaval tudi sv. Tomaž, da je dosti, če je videnje posredno, če se namreč spoznanje ene znanosti nekako »nadaljuje« v spoznanju druge znanosti in v nje videnju završi.⁴ Opomnil je pa tudi, da se znanost ne imenuje znanost po spoznavah, ki jih je povzela iz druge znanosti, ampak po svojih spoznavah, ki jih iz le-teh izposojenih spoznav logično izvaja.⁵

² Takšno definicijo znanosti podaja E. B e c h e r: Eine Wissenschaft ist ein gegenständlich geordneter Zusammenhang von Fragen, wahrscheinlichen und wahren Urteilen nebst zugehörigen und verbindenden Untersuchungen und Begründungen, die sich auf denselben Gegenstand bzw. auf dieselbe Gruppe von sachlich zusammengehörigen Gegenständen beziehen. (Geisteswissenschaften u. Naturwissenschaften, Untersuchungen zur Theorie u. Einteilung der Realwissenschaften, 1921, 6.) — Spoznavo za razvidno trditev pa opredeljuje dr. F. V e b e r (O fenomenologiji jezika v časopisu za slovenski jezik, književnost in zgodovino, II, 1920, 8—10; prim. tudi Sistem filozofije I, 1921, 2.).

³ Oportet, quaecumque sunt scita, aliquo, modo esse viša. S. T h o m. Summa theol. 2 II, q. 1, a. 5.

⁴ In quantum cognitio eius (sc. eius, qui habet scientiam subalternatam) continuatur quodammodo cum cognitione eius, qui habet scientiam subalternantem. (S. T h o m. Quaest. disp. De ver. 14, a. 9, ad 3.)

⁵ Nihilominus tamen inferior sciens non dicitur de his, quae supponit, habere scientiam, sed de conclusionibus, quae ex principiis suppositis de necessitate concluduntur. S. T h o m. I, c.

Po tem pa že lahko odgovorimo tudi na vprašanje, ali morajo biti znanstvene spoznave izvestne.

Jasno je, da ni nobene znanosti, kjer bi bilo vse bistro in dognano, kjer bi ne bilo nič problematičnega, nič, o čemer bi bila možna razna mnenja. Za to torej ne gre. Vprašanje je le, ali morajo biti tiste spoznave, ki tvorijo prave znanstvene izsleditve, izvestne? Sv. Tomaž bi seveda odgovoril da. Za sv. Tomaža ni prave znanosti, dokler ni izvestnega spoznanja. Kajpada tudi on pusti znanosti tista mnenja in tiste probleme, priznava tudi, da so znanstvena mnenja in znanstveni problemi, vendar mu je znanstveno v polnem smislu le to, s čimer se znanost ne bavi samo, temveč kar je znanost tudi dognala in spoznala. Videli smo pa, da je tudi njemu »znanstvena« pridobitev le tisto, kar znanstvenik na podlagi svojih ali izposojenih spoznav logično in metodično izvede. Po sv. Tomažu bi torej pravzaprav morali ločiti znanost in znanstvenost. Znanstveno je delo že, ako pravilno, metodično in sistematično obravnava kak problem, četudi se pozneje pokaže, da so bile podstave zmotne in zato tudi zaključki pogrešeni. Tako delo pozitivno znanosti ne obogati. Neko dobro pa ima za znanost tudi tako delo, kaže namreč negativno, po kateri poti in v kateri smeri ni iskati vprašanju rešitve. Pozitivno pa obogati kako znanost le delo, ki ni samo metodično znanstveno, temveč ki metodično dožene nove izvestne spoznave. Za to pa je treba, da so podstave izvestne, bodisi da jih je znanstvenik že kot take sprejel ali da jih je vprav s svojimi izvajanji kot take dokazal. Znanosti ni brez izvestnih spoznav.

Je pa že mnogo znanstvenikov, ki drugače mislijo. So n. pr. znanstveniki-matematiki, ki imajo podstave vse matematične znanosti le za konvencionalne postavke. So znanstveniki, ki sploh o vseh »načelih« tako sodijo. Tem more biti torej vsa znanost le to, kar smo imenovali »znanstvenost«: logičen sestav spoznav na podlagi nekih konvencionalnih postavk. Tu je vsa izvestnost le hipotetična; iz teh postavk sledi to, iz drugačnih bi sledilo kaj drugega, zahteva se le, da je na vsakokratni podstavi ves sestav brez protislovja izveden.

Lep zgled za znanstvenost in znanost nam podaja Einsteinova relativitetna teorija.⁶ Einstein je postavil za podlago

⁶ Prim. E. Rakovec, Einsteinova teorija relativnosti, v Času XVI (1921/22) 35—48.

svoji teoriji dva stavka, ki ju sam nič ne dokazuje, ampak ju je povzel od drugih fizikov (enega od Fizeaua, drugega od Michelsona). Na podlagi teh stavkov je prevrgel vse dosedanje fizikalne nazore o času in prostoru in zasnoval teorijo o relativnosti vsega gibanja sploh. Ali je to znanost? Če so rezultati logično in metodično izvedeni iz podstav, je to po nazorih mnogih modernih znanstvenikov že znanost. Po naziranju sv. Tomaža bomo pa ločili znanstvenost in znanost. Če so rezultati logično in metodično izvedeni, je Einsteinovo delo vsekako znanstveno delo prve vrste. Toda prava znanost, oziroma prava obogatitev znanosti je Einsteinova teorija le tedaj, če so tudi tiste podstave, ki jih je Einstein od drugih fizikov prevzel, dokazane in izvestne. Einsteinovo znanstvenost presojamo torej s sv. Tomažem po njegovem delu, pomen njegovega dela za znanost pa po tem, ali so rezultati ne le logično izvedeni, temveč resnični in izvestni, pogoj za njih resničnost in izvestnost je pa, da so tudi podstave resnične in izvestne.

Moderni naglašajo bolj znanstvenost, metodično izsledovanje in raziskavanje. Vsekako je pa tudi modernim izvestno spoznanje, če ne resničnost, vsaj ideal. Saj je napredek znanosti možen le tedaj, če ne iščemo samo, ampak tudi kaj najdemo, kaj dožene, kaj spoznamo; če spoznamo nove resnice, ali če spoznamo stare resnice pod novim vidikom, jasneje, globlje, v zvezi z drugimi resnicami, ali če vsaj spoznamo novo pot ali vsaj sled nove poti do kake resnice.

Po tem je pa že tudi jasno, kaj je s s v o b o d o in nesvobodo znanosti.

Vrhovni zakon znanosti je in more biti le resnica. Pred resnico se mora ukloniti tudi svobodna znanost. Svoboda je le zakon pod zakonom. Znanost mora biti svobodna, a biti mora svobodna vprav od vsega, kar bi moglo nanjo vplivati, da bi krenila s poti resnice, in vprav radi tega, da more brez ovir služiti resnici in samo resnici! Če pravimo, da se mora znanost vsekdar in povsod ukloniti pred resnico, pravimo seveda, da se mora znanost ukloniti tudi pred dejstvi, saj je resnica skladje našega uma z dejstvi. Znanost torej tudi ne sme nikdar in radi nobene svoje apriorne teorije zanikati kakega dejstva. Spoštovanje pred dejstvi in resnico, to je tisti kategorični imperativ, ki omejuje tudi svobodo znanosti in znanstvenikov.

II.

Poglejmo sedaj, kako se ima k tem zahtevam bogoslovna znanost!

Kar se najprej tiče »znanstvenosti«, to je, metodičnega znanstvenega dela, je treba le pregledati bogoslovno literaturo. Za prvo orientacijo prim.: H. Hurter, *Nomenclator literarius theologiae catholicae*, ed. 3, 1903—1913, 6 vol. Na tej podlagi preučimo v spekulativnem oziru zlasti srednjeveške Summe ter poznejše komentarje in samostojna dela (predstavniki: sv. Tomaž Akvinski, Duns Scotus, Capreolus, Bannez, Molina, Suarez itd.), v simboličnem oziru zlasti literaturo po reformaciji (n. pr. Bellarminove *Disputationes de controversiis*), v pozitivnem oziru starejšo in moderno bogoslovno literaturo (predstavniki: Baronius, Petavius; Cabrol, Duchesne, Batiffol, Hergenröther, Bardenhewer, Kraus, Ehrhard, Palmieri itd.). Ali se bo kdo drznil prerekati, da so imeli in imajo ti bogoslovni znanstveniki vsaj tisto mero znanstvenosti, ki so jo imeli in imajo povprečno drugi znanstveniki v isti dobi? Kdor se je resno vglobil v študij bogoslovne literature, tega nikoli ne bo prerekal! A tudi bogoslovne znanstvene revije (*Revue Biblique*, *Revue des Sciences philosophiques et théologiques*, *Revue d'Histoire ecclésiastique*, *Theologische Revue*, *Bogoslovni Vestnik*, da imenujemo le nekatere) zadosti pričajo, da uporabljajo bogoslovni znanstveniki pri svojem delu vse pridobitve moderne kritike in metodike.

Oglejmo si sedaj bogoslovno znanost kot znanost! Tep-tali bi najpreprostejšo zahtevo naravne etike, če ne bi priznali, kar je samo ob sebi umevno, da tudi bogoslovni znanstveniki služijo kakor katerikoli drugi resnici in samo resnici. Tudi njim je vrhovni zakon znanstvenega dela — spoštovanje pred resnico in dejstvi. Če velja o drugih znanstvenikih tisto etično načelo »nemo (habendus) malus, donec probetur«, ne moremo samo pri bogoslovnih znanstvenikih iti preko tega načela.

Zakaj se torej nekateri, ki jim ni mogoče odrekati nравne resnobnosti, v tem oziru ne morejo iznebiti nekega dvoma? Zlasti tu, mislimo, da je krivo neko nepoznanje in neumevanje bogoslovne znanosti. Moti jih vedno tista misel, češ, bogoslovni znanstvenik je vezan na dogme in tako se vendarle ne ravna samo po znanstvenih vidikih.

Ti, ki tako govore, najprej prezirajo, da je cela vrsta bogoslovnih znanosti, ki stoje še izven mej dogem. Takšne so vse tako zvane uvodne bogoslovne znanosti (uvodne biblične znanosti, primerjajoče veroslovje, uvodno bogoslovje itd.). Prezirajo potem, da so tudi v mejah krščanske orientacije cela polja, kjer je znanstveno delo mogoče neodvisno od vsake dogmatične vezanosti. Tako je večina zgodovinskih, liturgičnih, pravnih vprašanj dogmatično indiferentnih. A tudi dogmatično najbolj diferencirane probleme je mogoče obravnavati, ne da bi dogme kakorkoli vplivale na razpravo. Spomnimo le na veliko Grisarjevo delo »Luther«. Zdi se nam, da se pripravlja takšno delo tudi za zgodovino razkola. Seveda bo mogel pisati takšno delo zopet le bogosloven znanstvenik, ker le tak more umeti vse dogmatične razlike, kakor more tudi le on prav doumeti psihološki vpliv teh nasprotij.

Motiti bi mogla torej le še bogoslovna znanost v najožjem pomenu (dogmatična veda) pa splošna krščanska orientacija. A tudi ta motnja izvira le iz nezavestnega nedoumevanja.

Kar se tiče splošne orientacije, brez take orientacije sploh nobenega znanstvenika ni. Tudi negacija orientacije je namreč v resnici neka, namreč vprav negativna orientacija. Tudi je gotovo, da vsaka znanost, ki ni zgolj pozitivna, sega v meje takšne orientacije, bodisi, da že vnaprej določa znanstveniku vidik, bodisi da mu ta vidik odkriva. Sedaj pa ni prav nobenega dvoma, da je krščanska ozir. tudi specifično katoliška orientacija vsaj toliko upravičena, kakor kaka druga, recimo pozitivistična ali materialistična ali katerakoli monistična orientacija. In vendar moderni svet nobeni izmed teh ne odreka že apriori znanstvene temeljnosti. Zakaj bi torej samo krščanska orientacija ne mogla in ne smela biti podstava znanstvenemu izsledovanju? Ali se zavedajo tisti, ki jih motijo taki dvomi, kako zelo so nemoderni? Če se vrši naše spoznanje po prilagajanju našega uma na resničnost pod vplivom biološkega nagona, kakor misli Mach,⁷ so gotovo bili mogočni življenjski nagoni, ki so ustvarili ta položaj prilagoditve, kakor se nam javi v krščanstvu. In če je resnica, kar daje življenju smisel in vrednost, kakor pravi William James,⁸ tedaj zopet ta orientacija ne more biti

⁷ E. Mach, Erkenntnis u. Irrtum³ (1917) 164 sl.

⁸ W. James, Pragmatismus. Deutsch von W. Jerusalem (1908) 46, 51 sl.

brez resnice, ki daje življenju najbolj kulturnih narodov najgloblji smisel. Če je nad 550 milijonov kristjanov in med temi recimo 150 milijonov kristjanov le po imenu, je še vedno 400 milijonov ljudi, ki jim je Kristus središče vse zgodovine ter »pot, resnica in življenje«, in med temi je 370 milijonov katoličanov, torej vsaj 300 milijonov ljudi, ki pojmujejo krščanstvo specifično katoliško. Odkod jemlje materialisti in monisti in pozitivisti monopolno oblast, da a priori odrekajo značaj znanosti vsemu, kar se snuje na tej orientaciji? S stališča moderne relativnosti je tako početje skrajno samovoljno in neznanstveno! Resni znanstveniki to tudi bolj in bolj uvidevajo. Tako navaja n. pr. Bernheim v Uvodu v zgodovinsko znanost vsaj pet struj moderne zgodovinske znanosti, ki so v zvezi vsaka s posebnim svetovnim nazorom, a se ne upa nobeni odreči značaja znanosti. Sam sicer stoji na stališču Herderjeve »humanitete«, a priznava, da so drugi znanstveniki drugačnega mnenja, da motre zgodovino človeštva eni z vidika kantovstva, drugi pozitivizma, tretji materializma, četrti teizma. Tudi ta, peta in sicer tudi specifično katoliška struja, stoji, pravi Bernheim, docela na višini tehnično-metodičnega zgodovinskega izsledovanja naše dobe in na višini kulturnohistorične dalekovidnosti.*

Čim pa priznamo možnost te orientacije, se odpre na vesoljstvo čisto nov pogled. Svet zadobi širše horizonte, življenje človeštva globlji smisel, umski vidik višje perspektive. Duh zazre nov svet, ki mu je čutni svet le en aspekt, ki pa sega nad čutni svet in iz časa v večnost. V tem svetu snujejo činitelji, ki o njih fizikalčne vede nič ne vedo in vedeti ne morejo. S to orientacijo je torej v naravni zvezi nova, posebna znanost, bogoslovna znanost v ožjem pomenu. Ta znanost je seveda vezana na dogme, saj so ji dogme prve podstave. Dogme niso namreč prav nič drugega kakor izraz dejstev, ki se na njih snuje tisti, recimo nadnaravni svet. Kakor si pa fizikalčne vede dejstev ne izmišljajo, temveč jih podstavljajo in le preučujejo, sporejajo, iščejo med njimi odnosov, motre v njih zakone ter jih tako znanstveno doumevajo, prav tako bogoslovne vede dogem ne izumljajo, ampak jih tudi podstavljajo, a potem preučujejo, primer-

* E. Bernheim, Einleitung in die Geschichtswissenschaft (1920) 22: Sie (die orthodox-katholische Geschichtsauffassung) steht durchaus auf der Höhe der technisch-methodischen Geschichtsforschung... und auf der Höhe kulturhistorischen Weitblickes.

jajo med seboj ter z naravnimi spoznavami, iščejo med njimi harmonij in analogij, motre v njih zakone višje smotrnosti, skratka skušajo jih znanstveno umeti, če ne doumeti.

Tudi tu nima torej moderni znanstvenik nobene pravice govoriti o vezanosti. Vsaka znanost je tako vezana. Vsaka znanost je vezana na svoje podstave, tudi morda le hipotetične. Saj je moderna znanost izgubila celo stik z realnim svetom. Bivanje tega sveta ji je »večna hipoteza«. ¹⁰ In vendar so fizikalne vede ponos naše dobe! V čem je njih znanstvenost? V tem, da skušajo na podstavi realnega sveta to hipotetično realnost v nje pojavih bolj in bolj doumeli. Znanstvenost se tiče torej metode, logične, postopno prodirajoče indukcije, neprotislovja posameznih ugotovitev med seboj in z osnovno podstavo. Seveda izumljajo pri tem tudi podmene, ki skušajo z njimi hitreje priti do novih ugotovitev. Te podmene so menljive, provizorične, ni pa ne menljiva, ne provizorična osnovna podstava, ki bi bila brez nje vsa prirodoslovna znanost brez predmeta in torej protislovna. Dokler je namreč prirodoslovje, mora podstavljati prirodo, kakor mora tudi kot termika podstavljati toploto, kot optika svetlobo, kot akustika zvoke itd. Celo matematika in geometrija, ki sta mnogim modernim vzor vsake znanosti, sta vezani na svoje podstave. Znanstvenik lahko poljubno definitivno postavi ta ali oni postulat, a ko ga je postavil, je v svojih izvajanjih nanj vezan. Tako ima n. pr. Evklidova geometrija podstave, ki po mnenju mnogih modernih znanstvenikov niso ne same po sebi razvidne, ne dokazane, ampak kakor pravi Poincaré, le »konvencionalno določene«. ¹¹ Kljub temu je pa Evklidova geometrija na te podstave vezana, to se pravi, dokler je ta geometrija, ne sme ničesar trditi, kar bi bilo s temi podstavami v protislovju. Po tej geometriji je vsota kotov v trikotniku nujno 180° in vsaka postavka v Evklidovi geometriji, ki bi bila s tem v nasprotju, bi bila nujno zmotna. Seveda pa znaša ta vsota v geometriji Lobačevskega, ki izhaja od drugih podstav, manj, v geometriji Riemannovi z zopet drugimi podstavami pa več kakor 180° .

Če bi torej dogme bile tudi le konvencionalne podstave, namreč podstave prav v tej, duhovni geometriji vesoljstva, ki se imenuje krščanska orientacija, bi bil bogoslovec-znanstvenik

¹⁰ Prim. O. Külpe, Die Realisierung II (1920) 293.

¹¹ H. Poincaré, Wissenschaft u. Hypothese² (1906) 51.

nanje vezan, dokler pač stoji na stališču te orientacije. Ako je to izvajanje logično, tedaj je pa popolnoma neznanstveno, zahtevati n. pr. od bogoslovca-znanstvenika, naj se »emancipira« od cerkvene avtoritete. Ali ni nauk o nezmotljivosti cerkve prav tako dogmatična podstava v katoliški orientaciji, kakor je v Evklidovi geometriji dogmatična podstava »aksiom«, da »je mogoče skozi eno točko potegniti samo eno premico, ki je drugi premici vzporedna«?¹² Tako je tudi z drugimi dogmami.

Priznati moramo, da tudi to nekateri moderni začenjajo umevati. Že imenovani Bernheim zahteva celo od protestantovskega zgodovinarja, da se miselno postavi na katoliško dogmatično stališče, če hoče n. pr. preučevati zgodovino papeštva. Le taka zgodovina bo objektivna.¹³ Zakaj? Zato, ker papeži in katoličani dejansko verujejo, da je papeštvo božja ustanova in se torej s to vero v zgodovini dejstvujejo. Kdor torej podstavlja, da je vodil papeže le sveten imperializem, ta zgodovino potvarja. Zakaj on gleda zgodovino z naočniki, ki so barvani s predsodkom, in taki naočniki ne kažejo resničnosti, kakor je. Če sam ne veruje v božje poslanstvo cerkve, s tem še ni dognано, da drugi tudi ne verujejo.

Doslej smo govorili o bogoslovni znanosti v ožjem pomenu le z modernega stališča. A odkrito izpovedamo, da mi od znanosti več zahtevamo. Metodično delo na konvencionalnih pod-

¹² Prim. H. Poincare, o. c. 36.

¹³ E. Bernheim, o. c. 156—157: Nehmen wir z. B. an, man sei ein eifriger, deutschgesinnter Protestant und erforsche die Geschichte des Papsttums: man glaubt da nicht an die überirdische Einsetzung und Mission des Papstes als Stellvertreters Christi, man sieht im Papsttum den Gegner der protestantischen und nationalen Interessen. Nicht von diesen Interessen und den ihnen zugrunde liegenden Werturteilen aus wird und darf man die Entwicklung der päpstlichen Geschichte auffassen, sondern von den eigenen internationalen Interessen und den eigenen Werturteilen des Papsttums aus. Obgleich man an die Mission des Apostels Petrus nicht glaubt, muß man diesen Glauben als die treibende Wurzel der päpstlichen Geschichte anerkennen und bewerten, die einzelnen Momente und Persönlichkeiten von dem Gesichtspunkte aus betrachten, was sie im Sinne dieser Mission getan, wie sie die Ziele derselben gefördert oder gehemmt haben. Und so überall. Es gibt Historiker, welche sich zu solcher Objektivität nur so weit verstehen wollen, als nicht die großen Lebensinteressen ihrer Weltanschauung ins Spiel kommen. Das erscheint so, wie wenn man sich nur so weit zur Ehrlichkeit verpflichtet halten wollte, als man nicht durch dringende Not zur Unehrlichkeit Veranlassung findet.«

stavah zadostuje za znanstvenost, ne zadostuje pa nam za pravo znanost. S sv. Tomažem zahtevamo za znanost tudi trdnih in izvestnih podstav. Nas Machova teorija in Jamesov pragmatizem ne moreta zadovoljiti, mi hočemo prave izvestnosti in hočemo resnice v starem smislu skladnosti z resničnostjo. Le na takih podstavah priznavamo mi bogoslovni znanosti eksistenčno pravico.

Mi pa imamo tudi živo zavest, da so podstave bogoslovne znanosti takšne. Zmotna je psihološka analiza našega prepričanja, kakor da izvira to prepričanje le iz čuvstev, iz sugestije in ponavljanja.¹⁴ Naše prepričanje o podstavi krščanstva, o dejstvu razodelja je v znanstvenem oziru prav takšno, kakršno je prepričanje kateregakoli zgodovinarja-znanstvenika o kakem izvestno dokazanem zgodovinskem dejstvu. Spoznanje je tu in tam le posredno. Dejstva samega zgodovinar ni videl in ga ne more videti. More pa znanstveno ugotoviti, da pričam gre vera, da so torej res videle, kar so sporočile, da so videle. Tako, posredno, stopijo tudi tisti zgodovinski dogodki v območje znanosti, da znanost lahko o njih razpravlja, jih ureja, motri njih kulturno ozadje, njih vzročne odnose, njih vplive, njih odvisnost od preteklosti in njih vpliv na bodočnost. Tako tudi uvodne bogoslovne znanosti (zgodovina in kritika bibličnih knjig, psihologija Kristusove osebnosti, zgodovinska in filozofična kritika njegovih del) znanstveno ugotavljajo neprimerno čistost Kristusovega mišljenja in njegovo nepodkupljivo verodostojnost, ugotavljajo torej, da je v Kristusu tista »continuatio« vedenja z videnjem, ki o njej govori sv. Tomaž. S to znanstveno ugotovitvijo pa stopi v območje znanosti tudi tisti višji, nadnaravni svet, ki ga bogoslovje sprejme za svojski predmet svojega znanstvenega proučavanja.

Seveda posega ta svet, kakor smo rekli, tudi v čutni svet, udejstvuje se v cerkvi in nje organizaciji, udejstvuje se v zgodovini narodov, in tako sega tudi bogoslovje na ta polja in motri ves razvoj pod tem posebnim vidikom. S tem dobi bogoslovna znanost tisto čudovito univerzalnost, in to je tudi razlog, da je teologija dalje časa druge znanosti nekako zatapljala. Kakor pa imajo druge znanosti neprerečno pravico do samostojnega življenja in razvoja, tako ima to pravico tudi bo-

¹⁴ Prim. razpravo v Času 1921, str. 351 sl.: Znanost in vera.

slovná znanost. Resničnost vesoljstva je tako globoka, da je nobena človeška znanost ne more izčrpati. Bogoslovna znanost sega najgloblje, zato bi pa brez nje nastala v človeški znanosti velika praznota. Le površni duhovi si morejo misliti človeštvo brez religije. A iz religije izhaja pri kulturnih narodih postulat bogoslovne znanosti. — —

Sv. Avguštin si je nekaj v Samogovorih zastavil vprašanje: kaj bi rad spoznal? in odgovoril si je: Boga in dušo! Nič drugega ne? Prav nič drugega ne!¹⁵ Mi ne pravimo tako. Mi priznavamo, da ima vsaka znanost nekaj večnostnega v sebi. Dasi pa je vsaka znanost nekaj božanskega, moramo vendar z Aristotelom izpovedati tudi mi, da pa je znanost o Bogu najbolj božanska,¹⁶ in višek te znanosti je bogoslovna znanost!

¹⁵ Quid ergo scire vis? Deum et animam scire cupio. Nihilne plus? Nihil omnino. (S. Augustin. Soliloqu. l. 1, c. 2; Migne PL 32, 872.)

¹⁶ Prim. Aristotel. Metaph. I 2, 983 a, 5—10.

Ivan Meštrović.

Prof. dr. K. Kniewald — Zagreb.

Taine je iznašao teoriju utjecaja milieua na umjetnika. Uzmemo li ovu teoriju u ekskluzivnom smislu, tada ona — dosljedno provedena — uništuje ne samo slobodu volje, nego i svaki umjetnički individualitet, svaku samostalnost i slobodu umjetničkog rada. A i povijest nam umjetnosti svjedoči, da su često pojedini umjetnici dali novi smjer umjetničkom shvaćanju i djelovanju svoga doba — i to pojedinci, koji nikako nijesu predstavljali sintezu ili rezultat dotadašnjeg umjetničkog razvitka, nego su nasuprot prekinuli sa svim tradicijama i dali nešto novo, svoje. Stoga moramo otkloniti ovu Taineovu teoriju u ekskluzivnom smislu, ali je prihvaćamo u afirmativnom smislu. Jasno je naime, da je na sve umjetnike, pa i na pionire novih stilova i novih shvaćanja, djelovala okolina, ali upravo ovi nijesu samo primali i jednostavno reproducirali ovih umjetničkih i opće-kulturnih utjecaja, nego je njihov umjetnički individualitet posebnim, svoji načinom reagirao na ove utiske.

Tako se zbilo i kod Meštrovića.

Rođen 1883, kao sin siromašnih dalmatinskih seljaka, proboravio je svoju ranu mladost u Otavici kraj Drniša čuvajući stado kao pastirče. Školu nije polazio. Čitati je naučio na paši ispoređujući riječi i stihove u Vukovoj Pjesmarici sa stihovima, što ih je čuo pjevati od narodnih guslara. Kako je već u tim godinama pokazao vajarsku vještinu na drvenim preslicama i štakama, a osobito na figuri raspetoga Krista s rukama »koje bi obuhvaćale cio svijet«, kušalo se, ne bi li čobanin-umjetnik mogao doći kao pitomac u zagrebačku obrtnu školu. Ali bio je — prestar... prema statutu obrtne škole... pa je morao poći za šegrta nekom splitskom klesaru. Zaslugom Ivana Rendića došao je konačno šestnaestgodinji šegrt Ivan Meštrović u Beč. Tamo je 1900 položio prijamni ispit za Akademiju i već je kao dak prve godine izložio prve svoje radove u Secesiji. Iz Beča je pošao u Pariz, pa u Italiju i London. Svijetom mu se pronio glas, kad je 1911 na rimskoj međunarodnoj izložbi u srpskom paviljonu izložio svoje vidovdanske fragmente. U Rimu je radio i učio do 1913, kad je pošao u Beograd, da izvede spomenik Slobode u spomen oslobođenja Stare Srbije i Macedonije u balkanskom ratu. U radu ga je zatekao svjetski rat i on je pošao svijetom, u Rim i London, da nastavi svoj studij i rad.

Tko hoće ispravno suditi o Meštrovićevoj umjetnosti, ne smije promatrati samo njegova djela, nego se mora obazreti i na onaj proces u Meštrovićevoj duši, kojega su izražaj njegova djela.

Meštrović posjeduje vajarsku snagu jednoga titana i jednoga genija. Ali on nema sistema. I ne može ga imati. Meštrović je gotovo samouk. Od rane je mladosti na njegovu dušu utjecala samo kršna dalmatinska priroda i narodni običaji. Ono, što zovemo »evropskom kulturom« — u dobrom i zlom smislu riječi — upoznao je tek u sedamnaestoj svojoj godini. Koje čudo dakle, da u njegovim djelima dolazi do izražaja ona elementarna snaga samoniklog narodnog shvaćanja, koje daje sebe i svoje osjećaje, a ne mari i ne misli na sud drugih. U ovoj je samoniklosti, u ovoj je subjektivnosti, bačenoj u Beč, Rim, Pariz i London, u ovom je pomanjkanju sistema i ovoj neovisnosti od svih tradicija glavna moć, ali i glavna slabost Meštrovićeva rada.

Bilo bi s psihološko-estetskog stanovišta vanredno zanimivo promatrati, koliko jo i kako utjecao strani kulturni svijet i

umjetnički sistemi i škole na daljni Meštrovićev razvitak, na njegove duševne krize i umjetničko djelovanje, kako je pod tim utjecajem Meštrović postao umjetnikom usuda i nemoćne mržnje na okrutno božanstvo, goleme noge, koja gazi i gnjeći sićušne ljude (Timor dei), umjetnikom postanka ljudskog života (Česme u Zagrebu i Beču) i umjetnikom perverzne golotinje i najperverznije senzualnosti (Udovice).

Meštrovićev je umjetnički genij kentaurski turbulentan. On nije miran ni sreden, on se ne da zauzdati ni pod koji sustav, jer mu je sva duša i sav duševni život potpuno tud svakom sistemu i svakoj sili izvana. Radi ove je samostalnosti i otpornosti Meštrović i njegova umjetnost u vječnom trzanju i u vječnoj krizi. Poslije rimske se izložbe činilo, da je kriza minula, da je za Meštrovića nastalo doba mirnog razvitka i jedinstvenog rada određenim nacionalnim smjerom. Vidovdanski su fragmenti u to doba barem u modelu postali jednom smjelom cjelinom, i činilo se, da će Meštrović život svoj posvetiti izgradnji vidovdanskog hrama na Kosovu. Taj bi hram imao jedini pendent u Michelangelovom spomeniku Juliju II. Mjesto Mojsija zauzima Kraljević Marko, snažan, posve go, na svome Šarcu — teškom i jakom konju. Ali kao što to nije obični alpinški teretni konj, tako ni Kraljević Marko nije atleta, jer to je već sve u m j e t n o, odgojeno, ne elementarno, samoniklo, poput Kraljevića Marka i poput — Meštrovića. A onda tisuću pojedinosti, povjesnih ličnosti, personifikacija i simbola — kao u prvotnom nacrtu za spomenik Juliju II. No poslije zagrebačke izložbe u rujnu 1920 čini se, kao da će vidovdanski fragmenti ostati — fragmenti, a vidovdanski hram — torso. I u tome je možda Meštrović sličan Michelangelu.

Meštrović je zapao u novu duševnu krizu, možda težu i dublju i sudbonosniju od svih dosadanih. Kriza se razvija u dva smjera. Do sloma Austrije bio je Srbin, a danas — vele — da se osjeća Hrvatom. K tomu proživljuje sada Meštrović središnji problem umjetnosti, koja se uvijek vraća svome početku i svome vrhuncu: religiji. On se dao na obrađivanje religijskih, kršćanskih sujeta. Svejedno je sada, koji ga je subjektivni motiv na to naveo, da li filozofski studij, lični osjećaji, studij najvećih majstora, ili narudžba. Vanjski poticaj bila je narudžba. No on nije htio ni mogao ovoj narudžbi mehanički udovoljiti, nego iz svoje nutrinje. Svakako stoji, da mu dušu sada zaokupljaju

vjerski problemi, da on svojom vajarskom vještinom kani ukrašivati kršćanske hramove. On je napustio zasad ideju i izvedbu vidovdanskog hrama i kani podići jedan kršćanski hram. Namislio je osobito crkvu sv. Blaža u Zagrebu urediti vajarskim radovima. U Zagrebu je u rujnu 1920 priredio izložbu, koja je sadržavala 38 radnja, od toga 24 religijska sujeta. Ta je izložba pobudila senzaciju. To je bio novi, nepoznati Meštrović. Stari, senzualni Meštrović, očitovao se samo u karijatidama i osobito u erotskoj sceni Amor i Psiha. Ti su radovi još više smeli posjetiće, koji se nikako nijesu mogli pravo snaći. Ali ti su radovi ujedno i siguran znak, da su i religijska nastojanja Meštrovićeva samo trzaji njegove duše, koja je dospjela u novu fazu akutne krize.

Kosor je proglasio tada Meštrovića božanstvom, dr. Rittig religioznom umjetnikom i religioznom naturom¹, a dr. Kršnjavi je proglasio čitavu tu izložbu sramotnom mrljom u hrvatskoj umjetnosti. Publika se u golemoj većini zgražala nad izloženim radnjama, pogotovu, kad se pročulo, da Meštrović želi svoje religijske radove izložiti u crkvi sv. Blaža. Premda su se visoke i crkvene ličnosti zauzimale za to, crkvena je oblast otklonila izložbu ovih Meštrovićevih radova u crkvi. Crkvena oblast i nije mogla drukčije postupati, jer je vezana odredbama trident-skog sabora i kasnijih papa, da se im aginesinusitatae ne smiju izlagati u crkvama. A doista ove skulpture nikako ne bi bile ad aedificationem fidelium. I tako su konačno ovi radovi otpremljeni iz hodnika kraj crkve sv. Blaža, gdje su gotovo godinu dana čekali, da im se otvore crkvena vrata.

No time još nije rečeno sve i nije izrečen sud o umjetničkoj vrijednosti Meštrovićevih religijskih radova. Prođimo ih letimice, da ih uzmognemo pravo i potpuno ocijeniti.

Svi su Meštrovićevi religijski radovi psihološki studij religijskih problema i traženje umjetničke forme, koja bi

¹ »Meštrović je religiozni umjetnik, jer je religiozna natura... Ja na svoju savjest ne bih mogao nikada uzeti, da ovakom umjetniku zatvorim vrata naših hramova. Meštroviću se mora dati prilika, da se dalje evolucionirše, da dođe s našom crkvenom sredinom u najtješnju vezu i da svoje umjetničke poglede i nazore obogati, ispravi i izoštri. Ja sam tvrdo ga uvjerenja, da će Meštrović najboljma utjecati na renesansu crkvene umjetnosti u Hrvatskoj.« — Dr. S. Rittig, Meštrovićeva umjetnost, Kat. List 1920, br. 44, str. 337—339.

zaodjela Meštrovićevu zamisao Krista i kršćanstva. Čini mi se, da se od svih kritičara najtačnije izrazio dr. Rittig veleći, da Meštrović »hoće da se približi Kristu, Njegovome vremenu, Njegovome kulturnom milieuu. Krist je govorio sirohaldejskim jezikom, živio je u ambientu, koji je bio kulturno srodan egiptskom... Zato Meštrović teži, da veličanstvenu dramu Kristova života izrazi arhaičnim oblicima. Meštrović polazi i dalje. On ilustrira i Kristovu rasu i Kristovo vrijeme i kulturni milieu...«² To se osobito jasno vidi na velikom drvenom reljefu »Magdalena«. Kompozicija je posve jednostavna, reljef dosta jak, glava Isusova vrlo karakteristična.

»Napastovanje« (reljef u drvu) prikazano je tako, da je napasnik uzeo pojavu asirskog kralja, s kraljevskim štapom i krunom i ključevima — znakom vlasti. Napasnik nastupa mirno, hladno, proračunano, oholo i samosvijesno. A Spasitelj ga odbija snažno, ali uzbuđeno i naglo. Mi smo nasuprot bili vični gledati u napasniku neku karikaturu, a u Spasitelju mirnog i odlučnog pobjednika. Svakako se Meštrovićeva koncepcija više približuje živčanom raspoloženju modernoga čovjeka. »Napastovanje« je jedan od najsnažnijih Meštrovićevih religijskih radova.

Na drvenom reljefu »Isus izgoni trgovce iz hrama« prikazana je u hladnoj Kristovoj pojavi njegova duševna nadmoć i neodoljiva snaga i ponos. Jedino u rukama Kristovim u ovom reljefu kao i u »Napastovanju« buktu plamen burnih čuvstava. Trgovci, koji odilaze iz hrama s kesama, a u ophodu jedan za drugim, djeluju ornamentalno i kao da vele: »mi ćemo se vratiti opet«...

Drveni je reljef »Skidanje s križa« izrađen grubom tehnikom. A ipak je Meštrović s nekoliko samo grubih i jednostavnih poteza t o l i k o htio da reče! Spasiteljeve su noge sama kost, bez jedne žilice, bez mesa i bez krvi, tako je Isus iscrpljen i izmučen... Meštrović traži oblik, kojim da izrazi svoju misao — i ništa više!

Sadreni reljef »Isus i Samaritanka« prikazuje gotovo samom linijom, djelomično arhaički oblikovanom, tajnu, potpunu tajnu griješne duše, koju je mogao da otkrije samo onaj pronicavi pogled Isusov. Ova se Kristova fizionomija — stilizovana,

² Dr. S. Rittig, Meštrovićeva umjetnost, Kat. List 1920, 337.

a opet realna — vraća u »Polaganju u grob«. Tu je arhaička stilizacija sjedinjena s takovom dubljinom istinskih čuvstava, da nam se ovaj reljef čini jednim od najboljih Meštrovićevih radova. Značajno je, da Madona na ovom reljefu kao i na brončanoj »Pietà« imade crte i odjeću Meštrovićeve majke — njegova najljepšeg kipa.

Od Meštrovićevih 6 Bogorodica s djetetom samo je jedna dohvatna — i to dohekke — shvaćanju vjernooga puka. Velika drvena i sadrena Bogorodica sličnooga tipa za nas je posve nerazumljiva. Duševnog života ima malo, oblici su nezgrapni, kretanje nespretne, sjedenje i držanje nogu vrijeda pobožni osjećaj, koji se zgraža, da Majka-Djeвица sjedi prekrizanim nogama i razotkriva tjelesne oblike u svakoj crti do koljena i preko. Varam li se možda, da je Meštrović upravo time, što je većini posjetioca bilo tako odvratno, htio izreći djevičanstvo Majke? Madernina sv. Cecilija pritisla je čvrsto koljeno uz koljeno i time nas podsjeća svoje stalne volje da očuva djevičanstvo, ali tako diskretno i naivno, da to nikoga ne vrijeda. A Meštrović nema ovog istančanog osjećaja, pa je ovu uzvišenu ideju zaodjeo u nezgodnu i nedoličnu formu. Držim ipak, da ga nikako kod ovi h kipova nije vodila senzualna težnja.

Puna je nježnosti indijski stilizovana »Bogorodica s anđelima« u drvu, Bogorodica sjedi po istočnjačku i na krilu drži dječarca, a okolo su 22 anđela, poredana po okusnoj ornamentalnoj shemi. Anđeli imadu potpuno mongolsku formaciju glave i uvjeren sam, da bi taj reljef zadivio kršćanske urodenike u Aziji.

Mnogima se sviđa »Posjeta Ivanova kod Isusa«, jer ta stvarca ima prirodne pojavne oblike — ali upravo zato mogao bi je izraditi i drugi ko, a ne upravo Meštrović.

Meštrović nam opet daje sebe u velikoj sadrenoj »Ženi na molitvi«, pa u »Djevojčici na molitvi« i njezinoj glavi, koja je kao detalj izradena u palisandru. Tu je Meštrović kušao riješiti problem molitve. »Žena na molitvi« sjedi s tabanima jednim uz drugi a posve raširenim koljenima, mirna i sabrana, ruku sklopljenih i dolje spuštenih. To je utapanje u nirvanu, a ne kršćanska molitva. A i djevojčica, koja moli s bolnim vapajem na licu, čvrsto stisnutih i uzdignutih ruku, nije kršćanska molitva. To je plač i strašni, beznadni krik nesretne, nemoćne, onom golemom nogom božanstva zgažene ljudske duše. To bi bio detalj za »Timor dei«.

A Raspeće?

Golema je osnovna greda, čitavo tijelo i ruke gotovo do lakata, izdjelano iz jednoga debla. Ruke su pribite na križ ne na dlanu, nego upravo na zglobu kod žile kucavice. Prsti su strahovito dugački i tanki, iskrivljeni. Lice je dugačko, usko, upalo, s bolnim krikom na otvorenim usnama. Kose i trnova kruna su stilizovani. Prsa su se nadišla kao na zadnji izdisaj. A noge! Lijeva je noga nasilno savita u koljenu na desno, pa se opet vraća na lijevo. Slično i desna. Bez mesa su i bez krvi, sama kost, oslabjelo mišićje i koža. A prirodna boja drveta još uvećaje ovaj strahoviti utisak, te se čini kao pravi mrtvac. I koji su se nad Meštrovićevim Madonama sablaznili, prozvali su ovu Raspeće jednom strahotom, nakazom i sramotom. Dr. Kršnjavi je posve ozbiljno dokazivao, da to nije čovjek, nego majmun na križu. A i obožavatelji se Meštrovićevi ne slažu. Jedni proglašuju ovo Raspeće potpuno saglasnim sa sv. Pismom, religijski i umjetnički dubokim i prirodnim, a drugi izjavljuju, da to nije Krist, nego čovječanstvo razapeto u mukama.

A Meštrović?

Meštrović je htio da prikaže Krista, Krista ispaćenog, izmučenog, Krista razapetog — R a s p e ć e. I kad mu probija čavlima žilu kucavicu i kad nečovječno i neprirodno savija i gotovo lomi golijeni, tada hoće da prikaže samo R a s p e ć e, samo muku i bol, samo potencirano razapinjanie, raspeće svake žilice, raspeće svake kosti, raspeće svake mišice, raspeće svakog nerva. I što je htio, to je prikazao. Prikazao je adekvatno sve, što je imao u duši i što je htio da reče. Ali Krista, Krista - B o g a razapeta, našega Krista, Krista katoličke vjere nije prikazao i nije ga mogao prikazati, jer ga nema u duši. Tu je prikazana religija živaca modernoga čovjeka. Meštrović je njezin najbolji interpret. Ali kršćanin nije.

Hoćemo li ga odsuditi i prelomiti štap nad njegovim djelima, nad njegovim Raspećem?

Ne! S dva razloga ne.

Meštrović je opet u krizi. U religijskoj krizi. On se razvija, kao što se razvija život. I to je sada jedan nedovršeni, jedan prolazni stadij. Kao nešto definitivno ne možemo njegovih religijskih sujeta da prihvatimo. Mi ih moramo otkloniti. No kao jedna faza u razvitku njegova duševnog i umjetničkog života ova su njegova djela od velike formalne vrijednosti. A onda ne

„aboravimo ni toga, da je Meštrović radio ovo Raspeće kao sin naroda, koji istovetuje religiju i narodnost, koji i danas još priznaje, da nema religije, koji je po svome shvaćanju pošao do Golgote i do raspeća . . .

Mogu li se crkvena vrata otvoriti Meštroviću? Kako bi Meštrovićeви vajarski radovi djelovali na kršćanski puk, postavljeni na oltar?

U Alpama, daleko od svijeta, u visini od 2000 metara, ispod sniježnika, nalazi se stara crkva u potpunoj samoći. Poput divova okružuju je golemi bregovi, hridine, snijeg i led i stoljetni hrastovi. Nekad su morali ovdje biti samostanci, Danas nema nigdje žive duše na daleko i široko. Kraj je divlji. Okolišna su sela prešla na protestantizam i zovu ovu crkvu već kroz stoljeća »beim verlassenen Herrgot«. Metnite u ovu crkvu Meštrovićevo Raspeće i izmučen će, ispaćen, razočaran i zdvojan moderni čovjek, koji luta bregovima da nađe mira ili da se skonča, u ovoj nebotičnoj visini kleknuti u vlažnom polumraku pred ovo Raspeće i rasplakat će se, jer će vidjeti svoju sliku, sebe na križu, daleko od Boga i blažen, bude li kriknuo: Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio!

Priznajemo li dakle Meštrovića kršćanskim umjetnikom i očekujemo li poput dra. Rittiga od Meštrovića renesansu, preporod hrvatske crkvene umjetnosti?

Ne. Zasad još ne.

Pa ipak, ako Meštrović i ne daje izražaja kršćanskim mislima i osjećajima, on je — u koliko je samo umjetnik, u formi — daleko bliže načelima kršćanske umjetnosti od renesanse i baroka, daleko bliže od Rafaela i Berninija, pa ma kako to paradoksnos zvučilo.

Meštrović je umjetnik, a ne fotograf. On ne mari za vanjske prirodne oblike, on samo traži i stvara umjetničke oblike svojim idejama i osjećajima. On je svladao materiju, on je potpuno oduhovljuje. Njemu je glavno i sve: izražaj. Vanjska pojava sama za sebe za nj nema vrijednosti. On je u tome moderan u najboljem smislu riječi. On je u tome u potpunom skladu s načelima kršćanske umjetnosti, pa i one najstrože, hieratske škole u Beuronu. A svi oni, koji sve gledaju na naočari t. zv. renesanse, kojima je renesansa i njezino kopiranje prirodnih vanjskih pojavnih oblika jedina prava umjetnost,

oni ne mogu razumjeti Meštrovića, oni ga moraju odsuditi i s gnjušenjem odbiti i s formalne strane.

A za nas je Meštrović umjetnik. Moderan umjetnik.

Je li Meštrović i kršćanski umjetnik?

Bit će, bude li ikad kršćanin. A danas je njegova umjetnost protukršćanska, jer on sada krivo shvaća kršćanstvo.

Gospodarski problemi.

Inž. Dušan Sernec — Bled.

1. Medsebojna neločljivost gospodarskega življenja.

Vse strani današnjega materialnega življenja so med seboj neločljivo združene. Ni mogoče sprijazniti se s posameznim njegovim delom, a prezirati druge panoge. Geslo indivisibiliter ac inseparabiliter je v tem slučaju upravičeno. Ni mogoče n. pr. od vseh modernih pridobitev izločiti ureditev pošte, jo smatrati za koristno in udobno, ne da bi implicite priznali, da je tudi neobhodno potrebna železna, kovinska, keramična, papirna, strojna industrija itd. Isto drugod. Vse blago, ki ga proizvaja svetovno gospodarstvo, se premešava, vrvi sem in tja, dokler ne pride v kraj svoje končne uporabe. Naše obleke vsebujejo volno iz Avstralije, južne Afrike ali Ogrske; spredla se je na Angleškem, mogoče tudi v naših predilnicah, tkalo se je večinoma na Moravskem s pomočjo stroja, ki je prišel iz Angleškega; barvalo se je z nemškimi barvami. Bombaž za perilo je prišel iz Severne Amerike ali iz Vzhodne Indije, svila iz Kitajske, Japonske ali iz Italije. Najboljši ovratniki so izdelani iz irskega platna, srajčna prsa so večinoma proizvodi severne Češke. Usnje chevreau-čevljev je izdelano iz kož turških koz v Ameriki, lakastih čevljev iz Nemčije. Uživamo konzerve večinoma iz Amerike, riž iz Sijama, Italije, Kitajske; čaj iz Ceylona ali Kitajske; kavo iz Arabije, Brazilije, Jave; sir večinoma iz Holandskega ali iz Švice. Vina, če ga piješ, si lahko svobodno izbereš iz kateregakoli dela sveta. Ruski kmet je kosil svoje žito z avstrijsko koso, oral je z nemškim plugom. Pridelana rž je šla večinoma na Nemško, pšenica na Angleško. Temu mednarodnemu prometu blaga odgovarja mednarodnost

kapitala. Vzemi v roke kurzni listek večje borze in našel boš efekte s celega širnega sveta, to se pravi, da se vseh teh podjetij domači kapital udeležuje. Če naložiš svoj kapital v banki, ter si le-ta nabavi kitajske ali ameriške papirje, se nehote in nevede tudi ti udeležuješ prospeha ali propada teh podjetij.

Izraziti znak ustroja naše dobe je tudi najširša specializacija v vseh panogah. Ne le zdravniki in drugi poklici, ki temeljijo na izobrazbi, temveč tudi rokodelci, obrtniki in industrije so specializirane. Omenim le, da nemško državno štetje iz leta 1907 razlikuje 13.700 različnih poklicev, avstrijsko štetje iz leta 1910 jih izkazuje tudi 9300.

Če vprašamo, odkod ta razvoj človeške družbe v minulem stoletju, ni mogoče po mojem mnenju na to vprašanje enostavno odgovoriti. Navajajo se kot vzrok razvoj tehnike, prometna sredstva, občno blagostanje, ogromni ljudski prirastek, kapitalizem, razvoj gospodarstva od osebnega do skupnega. Procvit tehnike je z razvojem prometnih sredstev identičen. Brez stroja ne bi bilo prometa, brez prometa pa ne bi bilo industrij. Ni dvoma, da imajo prometna sredstva eno najvažnejših vlog v mehanizaciji našega življenja, četudi se morajo zadovoljiti le z vlogo sredstva. Pošta, železnice, parobrodi in kmalu tudi aeroplani spajajo človeka s človekom, rod z rodом. Ni poklica, ki bi ga bilo težje dosledno izvrševati kot poklic samotarja. Tudi puščavnika bi sigurno doseglo vrvenje modernega življenja. Ljudski prirastek v zadnjem pol ali celem stoletju je ogromen. Prebivalstvo Nemčije se je n. pr. v zadnjih 50 letih skoraj podvojilo. Če si predstavljaš, da je bilo ljudsko razmnoževanje tudi v prejšnjih časih tako, si lahko izračunaš, da bi imelo biti pred 100 leti na vsem Nemškem le četrtnina današnjega prebivalstva, to je vsega skupaj 15 milijonov ljudi, pred 500 leti pa le 60.000, to je približno toliko kot danes v Ljubljani, in kmalu boš pri Adamu in Evi. Da je ogromna pomnožitev človeštva delni vzrok mehanizacije ustroja naše dobe, o tem ni dvoma, obratno je pa gotovo, da se brez mehanizacije, pa tudi brez občnega blagostanja človeštvo ne bi moglo tako razmnožiti, kot se je dejanski. Brez mehanizacije bi bilo kratkomalo nemogoče, da živi v katerikoli deželi več ljudi (klasičen dokaz za to je bila ravno Nemčija, kjer je poleg Amerike dosegla mehanizacija svoj vrhunec), kot jih more de-

žela preživljati. Indijanci ali vobče nomadi so se manj pomnožili iz enostavnega vzroka, ker jim to njih življenski pogoji niso dopuščali. Revni rod tudi ne bo ustvarjal ne tehnike ne prometnih sredstev, a se tudi ne bo pomnožil nad mero svojih življenskih možnosti. In kapitalizem? Ustvaril nam je tehniko, tovarne, promet, a vse to temelji na svetovnem gospodarstvu, kapitalizem pa je osebnostnega značaja. Če iznajdeš ali prirediš danes kako neznatno stvarco, kar vesoljno človeštvo rabi, kar si sleherni poželi, si s svinčnikom v roki lahko izračunaš, kdaj boš imel prvi milijon in kdaj jih bo več. Le svetovno gospodarstvo je današnji kapitalizem omogočilo. Isto je tudi kriterij vseh dozdevnih virov ustroja naše družbe. Z materialnega vidika vzeto, se tedaj lahko sklepa, da je splošno ali svetovno gospodarstvo končni vzrok mehanizacije današnjega človeškega življenja.

Še drug zanimiv gospodarski krogotok se nam ob teh izvajanjih odkriva. Človeški družbi je podana možnost, da slučajev lakote ne bi več poznala, kakor so jih naši pradedje doživljali. Svetovna prometna sredstva bi jih morala dandanes izključevati, da so le svobodna. Vendar treba pri tem tudi to upoštevati, da se morajo potrebščine, ki se od drugod dovažajo, na kraju uporabe plačati. Če ni sredstev za to, tudi potrebščin ne bo. Sredstev pa si ljudstvo vselej lahko pridobiva z delom. Pa tudi k delu je treba predpogojev (orodja, surovin). Za nabavo le-teh je treba zopet plačilnih sredstev. S tem je ozek krog, v katerem se tudi tukaj suče vse gospodarsko življenje, zaključen. Plačilna sredstva, delo, plačilna sredstva — to je vse. Ustvarjajoče sile sta obe: delo in sredstva. In če hočejo boljševiki denar kot plačilno sredstvo izločiti, niso s tem ničesar pridobili, vrnilo se je le k menjalni kupčiji, ko denarja v današnjem pomenu besede še ni bilo; prej označeni krog gospodarskega življenja ostane pa neizpremenjen. Razmerje med delom in plačilnimi sredstvi je slično razmerju med potencialno in kinetično energijo ter pretvarjanju iz ene v drugo. Kinetična — delo, potencialna — plačilna sredstva. Le v večnem spreminjanju teh oblik obstoji življenje glede predmetne snovi — gospodarsko življenje. Opustitev ene oblike pomenja za drugo dosego maksimuma, s tem pa mir, konec, smrt. Če samo delaš, ne da bi z uspehom svojega dela i svoja sredstva prenavljal, moraš doseči točko, ob kateri ti bo nadaljnje delo

onemogočeno. Če pa svoja sredstva uporabljaš, ne da bi delal, prideš prej ali slej tudi do njih konca. Mogoče mi bo kdo to zanikal z ozirom na obresti, to je tiste oblike sredstev, ki jo imenujemo kapital. Ali pa obresti niso identične z delnim uspehom dela? Označeni krog je tudi tukaj podan. Kjerkoli svoj kapital naložiš, vselej se bo spreminjal v delo, ne da bi mogoče vedel, kdaj, kje in kako. Če delo s svojim uspehom, to je zopetno pretvarjanje v sredstva, zaostaja, pridemo v dobo gospodarske depresije. Sredstev primanjkuje in s tem delo še bolj zaostaja. Če se pa to pretvarjanje vrši hitro in točno, je gospodarsko življenje v znamenju konjunktura. Za delo je vselej dovolj sredstev na razpolago. Takrat se pa gospodarsko življenje prevzame ter pričinja dela, katerih hitro pretvarjanje ni mogoče. S tem se konjunktura spreminja v depresijo. Predvidna gospodarska politika more razliko med višino konjunktura in nižino depresije ublažiti, popolnoma zravnati pa tega valovanja ne more, ker je naravno kakor plima in oseka, zima in poletje.

2. Kapitalistična generacija.

Zanimivo je tudi razmišljavati o postanku kapitalizma, oziroma o smernicah, po katerih se kaksi osebi posreči, pridobiti si izredno veliko premoženja. Iznajdbe izkoriščajo navadno drugi, ne iznajditelj sam, morejo pa biti vir bogastva, dokler si vedo varovati značaj monopola. Dobitki v igri ozir. s špekulacijami trajno skoraj nikdar ne dovedejo do zaželjenega cilja. Če ti je bila kar najbolj dolgo sreča mila, če krogla obstaja zaporedoma na rdečem, enkrat te mora vendar doleteti tudi nesreča in krogla pade na črno. Najdbe so skoraj identične z iznajdbami. Ž njimi se pomnoži ponajveč že obstoječe bogastvo. Vir je le slučaj in kot tak izredno redek. Pošteno delo, četudi naporno skozi celo življenje? Solvuntur tabulae risu. Na ta način postaneš kvečjemu brezskrben buržuj; a še za ta uspeh ti mora biti sreča mila, in Bog obvari, da bi bil uradnik. Edina smer, ki vede do brezmernih in trajnih zakladov, ima na svojem kaži potu označbo monopol. Monopol se more raztezati na proizvajano blago, na proizvajalna sredstva, a obstoji tudi iz kraja samega, kjer se proizvaja (bližina surovin ali trga razpečavanja, oziroma oboje), dalje imamo monopol po deželah vsled varstva potom carin, monopol surovin itd. V minulem

stoletju, ko se je pričelo svetovno gospodarstvo, ni bilo težko pridobiti si monopol. Če je kdo v proizvodnjah kateregakoli blaga znatneje napredoval, ga je drugi le težko dohitel. Ob meji stoletja pa je gospodarstvo tako napredovalo, da je bilo izven kroga dednih bogatašev stoječemu že prav težko, da skoraj nemogoče, da bi se povzpел do odličnega mesta nad takozvanimi višjimi desettisoči. Plutokracija, ki se je na temelju monopolov razvila, je pričela tvoriti posebno kasto, ki je živelá življenje zase in ki ni zlahka dovolila novincu ali tujcu vstop v svoj krog. Ti bogataši, ki so si vsled svojega bogastva mogli prisvajati široko obzorje, so imeli tedaj večinoma vsaj to dobro lastnost, da so uvideli potrebo duševnega in razumnega življenja ter da so kolikortoliko podpirali umetnost in znanost. — Sedaj v vojski in po njej so pa rasli monopoli na gospodarskih tleh kakor gobe po dežju; saj je tvoril vsak živež, vsako blago vobče monopol in temu primerno se je tudi širilo bogastvo v rokah posameznikov, ki so znali, ne — to je slab izraz, kajti posebne inteligence k temu ni bilo treba —, ki so imeli dovolj gibčno vest, da so izrabili položaj. Smisla za kulturo, za izobrazbo ti ljudje po večini nimajo. Skoraj izključno se zanimajo le za kulturne pridobitve materialnega značaja — jed, pijačo, obleko in druge zunanosti, mogoče še kak avtomobil, to je vse. Kdor je v prejšnji dobi došel do materialne višine, je imel vsaj izredno potenco razuma; etike in duševne višine mu je največkrat itak primanjkovalo, ker bi drugače normalno tudi tedaj ne bil dosegel svojega cilja. Njegovi otroci so bili včasih že nekoliko boljši. O današnjih self-made-men pa se še tega ne more trditi. Pazimo! Že po svojem velikem številu in naravno tudi po svojem vplivu, ki ga s svojo nadvlado imajo, je ta zalega zmožna, da vso človeško kulturo potlači na nižjo stopinjo, kot je bila zdavnaj prej. Renan primerja razvoj človeške kulture s hribolazcem. Če hoče na višji vrh, mu je vselej treba prekoračiti kako brezno ali kak prepad. Globoko v prepad nam je kulturo vrgla minula vojska. Vsak čuteči človek upa, da dospemo v kratkem na višji vrh. Če hočemo to doseči, se pa moramo brezpogojno vojnih dobičkarjev otresti, kajti ti so zmožni, da nas vodijo še nadalje in v vsakem oziru navzdol. Iz občno kulturnega stališča, ne le radi priznано upravičene zahteve socialne pravičnosti, je neobhodno potrebno, da potlačimo ta izrodek vojne z njegove

gospodarsko prevladujoče višine zopet na mesto, ki mu gre. Davka na vojne dobičke, izdatno progresivnega, absolutno in relativno na predvojne razmere z nizkim maksimumom preostanka, rabimo tako nujno, kot vsakdanji kruh; a t a k mora biti, da na eni strani narodne gospodarske stavbe ne ogroža, na drugi strani pa da ne ostane le na papirju. Potem bo tudi občno nezadovoljstvo v širokih plasteh večinoma izginilo. Saj je razumljivo, da masa, ki je veliko trpela in ki še trpi, pisano gleda ljudi, ki so se s tem njenim trpljenjem okoriščali in se še okoriščajo. To se občuti tem bolj, ker postaja razmerje med bogastvom in bedo od dne do dne hujše in se naš denar kopiči v rokah posameznikov, kakor bi se ravnal po znanem Newtonovem zakonu. Skratka vojni dobičkarji so si poleg drugih monopolov prisvojili še tega, da izsesavajo ljudstvo do mozga.

Anglija je bila edina dežela v Evropi, kjer je država izredne, po vojnih razmerah nastale dobičke že med vojsko izdatno obdačila. In vendar vre tudi tukaj med ljudstvom, posebno med delavci, dasi so imeli in imajo angleški državniki, ki so vsekako najboljši na svetu, vedno veliko smisla za socialna vprašanja. Ogromne delavske organizacije, trade unions, v katerih so se delavci po svojih s t r o k a h ločeno organizirali, pešajo vzlic svoji moči vedno bolj. Na njih vodilno mesto pa stopajo ship-messengers, ki organizirajo vse delavstvo e n e g a i n i s t e g a p o d j e t j a brez razlike stroke v enotno močno skupino. Ni morda končni cilj vedé ali nevedé pri tem stremljenju ta, ki sem ga pri razmotrivanju o najvišjem vodstvu podjetij označil, da bi namreč vsako podjetje zase tvorilo organizem, ki se sam iz sebe prenavlja in pretvarja brez zunanjega vpliva? Manjka pa še določitev razmerja med podjetjem kot takim in med ljudstvom, ki je pri njem zaposleno ozir. ki ima od njega svoje koristi.

3. Gospodarska diferenciacija in njeni problemi.

Vsaka kultura je v tesni vzročni zvezi s tistim znakom ustroja človeške družbe, ki nam vidno stopa v kastah ali slojih pred oči. Kaste namreč ne obstojajo samo v Indiji, v drugi obliki jih je poznala vedno vsa Evropa in jih pozna še danes.

Zmerom namreč do današnje dobe moremo v človeštvu razločevati več ali manj izrazite plasti, višje — gospodujoče in nižje — službujoče. Bili so zmagovalci in podjarmljenci; go-

spodarji in sužnji; plemstvo posvetno ter cerkveno in rob; danes plutokracija, ki gospodarsko vse drugo človeštvo usužnjuje, in ostalo ljudstvo, ki živi le iz roke v usta in ki se mu pravi proletariat. Prej je eno plast kvišku dvignila skoraj izključno surova sila, držala jo je tam le ona in deloma tudi izobrazba; ločile pa so se plasti tudi po plemenih. Ta plemenska razlika je tekom stoletij izginila in današnja gospodujoča plast je zrastle iz nižjih, to je delavnih slojev. Znanstvo, umetnost, kulturo vobče gojiti je naloga višjih slojev. Ti dajejo smernice, ti vodijo celokupnost delovne plasti. Ni treba, da doseže kultura višek v dobi, ko se višje in nižje plasti prav izrazito ločijo. To je odvisno od kakovosti gospodujočih, obratno pa vidimo iz zgodovine, da so se plasti vselej natančno ločile ob vseh viških sodobne kulture. Danes, ko so zgornji desetisoči ozir, če upoštevamo tudi vojne dobičkarje, zgornji stotisoči, zrastle iz tal lastne nižje plasti, bi bilo tem važnejše, da pridejo do vodstva le resnično najboljši in najzmožnejši. Kako pa faktično naša družba izvršuje to potrebno izbiro svojih voditeljev? Letourneau pravi: »par et pour l'argent«. Le redkokdaj je izbire deležen razumno ali duševno najvišje stoječi. Splošno ima v socialnem boju največ uspeha ta, ki je najbolj grabežljiv, najbolj skop; svojega uspeha pa ni deležen le on sam, temveč tudi njegovi potomci, ker pridejo kot dediči v posest njegovih sredstev, njegovega premoženja, glede katerega živa duša ne vpraša, kako je bilo pridobljeno. Prav za prav se le ta povzpne, ki nesocialno misli in deluje. Od teh ljudi pa seveda ni pričakovati, da bi imeli smisla za socialno pravičnost. Radi tega je socialni boj tako težak in zato tudi glasovi, da se da socialno vprašanje rešiti le z uporabo sile, s terorjem.

Iz te argumentacije, ki ni brez notranje vrednosti, je sledila nadaljnja, da je treba vso stavbo družabnega reda uničiti, preden se nova zgradi. Prvo zadačo, da je treba višje, gospodujoče plasti uničiti, so boljševiki temeljito izpolnili, morda temeljiteje kot bi to bilo tudi za njihove namene potrebno — saj je še babička ruske revolucije v Pragi izjavila, da od Ivana Groznega do zadnjega Miklavža vsi carji niso prizadejali Rusiji toliko zla, kot boljševiki tekom dveh let svoje vlade. S tem pa socialna revolucija še ni uspela, kajti treba je postaviti tudi novo zgradbo. N e g a t i v n o delo, zrušiti predpravice privilegiranih

stanov, je l. 1789 z a d o s t o v a l o. Takrat je bilo s tem tudi že pozitivno delo opravljeno, ker si je hkrati tretji stan priboril svoje pravice. Opravljal je tretji stan gospodarsko življenje že pred revolucijo, le od njegove politične uravnave je bil izključen, ki je bila neštetokrat enostavnejša kot danes. Današnje gospodarsko življenje pa ne sloni v prvi vrsti na proletarcu, temveč na podjetniku, zato dvomim, da bi bili boljševiki zmožni stkati komplicirano tkanino gospodarstva z vsemi potrebnimi najnežnejšimi nitmi. Če bi pri tem uspeli in oni napenjajo v ta namen vse sile, morejo to le z izrazitim diferenciranjem ljudi.

Nikjer v naravi ni enakosti. Razločujemo zlahtne konje, dirkače in težke voznike tovorov, zlahtne namizne hruške in preproste tepke. A zlahtna hruška se kaj hitro stara, sadje dobiva napake in izgubi svojo prvotno brezhibno obliko, in če hočeš zopet prvovrsten pridelek imeti, moraš hruško precepiti na divjaka. Enakosti ni nikjer, a vse se mora prenavljati, sicer izgubi znake svojega plemstva, ki ga dviga nad okolico. Isto je v človeškem rodu. Same se morajo prenavljati višje plasti s tem, da dvigajo nižje k sebi. Kjer tega niso storile, so degenerirale in življenje je šlo preko njih in jih uničilo.

Človek dobi res vtis, da je plutokracija iz minulega stoletja dozorela in da jo je treba nadomestiti, kajti potomci onih davnih, razumno izredno zmožnih in podjetnih mož, ki so se svoj čas povzpeli nad svojo okolico, kažejo vse znake degeneracije. Toda za to ni treba uporabljati boljševiških metod, organizma ni treba operirati, ker se da tudi z zakoni kot zdravili ozdraviti.

Komunizem ali boljševizem je pač posledica liberalizma, t. j. neomejenega in nebrzdanega individualizma, ki je moral končno prinesiti le svoj ekstrem na dan — zanikanje namreč vsakega individualizma, vsake svobode. Liberalizem, ki mu dolguje človeštvo od leta 1848 naprej vsaj zahvalo, da ga je rešil raznih telesnih in duševnih spon iz starejših dob, se je danes vsled svojega glavnega načela osebne svobode preživel, kajti ravno radi tega načela pade nanj prav za prav glavna krivda današnjih krivičnih in nevzdržljivih socialnih razmer. Blesteč je njegov prapor z besedo »Svoboda« in v prvem hipu ne opaziš kratkega dostavka »gospodarsko močnejšega napram gospodarsko šibkejšim«. Suženjstvo, v katerem živi danes

masa ljudstva, je v marsikaterem oziru hujše kot je bilo prej. Svoboden si, da uničiš tekmeca, če si nekoliko spretnejši od njega ali ti je sreča milejša; svoboden si, da s silo ali zvijačo obogatiš, da svoje sodobnike do mozga izžemaš, da hodiš, če je treba, preko trupel do svojega cilja, do zvenečega zlata, samo da ostaneš v okviru obstoječih zakonov. Svoboden pa nisi, če si reven in beden ter gospodarsko odvisen. Ne moreš in ne smeš se braniti, ker ti to zakoni branijo. Vzemi s silo, kar rabiš za borno življenje, drva, čevlje, sukno, živež: ropar si; vzemi z zvijačo: tat si. Oni gospodarsko močnejši te prisili v okviru zakona, da mu daš svoj zadnji vinar, a ni ropar, zahteva čezmerno ceno in ogromen dobiček zase, a ni tat. Da, zakoni, ki nam jih je prinesla liberalna doba, imajo nežen čut za socialno pravičnost celokupnosti človeštva. V Pragi je baje razjarjena množica udrla predlanskim v trgovino, prinesla s seboj vislice, trgovcu zavila zanko okoli vratu in ga nato dostojno in ljubeznivo vprašala za cene njegovega blaga. Nemara so zanko tudi malo nategnili, če so bile imenovane cene še nekoliko previsoke. Življenja pri tej satiri svobode pa ni nihče zgubil in blago je bilo pošteno, zakonito plačano. Jurist bo seveda trdil, da je ljudstvo kršilo osebno svobodo, ker se je mož pod vislicami bal za svoje življenje. Mogoče — a tudi mati se boji za življenje svojih otrok, če jim nima dati ne hrane ne obleke. V čem je razlika med prvo in drugo bojaznijo? Da je način selitve v boljši svet, predvsem z jetiko, medicinsko in juridično koncesioniran, obešanje pa ne! Če človek pomisli, koliko gorja je prinesla ta zakonita osebna gospodarska svoboda v življenje posameznikovo, mu je pojav komunističnega ekstrema razumljiv. Ob času absolutizma so bile sicer tudi pijavke na telesu človeštva; posamezne posebno privilegirane so se ljudske krvi včasih tako napile, da so počile. To se danes redko pripeti, zato se je pa v svobodnem razvoju njih število neizmerno pomnožilo in človeštvo se zvija v hujših krčih kot kdaj poprej.

Drevo na livadi raste v prostosti, a v tej prostosti ne more rasti do neba, ena veja ne more izčrpati vsega soka in se razvijati na račun drugih. Organično je vsaka prostost omejena. A tudi človeška družba je organizem in posamezna celica, posameznik ne bi smel čezmerno rasti na škodo drugih. Tudi njegovo prostost organično omejuje ozir na skupnost. Pač

imamo zakone, ki bi imeli prevzeti to organsko omejitvev. Toda zakonodajstvo je skoraj vse iz liberalne dobe in se kvečjemu še ozira na državo, kakor da bi bila le-ta sama sebi namen, in ne skupina sebi sorodnih, posameznih elementov, ki tvori kot taka zopet organsko sestavino človeške celokupnosti.

K tem splošnim virom komunizma pridejo v Rusiji, kjer je pod krinko absolutizma obstajal istotako kot drugod gospodarski liberalizem in je bil ravno radi zaščite, ki mu jo je nudila ta krinka, še hujši kot v ostali Evropi, še posebni vzroki. Z materialnega vidika je bila za uspeh boljševizma na Ruskem merodajna predvsem srečna kombinacija delavsko-proletarskega gibanja z upravičeno kmečko revolucijo, ki jo je ostala Evropa pred več sto leti doživela, a takrat potlačila. Tlelo je sicer naprej, dokler se kmečke razmere niso sanirale, kar se je pa skoraj povsod drugod že zdavna zgodilo. Izjeme bi bile le Madžarska in Rumunija, kvečjemu še Poljska, če ni že medtem ta republika pričela s sanacijo kmečkega vprašanja, kar mi ni znano. Pa tudi naše bivše ogrske pokrajine ter Bosna in Hercegovina kakor tudi Makedonija niso izven nevarnosti. Pri danem položaju bi pa boljševizem menda najložje v Rumuniji uspel. Nadaljnji materialni vzrok Leninovega uspeha je bila njegova spretnost, s katero je kapitalizem s kapitalizmom ubil. V prvem naskoku se je polastil državne blagajne, ki je absolutno vsebovala največji svetovni zaklad zlata, in s tem je deloval. Ker beli papirčki ne morejo v gospodarskem življenju nadomestovati dobre zvence čekine, zato je bilo Bela Kuhnove slave tako hitro konec.

Če pa stvar presojava z višjega duševnega vidika, boljševizma po mojem mnenju ni ustvarjal Lenin, temveč Tolstoj. Lenin je le žel in po svoje žetev spravljaj, kar se je od Tolstojevnega časa med ruskim narodom sejalo. Nikdar ne more izključno materialni nauk na preprosto ljudstvo tako vplivati, predvsem pa zlomiti odporno silo gospodujočih z razredčenjem njih lastnih vrst, ustvariti in razmeroma dolgo vzdrževati gibanje, ki mu pravimo boljševizem. Osebnosti sužnji starega veka se niso sami oprostili svojega jarma, svobodo jim je dal Kristusov nauk, ker so se na njegovi podlagi pričele boriti za sužnje sile, ki so bile izven njihovih lastnih vrst. Slično se je vršil potek dogodkov v Rusiji. Tudi tam so stali v vrstah današnjih anonimnih sužnjev ljudje, ki so pripadali višjim plastem, drugim

je manjkala odporna sila vsled vpliva Tolstojevih spisov. Le-ta je zametaval razlago cerkvenih očetov o Kristusovem nauku ter po svoje tolmačil njega življenje in njegove besede, tako je prednjačil boljševizmu — češ, Jezus in njegovi učenci so živeli komunistično. Spodkopaval je cerkveno avtoriteto, pri tem pa je bil sam zase, seveda po svoje, globoko veren. Tudi nemški kmečki uporniki so svojčas uganjali brezprimerne grozovitosti, vendar je njih voditelj Thomas Münster po mojem mnenju etično visoko stal, vsekakor veliko više kot Martin Luther, ki jih je pobijal, ščitil pa kneze. Analogija je očitna.

Pod Leninovim vodstvom je pa ruski komunizem kmalu zgubljal Tolstojevo krščansko-revolucionarno podlago in danes ne tvori drugega kot v prakso preveden marksizem. Duševne sile, ki so edine zmožne tvoriti podlago za življensko naziranje, Marks ne pozna, tudi mu je tuj pomen prostosti ter spaja svoj skrajni socializem oziroma komunizem z despotizmom. Veliki predniki njegovi, kakor Proudhom, Le Blanc, James Guillaume, zastopajo vsi drugo stališče. Mesto ljudi ustvarja Marx na svetu človeške črede. Srečnejši na ta način človeški rod ne bo postal. Kar se pa materialnega gospodarstva tiče, mislim, da je odveč o tem še zgubljati besede; stoji, da se komunizem ni obnesel in ni mogel obnesti. Še Kautsky je, če se ne motim, v obupu nad ruskim marksizmom tekom svojega poročila v Bernu vzkliknil: »In če socializem ne more človeštva osrečiti, naj ga pa kapitalizem!« Vse vesti iz Rusije, četudi si v drugih ozirih opetovano nasprotujejo — in jaz za svojo osebo tudi vsega ne verjamem, kar nam današnje kapitalistično časopisje podaja, ki ima očitno interes na tem, da ne pusti na boljševizmu ne ene dobre strani — so v tem edine, da je Rusija gospodarsko propadla. Ironija usode, da se je v deželi Marksovega največjega nasprotnika, Bakunina, čigar spisi so veliko premalo znani, marksizem prevedel v prakso in dovedel ad absurdum!

Tudi novejša struja takozvanega državnega socializma hira na isti napaki, da hoče vodo z ognjem mešati, socializem z despotizmom. Rathenau n. pr. zagovarja stališče, da sme biti neizmerno bogata v državi le država sama in da ima ona kot taka stopiti na čelo vsem velekapitalističnim podjetjem, delo posameznika prisilno urejevati itd., tako da bi nastale, če se

smem tako izraziti — narodne prisilne delavnice. Babeufov kolektivizem, po katerem bi država upravljala vse imetje v državi, se že bolje sliši. Vplivati na upravo kapitala javnosti gotovo pristaja, da bi pa država igrala vlogo sekvestra, sega vsekako tudi predaleč.

Če pa človek pomisli, da ravno žrtve oprostijo duha spon in ga dvigajo napram transcendenci, pride v skušnjavo sklepati, da bo vzlic vsemu iz sedanjega koncerta nebrzdanih in neubranih glasov v Rusiji vzknila za človeški rod lepša harmonija, kot jo je kdaj prej slišal. O tem dvomiti se pravi prav za prav nad človeštvom samim obupavati.

Zakonitim potom potrebno obnovo družabnega reda doseči hoče socializem, naj se imenuje socialni demokratizem, krščanski socializem ali solidarizem. Slednji vidi pogoj vsemu v obnovi duha, ki preveva človeški rod v krščanskem smislu ter deluje s sredstvi, vzetimi iz višjih duhovnih redov, dočim ostaja prva struja v vseh svojih naukih in zahtevah na materialnih tleh zemskega življenja, hoteč materialno gnilobo nadomestiti z zdravo materijo. Toda telesna dobrobit kot zvezda-vodnica nikakor ne zadostuje, ker materija sama ne tvori človeškega organizma. Človek sestoji iz telesa, a višja zlahnejša sestavina v njem je duša, in le ta sme imeti odločilno vlogo pri določitvi dejanj in nehanj človeštva. Ta dokaz je menda ruski boljševizem doprinesel, da materija sama, pohlep po zemskih udobnostih človeka ne more osrečevati. Zadovoljstvo, srečo more človek najti le v duševnih sferah, naj se povzpne do njih potom vere, umetnosti ali znanosti, pri čemer priznavam vesoljni značaj edinole veri. Sredi med navedenimi strujami stoji struja krščanskega socializma, ki stoji sicer na načelnih solidarizma, a se v praktičnem udejstvovanju poslužuje orožja socialne demokracije. Meni se zdi ta definicija bistvu bližja, kot ona, da se bori solidarizem za večna krščanska načela, krščanski socializem pa za konkretno obliko družabnega reda gotove dobe, ker tudi solidarizem konkretne oblike ne zgublja iz vidika.

Vse navedene struje z individualizmom niso v načelnem nasprotstvu, če se ne oziramo na skrajno levo krilo, ki zametuje vsako osebno lastnino in je torej istovetno s komunizmom. Klic po podružabljenju proizvodjalnih sredstev pa se še ni nikdar raztezal do krojačeve igle ali črevljarjevega kopita. S podru-

žabljenjem velepodjetij, če je isto razumeti kot ustvarjanje samostojnega organizma z varstvom več ali manj individualnega vodstva — velike pekarne na Dunaju smatram n. pr. za samostojen organizem na velekapitalistični podlagi — bi soglašal, kakor to že iz mojih drugih izvajanj sledi, s p o d r u ž a b l j e - n i m v o d s t v o m p o d j e t i j p a n e. Kapitalizmu, ozir. njegovi gospodarski prevladi, ki izvira iz neomejene osebnostne svobode, vse nasprotujejo. Pobijati ga skušajo deloma v zakonodajstvu (starostna preskrba delavstva, nezgodno zavarovanje, brezposelno zavarovanje, bolniška preskrba itd.), deloma s samopomočjo z emancipacijo na podlagi združništva, ki stopa s svojo organizacijo i samo v krog velekapitalizma. Kdor človeško čuti in misli, bo s prvim načinom soglašal, po čutu vselej tudi z drugo potjo, po razumu pa le do meje, dokler vsa peza močne individualnosti ni neobhodno potrebna.

4. Predlogi za rešitev.

Skušal bom še na kratko razpravljati o smernicah, po katerih bi se po mojem mnenju moglo vsaj deloma odpomoči krivičnim socialnim razmeram, ne da bi se istočasno pri tem uničilo gospodarsko življenje in preveč potlačila individualna prostost. To sta dve činjenici, brez katerih si zadovoljnega in srečnega materialnega življenja ne morem predstaviti.

Na drugem mestu sem trdil, da je funkcija kapitala, dokler se v nepremičnini razvija in utrdi, pravilna in za splošnost koristna. Letni dohodki posameznika ali skupine oseb niso merodajni za splošno gospodarstvo, temveč le njih letna uporaba. Če štediš in denar naložiš, se ti morajo tvoji prihranki vselej s časom spreminjati v nepremičnine, kajti torbica z menicami in osebnimi dolžnimi pismi znaša pri denarnih zavodih normalno le neznamen del njihovih aktiv, in še ta kredit v veliki meri ni neproduktiven. To se pa pravi, tvoji prihranki se v tej ali oni obliki udeležujejo svetovnega gospodarstva in koristijo s tem splošnosti. Dosedanja davčna politika se žal na to vobče ne ozira. Dohodnino plačaš državi od letnih dohodkov, ne od svoje letne uporabe, in če si kaj prihraniš, plačaš čez leto od obresti svojih prihrankov zopet dohodnino in po vrhu še rentnino. Gospodarsko pravilno bi bilo, da bi plačala izmed dveh oseb, ki imata n. pr. iste letne dohodke, ta, ki jih je porabila vse, najmanj še enkrat toliko davka kot druga,

ki jih je porabila recimo le polovico; najmanj, pravim, ker bi moral biti davek znatno progresiven. En primer. Če pričenjam danes z majhnim kapitalom tovarniško podjetje, če ga tekom svojega življenja spopolnujem, širim in povečam — tudi do velepodjetja, ter se s tem povzpnem do sloja kapitalistov, pri tem sem pa živel vse svoje življenje le skromno, porabljal za svoje in svojih življenje in zdravje le najpotrebnejše, po mojem mnenju nikakor nisem škodljivec človeške družbe. Obratno, dal sem ljudem zaslužka, proizvajal sem blago, ki ga je človeška družba rabila, nudil ga ji po primerni ceni, drugače ne bi segala po njem, kajti vsaka vrednost je relativna, in če sem pri tem delal tudi velike dobičke ter svoje podjetje širil, dobavljal sem svetovnemu trgu vedno več blaga ter s tem po večno veljavnem zakonu o ponudbi in povpraševanju sam pritiskal na cene. Dovoljene in nedovoljene sladkosti življenja sem užival mogoče manj kot kak pri meni uslužbeni pomočnik. Mesto dohodnine bi morali plačati, če se smem tako izraziti, p o r a b n i n o.

Sem spada nadalje ves davek na luksuz, oziroma na uporabo vsega, kar je za fiskus dosegljivo in kar za življenje ni neobhodno potrebno: razkošna stanovanja, obilna razsvetljava, jed, pijača, obleka, kolikor jih je smatrati kot luksuz, avto in luksuzna vozila itd. Čim več se taka nepotrebna uporaba zmanjša, tem bolj se vse proizvajajoče delo osredotoči na blago, ki je za življenje neobhodno potrebno. To se množi in cene padajo, ne da bi bilo zlahka mogoče za ta proces navajati točne številke. Da bi življenje presuhoparno postalo, se ni treba bati, ker je tudi luksuz relativnega značaja in si ga bodo osebe, katerim je to ali ono nekaka življenska potreba, kolikor jim ostane to dosegljivo, zmeraj še privoščile.

To je bila ena smernica slavnega budgetnega predloga, ki ga je predložil takratni zakladni kancelar David Lloyd George dne 29. aprila leta 1909 angleškemu parlamentu. Našel pa je za svoje predlagane socialne reforme (starostno zavarovanje delavstva itd.) še druge socialno pravične vire za fiskus ter izrecno zametaval vsako tudi najmanjše obdačenje za borno življenje potrebnih stvari, četudi njih uporaba, kakor je to n. pr. slučaj pri čaju, ne temelji na neobhodni potrebi, temveč na ljudski navadi. Odpor konservativne kapitalistične stranke je bil silen, prišlo je do razpusta parlamenta, a pri neposredni narodovi odločitvi je ljudski budget sijajno zmagal.

Drugi vir dohodkov, ki si ga je Lloyd George prisvojil, temelji na načelu, da imaš od prirastka na svojem premoženju, ki ni pridobljen z duševnim ali telesnim delom, temveč ki je izrazita zasluga s p l o š n o s t i, bodisi po splošni konjunkturi, bodisi po oni krajevnih razmer — kajti konjunkturo povzroča v bistvu vselej delo splošnosti—, gotov del vrniti pravemu povzročitelju tvojega dobička, to je državni ali krajevni splošnosti. Po tem načelu je predlagal davek na prirastek vrednosti nepremičnin. Ta davek je tudi pri nas znan. Kranjska dežela ga je imela. Žal, da je ukinjen; pa bi ga morali raztegniti na vso državo! V tej smernici bi se dalo še mnogo delovati. Sem bi spadal n. pr. vsak dobiček na tečajih vrednostnih papirjev, valut, davek na vsakovrstne koncesije, deloma tudi ves trgovinski dobiček.

Prej navedena omejitve vsakovrstne uporabe bi pomnožila sredstva za delo ter s tem pospešila tvorbo kapitala. Seveda niso njegove posledice, ako gledamo na kapital, ki se nahaja v rokah posameznikov, z drugega vidika za družbo baš koristne. To je hotel Lloyd George preprečiti z izdatnim povečanjem davka na dediščine. V dosego stavljenega cilja njegov predlog še oddaleč ne zadostuje. A tako se je zgodilo, da ga je leta 1913, ko je imel drznost, predložiti angleškemu parlamentu budget brez zadostnega kritja, češ, da mu bodo povečane izdatke socialne skrbi krili povečani dohodki, ki nastanejo vsled občnega blagostanja iz obstoječih davščin same od sebe (kar smatram tudi za načelni kriterij davščin), rešil finančnih težav vprav ta davek. Ob koncu leta so mu umrli njegovi največji nasprotniki, naravno sami bogataši, rešili ga deficita in mu pomagali na ta način še onstran groba.

V tej smeri bi se moralo veliko radikalneje nastopiti. Če je pokojnik testiral o svojem premoženju, ki si ga je bil sam tekom svojega življenja pridobil, zadostuje današnji način odstotne oddaje fiskusu oziroma splošnosti. To pa, kar si je tvoj praded pridobil in kar je tvojim prednikom in tebi možnost prineslo, da ste udobneje živeli na račun svoje okolice in si z delom veliko lažje pridobivali nadaljnje premoženje, ker ste imeli od vsega početka lastna sredstva za delo na razpolago, to oziroma ta del tvoje zapuščine bi se moral celotno vračati človeški družbi, ki ga je bila svojčas znosila.

Okolnost, da je v bistvu le svetovno gospodarstvo omo-

gočilo večja premoženja, ni edini razlog za posmrtno oddajo premoženja v določenem kolenu.

Še drug tehten argument bom navedel. Poleg materialne lastnine pozna naš družabni red tudi duševno lastnino. Katera izmed njiju je žlahtnejša, o tem menda ni treba razpravljati. Glede duševne lastnine pa določa že obstoječi družabni red, da ima po določeni dobi preiti v skupno last vsega človeštva, In vendar je to blago popolnoma osebnostnega značaja, medtem ko si večje materialne lastnine ne more nihče pridobiti brez posrednega ali neposrednega sodelovanja drugih. Edini razlog, ki bi se močel za to razliko postopanja navajati, bi bil po mojem mnenju ta, da pomenja duševna lastnina monopol, in je kot taka vir čezmernega materialnega pridobivanja. A še ta razlog ne drži, kajti če družabni red pobija vir radi njegovih posledic, bi moral dosledno te posledice pobijati, kjerkoli se pojavijo.

Predaleč bi zašel, če bi se spuščal v podrobnosti skiciranih reform družabnega reda, kakor varstvo lastnine, ki služi že sedaj splošnosti; minimum, ki omogoča osebnostno gospodarstvo v poljedelstvu itd. Če nadaljujem z nadaljnjim poskusom kritičnega razmotrivanja potrebnih reform, se moram predvsem pečati s tem, kar sem prej imenoval moderno suženjstvo.

Delo je blago in se kot tako ravna po zakonu o ponudbi in povpraševanju. Zgineva sicer to naziranje, a to, kar današnji družabni red nudi kot nadomestilo, je deloma skrpučalo, deloma pomanjkljivo, ponajveč se pa vobče ne oprošča omejenega načela. Po mojem mnenju ne gre med delojemalcem in delodajalcem za kupčijo, temveč za pravno razmerje. Pri tem imam predvsem pred očmi proletarca kot delojemalca, kajti suženjstvo v višjih plasteh se da, četudi ostaja, prenesti, in je to vprašanje pri teh meščanskih slojih povsod enotno več ali manj urejeno po meščanskem pravu. Poselski ali obrtni red v tem oziru ne zadostuje; gre za to, da dobimo poleg enega »côte civique«, ki ga že imamo, še en »côte prolétaire«. Prvega nam je prinesla francoska meščanska revolucija, drugi mora neizogibno priti kot posledica proletarske boljševiške revolucije. Vstali bodo možje, ki ga bodo dirigirali, in ti, ki ga bodo red'girali. Vseboval bo vse proletarske sloje, predvideval vse možnosti, določal instance in postopanje — vse po načelu, da ima vsako bitje, ki je ustvarjeno po božji podobi in ki je dobre volje, neizpodbitno pravico do človeka vrednega življenja in

Lafargueov bojni klic »le droit de travail« bo v prakso preveden. Ne boljševiki, ker so enostranski, toda njih nasledniki v oblasti bodo prinesli človeštvu to darilo.

Kadar bo prišlo to novo pravo, takrat se bo odpravila tudi pravica do štrajka, ki zasluži, da si jo mimogrede malo ogledamo. Beda, želja po materialnem poboljšku in uverjenje, da se more boj proti kapitalizmu le v strnjeni falangi izbojevati, združuje proletarce v lastne organizacije. V teh organizacijah, ki imajo značaj bojnih čet, se zanika osebna svoboda in se terja najstrožja disciplina. To potrebno zlo, in kot tako smatram pomanjkanje osebne svobode vedno, kolikor ni v organizmu človeške družbe samo podano, bi tudi odpadlo, če se luknja družabnega reda, o kateri sem pravkar govoril, zamaši. Delne štrajke država kot nositeljica družabnega reda po načelu svobode pripušča. Kadar pa bi imela biti stavka splošna ali tudi le delna, a naperjena proti državi sami, se začinja ta braniti in ščititi ostale državljane. Tudi preventivna sredstva uporablja, tako n. pr. v prislovni deželi svobode, v francoski republiki, država a priori prepoveduje, da bi se državni nameščenci organizirali. Logično to ni, kajti tudi gospodarstvo posameznega podjetja je več ali manj bistven del skupnega gospodarstva. Vsaka stavka je boj, ki požira gospodarske vrednote in račun plača navsezadnje vedno človeška družba. So stavke, kjer je ta račun prav izdaten, n. pr. v stavki bančnih nameščencev, kjer se ena najvažnejših žil modernega gospodarskega življenja podreže. Pa stavka električnih, vodovodnih delavcev, železničarjev ali premogarjev! Tu ne gre več za blago, za gmotno škodo ali korist, igra se že suče okoli človeškega življenja kot takega. Zdravnik ne more k bolniku in obratno, vsled pomanjkanja luči ali vode pride tudi lahko kako življenje v nevarnost. Pa kaj bi bilo, če bi politični ali sodni uslužbenci, n. pr. le orožniki ali še celo zdravniki hoteli stavkati? Kako dolgo bi to katera koli država ali družba prenesla! Če se pravico do stavke logično razvija do zadnjih konsekvenc, je neizogibni zaključek, da te pravice v preustrojenem družabnem redu ne bo in je ne sme več biti. Dokler pa naša zakonodaja v prej navedenem smislu ni spopolnjena, mora stavka ostati kot neobhodno potrebno in najbolj učinkujoče sredstvo gospodarsko šibkejših v njih boju proti gospodarsko močnejšim. Definicija osebne prostosti, ki se je rodila iz francoske revolucije: »La liberté d'un

citoyen finit où la liberté d'un autre citoyen commence» se je preživela, ker stavlja enostransko mejo za konec prostosti. Tudi v pričetku je prostost organsko omejena, ker se sme pričenjati šele tam, kjer interesi splošnosti niso več prizadeti.

Preostajalo bi mi še razmišljati o tem, kako se bi preprečila gospodarska prevlada kapitalizma. To bi bil najtežji problem, ki se pri varovanju načela vsaj relativne prostosti ne da po mojem mnenju le deloma, ne izčrpno rešiti. Sprememba dednega prava bi svobodo omejila, sodelovanje javnosti pri upravi kapitala prav tako, vsa njegova gibčnost, ki se more udeleževati le v prostosti, bi pa morala ostati. Iz mojih prejšnjih izvajanj sledi, da sem mnenja, da bi odstranitev ali prehuda omejitev te prostosti družbi bolj škodovala, kot bi mogel tak ukrep v posameznem slučaju koristiti.

5. Pogled na našo državo.

Naj mi bo dovoljeno, ob koncu tega poskusa razprave o družabnem redu v materialnem oziru še na kratko dotakniti se razmer v naši ožji domovini. V mislih imam ustavno vprašanje z gospodarskega vidika. Imel sem svoj čas priliko, govoriti s finančnim ministrom, pokojnim Kosto Stojanovičem. Pri tem je razvijal nazore o tako dalekosežnih socialnih reformah, da ž njim z ozirom na gospodarstvo nisem soglašal in še danes ne soglašam. Dobil sem pozneje v roke njegov budget in ga prelistal. Z začudenjem sem se vprašal, kako je mogel ta mož predlagati potrebne vire državnih dohodkov na tako nazadnjaški, tako nesocialni način in kršiti najprimitivnejša načela socialne pravičnosti, ki bi bila mogoča še po obstoječem družabnem redu. Končno sem prišel do sklepa, da mož pri najboljši volji ni mogel drugače. Če hočeš iz današnjega, nadvse kompliciranega gospodarskega življenja za državo dobiti dohodke in pri tem varovati socialna načela in gospodarske potrebe (glej carino), moraš imeti na razpolago številne, skušene finančne uradnike, moraš imeti popis premoženjskih razmer vseh ljudi, a ne samo onih od danes, temveč za leta nazaj, sploh vsakovrstno statistiko s kritično presojo gospodarskih razmer, ki bo za vsako posamezno sestavino naše kraljevine brezdvomno drugače izpadla. Le s takimi pripomočki moreš naložiti nove davke, ki bi bili iz socialnega in gospodarskega stališča sprejemljivi. Vsega tega pa v centralni vladi ni v zadostni meri

na razpolago in na ta način smo dobili takse, trošarino, carino itd., kakor jih bridko občutimo. Če bi bila tangenta, ki bi jo morale pokrajine prispevati k skupnim državnim stroškom, recimo še večja kot danes, bi jo ljudstvo veliko lažje preneslo, ako bi ta plačila nalagali pokrajinski deželni zbori, ki bi mogli socialne in gospodarske zahteve svojih pokrajin neštetokrat bolje upoštevati kot centralna vlada.

Še nekaj! Iz časopísja sem posnel, da je naš gospodarski svet točno spoznal dve največji oviri za možnost dela in pretvarjanja tega v sredstva, ki sklepajo krog, v katerem se suče vse gospodarsko življenje, kakor sem to prej izvajal — to sta carina in tovarni cenik. Kakšno breme pomenja za vse gospodarstvo carina, če se po zastarelem nazoru smatra za fiskalichen ukrep in se ji doda kot nameček še nič manj kot moderno carinsko postopanje, to je vsakemu znano. Manj znana pa je važnost tovarnega cenika kot gospodarskega faktorja. Vsakemu blagu določa tovarni cenik z ozirom na njegove proizvodjalne stroške in cene svetovnega trga krog, v katerem mu je uspešna konkurenca mogoča. Če se blago v tem krogu ne more razpečavati, oziroma če si surovin za proizvodjanje ne more dovoljno dovažati, propada, oziroma se njegovo proizvodjanje opušča. Delo, ki je edini vir občnega blagostanja, postane nemogoče in narodnogospodarska škoda daleko presega eventualne večje dohodke železnic. Če n. pr. Kranjec s krompirjem, Bosanec s češpljami ne more racionalno na trg, je neizogibna posledica, da pridelavanje nazaduje, v industrialnem gospodarstvu pa nastajajo podjetja veliko pregosto sejana, in podjetja z ugodnejšimi proizvodjalnimi pogoji bodo uničila konkurenco, ko se jim bo trg zopet širil in tovarni cenik absolutno ali relativno zopet znižal. Nazor, da železnice niso nikak samostojen narodnogospodarski faktor, temveč da imajo v gospodarskem življenju le pomen posredovalca in veznika, ki naj čim najlažje in najhitreje spaja sredstva in delo, je edino pravilen. Pri sedanjem stanju naših železnic se te ne bi smele same vzdrževati, temveč bi morale izkazati ogromen deficit — vsled pomanjkanja parka, desorganizacije, potrebnih obnovitev itd. Le en vzrok bi mogel biti merodajen za visoke železniške tarife: pomanjkanje parka bi namreč moralo biti tako veliko, da bi se na noben način ne moglo prevažati več tovora, kot se dejansko vzlic visokim tarifom dogaja. V tem slučaju regu-

lirajo visoki tarifi prevažanje tako, da se glede količine cenejše blago samo izloči, kar je v splošnem pravilno. Vendar se mi pa zdi neverjetno, da ne bi bilo tehnično mogoče, tovorni promet z obstoječimi sredstvi izdatno dvigniti.

S tem, da je gospodarski svet stavil svoje predloge glede carine in prometa, je skušal odstranjevati obstoječe ovire gospodarskega življenja. Glede carine vsebujejo njegovi predlogi tudi pospeševanje gospodarstva. A to pri današnjih razmerah niti od daleč ne zadostuje. Ne glede na to, da je treba vse doma naročati, rabimo v tem oziru še drugih dalekosežnih in učinkovitih ukrepov — predvsem smotreno organizacijo preureditve vsega proizvodjanja z ozirom na spremenjene gospodarske razmere radi novih državnih tvorb, event. dovoljevanje kreditov iz javnih sredstev itd. Čehi so n. pr., kakor je bilo slišati, sklepali pod državno garancijo z ameriškim sindikatом pogodbo, po kateri je slednji dobavljal velike množine bombaža, ki se je potem spredel v čeških predilnicah. Blago se je deloma ameriškemu sindikatu vrnilo, deloma pa je ostalo doma kot zaslužek za izvršeno delo. Tako je bilo mogoče spraviti predilnice v obrat. A kar je glavno, delalo se je, akoravno se pri tem načinu moderno suženjstvo razteza od proletarca na kapitalistično podjetje samo, kar pa more biti le začasnega značaja. Denarja za samostojni nakup potrebnega bombaža tudi bogata češka podjetja niso imela dovolj vsled stanja njihove valute.

Nekaj misli o naši državi.

Napisal I. Dolenc — Beograd.

»Božja volja je bila gotovo, da je nastala Jugoslavija. Zato jo moramo sprejeti, kakor je. Ne delajo prav tisti, ki ne marajo pozitivno sodelovati za njeno konsolidacijo. Bog je hotel, da se je tako zgodilo. Kaj bi vendar bilo s Slovenci, če bi Nemci zmagali? Nemci bi vas pomandrili... Zato bodimo Božu hvaležni in delajmo za Jugoslavijo!«

Dr. A. Mahnič. (Čas 1920, str. 282.)

Eden glavnih početnikov katoliškega gibanja med Slovenci je zaključil svoje življenje, polno dela in bojov za utrditev katoličanstva med našim narodom, z zahvalno molitvijo, da je doživel ustano-

vitev Jugoslavije. Katoličanstvo je bila glavna vsebina njegovega življenja, pa ni žaloval za »katoliško« Avstrijo, ampak je iz vse duše pozdravljaval politično zedinjenje s Srbijo. Pri tem ga ni mogel motiti noben posvetni ozir: ob času, ko je govoril zgoraj navedene besede, ga je živo opominjala neozdravljiva bolezen, da mu svet ne more ničesar več dati in ničesar vzeti.

Taka izjava pač zasluži, da nekoliko razmišljamo o njej; izrekel jo je mož, ki je šel vedno brezobzirno samo za svojim prepričanjem, in govoril je stotinam iz srca. Ali bo bodočnost dala prav Mahničju, ali se bo postavila na stran tistih, ki mislijo, da bi Mahnič danes drugače sodil, ako bi še živel?

Mahnič je torej smatral našo državo za delo božje previdnosti in je bil kot katoličan baš radi tega optimist glede njene bodočnosti. Ker pišem te vrstice predvsem za tiste, ki stoje na stališču krščanskega svetovnega naziranja, zato naj mi bo dovoljeno, da se sklicujem tu in tam na mnenje moralistov, skoro bi rekel: nabožnih pisateljev brez ozira na to, da se bo morebiti ta način argumentacije zdel temu ali onemu pri spisu politične vsebine malo nenavaden.

Kdaj ima človek vzrok, da gleda na svoje delo optimistično?

Odgovor je za kristjana preprost: kadar se loti dela, ki ga mu nalaga dolžnost. Znani pisatelj Tilmann Pesch S. I., pisec knjige »Christliche Lebensphilosophie«, pravi: »Unternimm nie etwas, wozu du nicht das Herz hast, dir den Segen des Himmels zu erbitten.« (»Das religiöse Leben.«)

Kako je v tem oziru z nami, ko gradimo Jugoslavijo? Ali zidamo babilonski stolp, ali si postavljamo najljubše in najpotrebnejše, kar mora imeti človek: svoj dom? Ali nam bo pri tem delu Bog zmešal jezike, da se bomo Slovenci, Hrvatje in Srbi od dne do dne še manj razumeli, nego se razumemo danes, ali pa nas bo blagoslovil in bomo vzkliknili: »Kako prijetno je bivati z brati!«?

Prvo se mora zgoditi, če je smoter, za katerim gremo, nemoralen, ali pa, če bomo skušali doseči smoter po nemoralnih potih; drugo, če nam veleva graditi lastno državo dolžnost in če je ne bomo gradili s hudičevo pomočjo: z napuhom, lakomnostjo... lenobo.

Ali nam je lastna država potrebna?

Da! Kakor more posameznik razviti vse svoje moči samo v svobodi, tako tudi narod.

Želja po svobodi bi se sicer v narodu ne razvila tako močno, če bi mu bila dana možnost, da bi ga kak drug narod vladal tako dobro, da bi niti ne čutil, da se ne vlada sam.

A vsa zgodovina nam kaže, da je tako upanje — prazno. Dobro vladati je umetnost, po mojem mnenju najtežja umetnost — in te umetnosti ne izvršuje noben narod nad drugim ne brez-plačno in ne tako, da bi imel pri tem predvsem vladanega koristi pred očmi.

Da ne bomo preveč teoretizirali, si stavimo praktično vprašanje: zakaj sploh žele narodi, vladati nad drugimi manjšimi narodi?

Odgovor: največkrat zato, ker hočejo dotične narode izkoriščati, oziroma sebe okrepiti na njih račun.

Konkreten zgled: zakaj so spravili Italijani stotisoče Jugoslovancev kljub odkritemu ali tihemu odporu večine Evrope pod svojo oblast? Prvi vzrok je seveda ta, da hočejo na račun našega plemena doseči svoje »strategične meje«; s tem stremljenjem se je pa strinjalo stremljenje nekih gospodarskih in narodno šovinističnih krogov, da se ustvari v Italiji narodič druge vrste, od katerega bodo imeli neki Italijani gmotne koristi. Pa tudi če bi Italijani ne imeli naravnost namena, ustvariti si v državi »podložnike«, je gospodarsko zatiranje slovanskega prebivalstva nujna posledica želje, da poitalijanijo ozemlje do »strategične meje«. Če jugoslovanskega prebivalstva ne potujčijo, ne bo nikdar »politično zanesljivo«; če ga pa hočejo potujčiti, ga morajo najprej gospodarsko oslabiti.

Že med svetovno vojno mi je bilo jasno, da se vodi vojna radi tega, da se razdelijo narodi v dve skupini: v tiste, ki bodo jedli boljši in lažji kruh ter se po živahnem duševnem življenju usposabljali, da vladajo nad drugimi — in v tiste, ki ne bodo stali na višini časa in ki bodo trdo delali in slabo jedli.

V tem naziranju me je težko kaka stvar tako utrdila kakor Prekogorčevi »Vtisi iz Goriške« v Slovencu dne 5. oktobra 1921. Tam pravi pisatelj:

»Italijan jemlje našemu narodu kruh. Na železnici mu ga je že vzela povsod. Prihajajo velika kapitalistična podjetja v deželo; niso samo v rokah tujega kapitala; tuj kapital spravlja tuje delavstvo v deželo celo tam, kjer ga evidentno nikakor ni treba. — Tuje kapitalistične tvrdke prevzemajo delo za obnovo hiš. Na stotine hiš obnavljajo, toda naš obrtnik in naš delavec nimata od njih zaslužka; zakaj? Ker sta naša. — Govoré, da bodo zidali železnico od Sv. Lucije po soški dolini dalje preko Predila do Trbiža. A že se tudi hkrati govori, da bodo le ljudje iz »kraljestva« imeli pri njej delo in zaslužek. To zapostavljanje, ta onemoglost na gospodarskem polju vzbuja v narodu nepopisen srd, ki se globoko v prsih kuha ter množi mržnjo in odpor proti tujstvu. V zvezi s tem je še dejstvo, da slovenske kulturne organizacije ne dobe od italijanske uprave ne samo nobene podpore, kakor jih inorodne uživajo v največji meri, ampak so vsak čas izpostavljene neštetim šikanam. Popolnoma onemogočuje pa našim ljudem ista uprava ustanavljanje novih.

Nasprotstvo med dušo naroda in Italijani, ki prihajajo v deželo, obstoji tudi v tem, da je naš narod demokratsko prežet, Italijani pa nastopajo ne samo kot gospodarji, ampak tudi kot gospodje. Prav kakor v nekdanjih fevdalnih časih, kjer je tak »gospod« menil, da napravi človeku nižje »kaste« največje odlikovanje, če mu je potrkal na rame ali pa mu lastnoročno napolnil »štamperl' žganja.«

Dovolj! Vsakemu je jasno, kaj je gospodarsko izkoriščanje in kaj je narod druge vrste.

Pa Nemci so boljši? V toliko pač, da niso v toliki meri odjedali

našim ljudem kruha tudi pri najnižjih kategorijah telesnega dela in pri nižjih državnih službah, kakor to delajo Italijani. Oglejmo si z vidika gospodarskega izkoriščanja n. pr. položaj Slovencev na Koroškem!

Slovenec je bil kmet in nižji delavec. Država je ogromen delodajalec. A njen kruh so jedli skoro izključno Nemci ali oni, ki so se ponudili, da pripomorejo do tega, da se število nemškega naroda pomnoži za tistih dobrih 100.000, ki so jih šteli koroški Slovenci. Okrajni glavar Nemeč, sodnik Nemeč, profesor Nemeč, učitelj Nemeč (ali nemškutar, kar je končno isto), železničar Nemeč, podjetnik pri državnih dobavah Nemeč, tovarnar Nemeč, inženir Nemeč, trgovec v mestu Nemeč, gostilničar v vasi nemškutar. Eden ima v rokah boljši kruh in sredstva za izobrazbo, drugi pa kida gnoj, tolče kamenje in pošilja sina v nemško šolo, kjer ga menda latinice dolgo niso učili radi tega, da bo iz njega postal odjemalec nemškega časopisja in nemškega književnega trga. Ne vem, kdo je rekel, da smo Slovani gnoj za nemško kulturo. Koroška je nudila zato »sijajen« primer.

V počitnicah pred nesrečnim plebiscitom sem potoval ob Vrbskem jezeru in dalje proti Baškemu jezeru. Sama slovenska okolica, a same nemške vile ob jezeru. V Rožeku 11 gostiln, a med njimi ena na pol slovenska. Kdo je boljši kruh?!

Intermezzo, ki ni intermezzo.

Najbolj vidni zunanji znak gospodarskega in duševnega izkoriščanja naroda po narodu so nemška ali italijanska mesta sredi slovenske okolice.

Daleč sem od tega, da bi podcenjeval pomen mest za kulturo in za procvit vse pokrajine. Ljubim jih s hrumom in šumom, ta velika mesta — skoznje v svobodo gre, skoznje v bodočnost gre cesta.

A vendar se moramo dvojnega zavedati. Najprej tega, da v mestih žive poleg množice revežev tudi tisti stanovi človeške družbe, ki imajo ali lažji ali boljši kruh. Drugič pa tega, da so mesta žarišče duševnega življenja.

Mesece in mesece sem prideloval med svetovno vojno živež, znojen in umazan, ne da bi se pečal s knjigami; za to ni bilo ne časa ne volje, ker je bil ves dan zavzet s težkim delom. Takrat sem videl, kako hvaležnost dolguje duševni delavec tistemu, ki mu omogoča, da mu ni treba kopati živeža iz zemlje. Naučil sem se spoštovati vsako telesno delo.

Vse blagostanje na svetu ustvarjajo produktivni delavci. Ali je pa premoženje in blagostanje razdeljeno med ljudi natančno po tej meri, koliko delajo? Ali zasluži svoj denar lažje kmet, ki pridelava pšenico, ogljar, ki seka drva in kuha kopo, ali pa trgovec, ki zasluži pri prodaji kmetovih in delavčevih produktov svoje procente?

Oba sta seveda potrebna, i producent i tisti, ki razpošilja producentovo blago po svetu. A glavni vir blagostanja je vendar producent in krivično je, če ni boljši zaslužek v rokah

istega rodu, ki dobrine produktivno ustvarja. Sin tistega kmeta, ki prideluje pšenico, naj tudi ž njo kupčuje v mestu, ker bo najbolj sposoben, da pravilno ceni trud producentov in da vpliva na razvoj mesta tako, da bo koristno tudi okolici.

Zato pa, Italijani, ne prihajajte s svojo zahtevo po Gorici! Mesto je organ okolice, ki posreduje trgovski promet in skrbi za kulturni napredek. Slovenska okolica z laškim mestnim središčem je slovensko truplo z laškim želodcem in laško glavolo!

In kompaktno naseljeni slovenski narod z laško ali nemško vlado je — isto.

Narod, ki nima svojih mest in svoje vlade, ne uživa vseh sadov svojega dela.

Zato pa, narod, glej, da imaš lastno državo!

Izkoriščanje bližnjega je greh. Greh je pa tudi, če se daš po svoji krivdi po drugem izkoriščati.

* * *

Če smo si torej na jasnem, da nam je lastna država potrebna, nastane drugo vprašanje: ali je sedanja Jugoslavija naša lastna država? Ali nismo samo menjali — gospodarja?

Kar se tiče prvega vprašanja, bo pač vsakdo pritrdil, da Slovenci ne moremo tvoriti lastne države drugače nego v zvezi s Hrvati in Srbi. O kaki samostojni Sloveniji, ki bi bila morebiti z Reko, Trstom in Istro nekaka mednarodna švica, ne moremo danes niti razpravljati.

Enako je s Hrvati. Usoda — morebiti nagajiva, morebiti dobrotna — jih je tako pomešala med Srbe v Bosni in Hercegovini, v Sremu, Vojvodini in drugod, da se od Srbov niti ločiti ne morejo — razen če se oboji izselijo in si zamenjajo svoja bivališča. Vsaka državna ločitev Hrvatov od Srbov bi imela za posledico neprestane boje, ker ni mogoče potegniti meje, ki bi oba dela zadovoljila — seveda če bi kdo sploh hotel tako mejo potegniti.

Napačno bi bilo misliti, da tudi Srbi nimajo velevažnih razlogov, ki jih silijo k skupnosti s Hrvati in Slovenci. Če se tudi ne oziramo na kulturno oploditev, ki jo dobe v svoji dosedanji osamelosti po neposrednem stiku s plemeni, ki so živela v območju zapadne kulture, jim svetujejo že oziri na vojaško moč, ki so igrali pri Srbih vedno važno vlogo, da skušajo posfati tudi po številu prebivalcev močna država. S tem si utrdijo svoje stališče na Balkanu. Kajti neprijateljev imajo okoli sebe več nego dovolj, ki bi jim radi močno obstrigli ozemlje, ki so ga dobili po svetovni vojni.

Ločitev Srbov od Hrvatov v dve neodvisni državi bi povzročila močno iredento vsaj v eni državi, če ne kar v obeh. Toda kljub tolikim nesporazumljenjem pa vendar dandanes težko najdete Hrvata ali Srba, v katerem bi ne bila zavest narodne skupnosti toliko napredovala, da bi se ne stresel ob misli, da bi se obe plemeni še kdaj medsebojno — klali.

Obratno: Srbi, Hrvatje in Slovenci so tako navezani drug na drugega in Jugoslavija je tako naravna posledica zgodovinskega razvoja, da bi vsa tri plemena vedno ponovno stremila po združenju, če bi se kdaj radi kakršnihkoli okolnosti razdružila.

Toda ali nismo v Jugoslaviji Slovenci in Hrvatje prišli samo izpod hegemonije pod hegemonijo? Upam, da bo to predvsem v obilni meri odvisno — od nas samih, kako se bomo znali v državi uveljaviti. O tem več pozneje. Tu bi rad samo naglasil prepričanje, da je dandanes trajni obstoj vsake države odvisen od tega, ali je država konkurenčna: to je, ali je sposobna, da nudi — če ne takoj, pa vsaj sčasoma — svojim državljanom slično višino gmotne in duševne kulture kakor druge države. To je pa pri današnji obširnosti in kompliciranosti državnih nalog mogoče samo tam, kjer se razvije široka samouprava, s čimer se dejanska enakopravnost najboljše zajamči.

Kdaj bodo narodne države nepotrebne?

Kadar bo — oziroma: ako bo kdaj — morala med narodi toliko napredovala, da ne bo več narod izkoriščal naroda in da ne bo Slovenec, ki je rojen pod italijansko trikoloro ali v Nemški Avstriji, že po rojstvu manj vreden nego tamošnji Italijan ali Nемец, in kadar bo Nемец ali Madžar v Jugoslaviji v vsakem oziru enakopraven z Jugoslovanom. Kadar bo torej politika res samo skrb za javni blagor.

Kajti ena stvar je na svetu tako kričeče krivična, da je ne more zagovarjati nikdo: da sem namreč že s samim dejstvom, da sem rojen n. pr. kot Slovenec na Goriškem, državljan druge vrste: plačam davek državi, od katere imam manj kot drugorodni sosed, služim v vojski in zibljem Laha.

Vse Krekovo delo za jugoslovanstvo je šlo za tem smotrom, da se onemogoči izkoriščanje Jugoslovanov po drugih narodih. Njegov boj je bil enako upravičen in potreben takrat, ko je skušal Avstrijo preurediti tako, da smo gmotno in duševno navezani na skupno državo samo toliko, v kolikor imamo od nje tudi koristi, po principu: do, ut des — kakor takrat, ko je mislil, da se izkoriščanje našega naroda lažje prepreči v skupni državi s Srbi, ki bo čisto ločena od Avstrije.

V obeh slučajih je šel duhovnik, oznanjevalec evangelija pravice, za tem, da prepriča, da se dela na svetu greh. Njegovo jugoslovanstvo ni temeljilo morebiti v sovraštvu do Nemcev ali Madžarov kot takih — kolikokrat je naglašal: »Ljudje vsi bratje, bratje vsi narodi!« — ampak v skrbi za celokupno človeštvo, ki se mora v svojih medsebojnih odnošajih urediti tako, da noben narod ne bo grešil nad svojim bratom.

Ako bi hotel človek pokazati na prav majhnem literarnem proizvodu Cankarjevem, da je bil ta videc res globok, bi lahko vzel njegovo črtico »Menjica« (Dom in Svet, 27. letnik). Kolikokrat storimo kako krivico, podpisemo menjico, ki nam jo bo usoda svoj

čas predložila — v izplačilo: »Saldiraj račun pošteno!« Ta spis naj bi prišel v naše šolske čitanke in ta spis naj bi nas vzgajal tudi v narodnem oziru! Pri posamezniku lahko zapade po nauku naše vere menica v izplačilo tudi šele na onem svetu. Pri narodih mora zapasti na tem svetu, ker po smrti ne bo več narodov in na onem svetu ne bomo živeli ločeni po državah in narodnostnih skupinah.

Tisti narod je moralno upravičen, vladati drugim narodnostnim skupinam, komur vladanje ni nič drugega nego skrb za blagor vladanih. Nad njim se bo uresničila Platonova beseda, da želijo k tisti državi, v kateri vlada pravičnost, spadati tudi sosedna plemena. A kje je tak narod?

Nad Slovani se doslej Platonova beseda še ni uresničila. Nezačeljena in nezaceljena rana z dne 10. oktobra 1920 kriči tudi tistemu, ki bi se rad napravil gluhega za naše napake, da doslej naša država ni postala privlačna sila niti za tiste, ki po narodnosti vanjo spadajo. To presenetljivo dejstvo nas vodi k nastopnemu odstavku.

Kamovi potomci . . . ?

»Vse lepo!« bo rekel ta ali oni, ki je bil tako potrpečljiv, da je prečital dosedanje razmotrivanje. »Toda, prijatelj, ali te ni izučila zgodovina i preteklih dob i polpreteklih treh let, da Slovani nismo državotvorno pleme? Kaj boš dokazoval hromorojenemu, naj hodi — brez bergel! Zgodovina nam kaže, da so bili Slovanom v državnem oziru vedno Nemci, Madžari, Turki, Tatari in bogsigavedi kdo še bergle, dà, da so se Slovani potrebe tujih bergel tako zavedali, da so sami klicali v državo tujca, da jim vlada, ker sami ne morejo napraviti doma reda. Če so pa imeli svojo državo, so jo pa zapravili z neslogo ali na kakršenkoli način.«

Poglavje o slovanski nedržavotvornosti je stara in obširna knjiga. Razni narodi so pisali vanjo svoje prispevke. Ker za nas ni brez pomena, kako sodijo v tem oziru o nas drugi narodi, naj navedem nekaj stavkov iz J. L. Seifertove razprave: »Kirche und Staat bei den Slawen«, ki je izšla v maju 1921 v reviji Hochland (XVIII. letnik, 8. zvezek):

»Die Slawen können weder befehlen noch gehorchen; sie können sich nur in die Wünsche von ihresgleichen einfühlen und sich einem Fremden fügen, ohne aber dadurch irgendeine Verpflichtung zu übernehmen. . . Die Slawen können also weder regieren, noch regiert werden, d. h. sie haben keine staatsbildende Kraft. Ihre Staaten wurden denn auch entweder von fremden Eroberern oder von der — Kirche organisiert.«

»Die slawische Gesellschaft ist amorph, die westliche kristallisiert sich auch in den kleinsten Teilen.« (Neresnico te trditve dokazuje najbolj zadružno življenje Slovanov.)

»Die slawische Unstaatlichkeit besteht (ja) darin, daß der Slawe das Subordinationssystem als etwas ihm völlig Gegensätzliches hat und eine politische Ordnung auf dem Grundsatz der Koordination aufbauen will.« (Kako se strinja s to trditvijo dejstvo,

da so bili Slovani v splošnem svojim vladarjem zelo zvesti in vdani? Če pri tem niso izgubili zavesti bratstva vseh ljudi in smisla za demokracijo, je to samo hvale vredno.)

»Es sei nur noch auf dem bedeutsamen Umstand hingewiesen, daß das althochdeutsche Wort »slavo« in Italien den alten Ausdruck »servus« verdrängt und über die Form »sclavo«, »schiavo« in der Bedeutung »Sklave« in die westeuropäischen Sprachen Aufnahme fand. Beweis genug für die slawische Unstaatlichkeit.« (Ta etimologija ne dokazuje drugega nego zgodovinsko dejstvo, da so prodajali Slovane v Italijo kot sužnje.)

Tudi mi imamo začasno tega popra dovolj. E, brate, ti si napravil z nami kratek proces! Mi smo torej tudi Kamovi potomci. Tudi nas je oče proklet: »Proklet bodi Kanaan, hlapec hlapcev bo svojima bratoma.«

Mi se danes ne moremo spuščati v to, da bi v podrobnem razpravljali o vseh zgodovinskih podatkih, na podlagi katerih prihaja pisatelj do omenjene sodbe¹; take trditve spadajo v vrsto onih naziranj, o katerih takorekoč pozitivno veš, da so napačna, davno preden jih kdo točno znanstveno ovrže. Rečemo samo to: preden si damo Jugoslovani zadržniti vrv okoli vratu kot samostojen narod, si bomo seveda temeljito izprašali vest in se branili proti nazoru, proti kateremu se upira vsa naša narava in že zdravi človeški razum.

Da imamo neke napake, ki ovirajo naš družabni razvoj, a ga seveda ne onemogočavajo, tega ne bomo tajili. Ne maramo biti slični tistemu, ki rano prikriva sebi in drugim, namesto da bi jo lečil.

Imamo napake, kadar slušamo, in imamo jih, kadar zapovedujemo. O tem bi se dalo napisati marsikaj in tisti, ki nas bodo hoteli vzgajati kot državotvoren narod, bodo morali tem našim napakam posvečati vso pozornost. Naj omenim dvoje stvari, ki jih je lahko marsikdo opazal.

Ko je razpadla Avstrlja, sem imel priliko, da sem kot stenograf opazoval delo naše prve Narodne vlade od blizu. Prišel bo čas, ko se bo pisala naša zgodovina in ko se bodo objavili zapisniki sej, iz katerih so samo kratka, po vladi sami cenzurirana poročila prihajala v dnevno časopisje; in takrat se bo lahko vsakdo prepričal, da je prva vlada res delala, kar je mogla, delala v vzorni slogi in delala nesebično. Precej časa je delala, ne da bi bil kdo sploh omenil vprašanje plače, dasi je nosila težko odgovornost in je skoro vsak član vlade zastopala mišljenje, naj se plača — zniža.

Narodno večje v Zagrebu določilo članom vlade plačo 4. činovnega razreda (ozir. predsedniku plačo 3. činovnega razreda), sta dva člana vlade zastopala mišljenje, naj se plača — zniža.

Ne rečem, da je prva Narodna vlada storila vse, kar bi se bilo takrat dalo storiti — če bi bil človek prerok. Mi nismo krivi, če

¹ Pač pa priporočamo, naj napiše tozadevno razpravo kak zgodovinar! (Op. pis.)

takrat nismo imeli na razpolago kar 12 takih državnikov, kakršni se rode v velikem narodu vsako stoletje morebiti trije. Slovenske stranke so pač poslale v vlado po najboljše vesti tiste svoje zastopnike, ki so jih imele na razpolago, in vlada je delala po najboljši moči. Če bi se bilo delalo po vsej državi skozi tri leta tako marljivo in vestno, bi bila Jugoslavija danes vzorno urejena. Ljudje so pa — zabavljali, da se je kar kadilo, in to ne le morebiti po božiču 1918, ko so se začeli dogodki na Koroškem usodno razvijati. Videl sem, da ljudje nimaajo pojma o tem, kako te žko je dobro vladati, in da mislijo vedno, da vlada samo »noče«. Kadar pridejo prejšnji zabavljaji na vlado, — pa oni »nočejo«!

Ljudje so kmalu kričali: proč z Narodno vlado! Naj vlada Beograd! Skličite skupščino!

Prišli smo v Beograd. Tu pa je bilo razočaranje splošno še večje nego v Ljubljani. Prišli so poslanci od vseh vetrov in z dobrimi načrti, da gradijo državo. Toda kdor je njih delo opazoval, je moral dobiti vtis, da se temu parlamentu nikamor ne mudi: redke seje, ki so se začenja le po celo uro prepozno, dolge tirade, ki bi bile bolj umestne za bankete; prazni govori o malenkostnih stvareh lokalnega pomena s pretiranimi in izkrivljenimi podatki; kmalu je postal parlament samo še torišče za strankarske boje.

Človek, ki bi ne gledal politike samo skozi očali strankarskih koristi, bi si bil moral delo našega prvega parlamenta misliti tako-le: Vse je razbito; železnice funkcionirajo slabo, pošta tudi, davčni uradi so neurejeni, izenačenje valute trka na vrata, naš zunanji položaj je več nego nesiguren. Zato pa: vi, ki kaj razumete o železnicah — skupaj! Pomagajte železniškemu ministru! Ne sekirajte ga sedaj v plenarnih sejah z »upiti« in »interpelacijami«, ampak pojdite v ministrstvo in svetujte, pomagajte, delajte! In vi, ki poznate upravo, finančne zadeve, šolstvo — na delo! Pomagajte resortnim ministrom! Če boste skupaj delali, boste Srbi, Hrvatje in Slovenci kmalu prijatelji. Če boste pa gledali samo, kje dobite napako na vladi, da jo razglasite urbi et orbi — ni vraga, da bi se ne sprli tako, da ne bo za nič drugega več časa nego za medsebojni prepir!

Še danes se čudim, kako se je naš prvi parlament — igral s svojo nalogo. Razlagati si morem to samo na ta način, da Jugoslovani po svoji veliki večini niso imeli nikdar prilike, da bi se bili urili v umetnosti vladanja in da bi bili prišli v svojem političnem razvoju vsaj do temeljnega spoznanja, da je politika znanost in umetnost obenem, in sicer veletežka znanost in veletežka umetnost.

Zde'o se, mi je pri sejah, izpolnjenih s praznim prerekanjem, da se obračajo tisti stotisoči v grobu, ki so izkravali za ustvaritev Nove Evrope, seziđane na temelju bratstva narodov, katere glavni smoter naj bi bil, uvesti tak tok življenja, ki bi preprečil v bodočnosti slična barbarstva, kakor je bila svetovna vojna. (Sem štejem vse, ki so šli v boj v misli, da se bore za pravico, vse, ki so položili voljno ali prisiljeni življenje na spravni oltar Bogu, da prisije radi

njih nečloveškega trpljenja svetu lepša zarja. Kajti človek obrača, Bog pa obrne.)

In vendar vse to ni še nikak razlog za malodušnost! Plavati se še ni nikdo naučil na suhem in vladati še nikdo ne, če ni vladal. Življenje v tujih državah, v kolikor se nam je godila krivica, nas je za svobodo naučilo samo tega: vladanje je umetnost, ki se je mora vsak narod naučiti. Hajdi v šolo! Delo te bo samo dalje učilo.

Odkrito moram izraziti svoje prepričanje, da imajo Srbi v tem oziru dve prednosti pred Slovenci in Hrvati. Prva prednost je ta, da je bila njih preteklost tako težka, da noben Srb niti ne misli na to, da bi mogel spadati v drugo državo. V svoji državi živi v prepričanju: tu je moj dom — iz njega me preženejo samo mrtvega!

Druga prednost Srbov je pa ta, da so se umetnosti vladanja učili skozi stoletje v lastni državi. Majhna je bila državica, a vendar je naučila finančnega ministra osnovnih pojmov o upravljanju financ, vojnega ministra umetnosti, vzdrževati armado na precej visoki višini, notranjemu ministru je dala vpogled v važnost politične uprave. Tako se je bila ustvarila v Srbiji neka upravna praksa — ali je bila povsod dobra, o tem tu ne govorimo — v kateri so se seveda Srbijanci bolje spoznali nego »prečani«. Zato je umljivo, da je Srbija dala našemu skupnemu parlamentu razmeroma več državnikov nego pokrajine bivše Avstro-Ogrske. Zato se tudi »prečani« z malo izjemami niso mogli v skupščini uveljaviti.

Prinesli so pa tudi Hrvatje in Slovenci v državo svoje vrline in od proučevanja razmer pri »prečanih« se bodo tudi Srbijanci lahko učili tega in onega. Ne vem, če imamo že v Jugoslaviji moža, ki bi bil sposoben, podati nam objektivno sliko, katere pozitivne in katere negativne lastnosti so prinesla v državno zajednico posamezna plemena. Sicer bo pa bližnja bodočnost prinesla konkretne prispevke za študij tega vprašanja.

Že sedaj pa lahko pribijemo razveseljivo dejstvo, da izginja pri Slovencih tisto nepotrebno podcenjevanje nas samih, ki je škodljivo tudi za državno celoto in obenem nezasluzeno žaljenje naših prednikov in vseh, ki so delali za našo kulturno povzdigo.

Zgodovina nas je poslala v šolo, kjer se učimo samostojnega vladanja. Ta šola ne pozna šale. Doslej smo bili precej leni učenci, a palica je pela po naših grešnih hrbtih, da joj! Koroški plebiscit, Rapallo, Albanija, pobune po raznih krajih, padanje valute, slab glas v Evropi... Naš ponos je klonil, šli smo vase, postali smo dostopnejši za pametno besedo, začeli smo si izpraševati vest in nastopili tako pot k spoznavanju samega sebe. In poznanje samega sebe je prvi korak k — poboljšanju.

»Bolezen Slave Jugovičeve.«

Tudi v Beogradu se zavedajo, da je marsikaj gnilega v državi danski. Nestor Letopisac — pod tem imenom piše v »Beogradskem Dnevniku« znan beograjski profesor zgodovine — je napisal 6. nov. 1921 v imenovanem listu klasično povest o bolezni Slave Petrovne

Jugoviočeve, triletne sirote brez očeta in brez matere. Njeni varuhi so se tri leta prepirali, kako naj otroka krstijo. Sicer se niso dosti brigali zanj. Otrok je bolehal na vseh mogočih boleznih. Neko noč se prikaže Slavinim varuhom, ki so zadremali ob postelji bolnice, sivobrad mož, stopi k bolnici, ji otiplje žilo, ozmerja zanikarne varuhe in odredi ta-le lek:

»Kupite v lekarni gram resnice, dva grama vesti in tri grame poštenja, zmešajte pa dajte bolnici piti — in čez nekaj ur ji bo bolje in ozdravela bo. Njen organizem je močan, ona ima pogoje za življenje. Samo nesrečnica je okužena z nevarnimi bacili, ki pa bodo vsi poginili od leka, ki sem ga imenoval.«

Toda tega leka ni bilo dobiti ne v lekarni »korenitih«, ki je nekdaj trgovala z »radikalnimi leki«, niti v lekarni »pri treh vdovicah« (po pokojnem naprednjaku, liberalcu in samostalcu) in ne »pri šestih seljakih in mešetarjih«. —

Eto vam v šaljivi obliki lekov, ki bi i našo i vsako državo ozdravili! Tu imate zdravilo, ki dela človeka državotvornega!

Problem procvita naše države je v prvi vrsti moralnega značaja, je vprašanje moralnega preporoda. Vsak človek je toliko bolj družbotvoren in torej tudi državotvoren, čim bolj je — pošten. In vsako gibanje v državi je državi sami v toliko večjo korist, čim več stori v tem pravcu, da zavlada v državi iustitia, regnorum fundamentum. Ljudstvo bo oblastvom zaupalo tem bolj, čim bolj bo prepričano, da so oblastva v službi istih najvišjih načel, katere ljudstvo samo priznava za vodilna. Kajti naše ljudstvo ima precej ustaljene nazore glede vprašanja, kje je vir čudotvornim lekom človeške družbe: resnici, vesti in poštenju.

Naša državotvornost.

Kdo je družbotvoren? Tisti, ki zna ceniti ugodnosti, ki mu jih daje življenje v družbi, ki je sposoben i slušati i velevati, z drugimi besedami: tisti, ki je sposoben za organizacijo. In čim večje in stalnejše organizacije zna kdo ustvarjati, tem bolj je državotvoren. In vsak narod bo dosegel do tem večje kulture, čim bolj je sposoben za organizacijo.

Pri Slovencih imamo sijajne dokaze za našo državotvornost: to so — naše cerkve. Kdo jih je sezidal? Po ogromni večini ljudstvo samo čisto prostovoljno. Odkrito rečem, da sem imel do umetnosti organizatorjeve vedno primerno spoštovanje in da mi je bilo dolgo časa skoro neumljivo, kako izreden smisel za organizacijo, za skupno delo je moral vladati med našim narodom ob času, ko so se zidale te cerkve.

Čisto slučajno mi je prišla v roke pri nas skoro nepoznana knjiga, ki mi je pokazala, kako so delali veliki organizatorji našega naroda. To je avtobiografija bivšega starološkega dekana Kramerja.¹ Ta mož

¹ Prim. Drobčinca, 1891.

je opisal svoje hude boje in goro trpljenja, ki ga je imel z obnovitvijo staroloških podružniških cerkva in z zidavo sedanje krasne starološke župne cerkve. Nikdar ni delal s silo, vedno je stal na stališču, da ne bo s pomočjo žandarjev — sicer vse časti vrednega stanu — zidal cerkve. Vse je zgradilo ljudstvo prostovoljno. Tudi naše ljudstvo se da organizirati, če ga organizira pošten človek v namene, za katere lahko prosi — božje pomoči.

Ko sem prebral knjigo o zidavi starološke cerkve, sem primerjal s tem delo mnogih naših duhovnikov, ki so zgradili sijajne društvene domove tudi v malih župnijah, in jasno mi je bilo, kdo je organiziral naše ljudstvo za zgradbo cerkva, jasna pa tudi pot, po kateri mora hoditi vsako oblastvo, ki se hoče med ljudstvom uveljaviti; vi veliki in mali mogočniki, vzgajajte se za organizatorno delo s proučevanjem dela katoliške duhovščine! Ne zamerite teh besed in nikari ne recite: ljudstvo je neumno, duhovniki ga strašijo s peklom. Ni zidal strah teh cerkva! Radi se sklicujete na Cankarja. Kadar govorite o uspehih, ki jih ima ta ali oni med ljudstvom, prosim, ne prezrite besed, ki jih je napisal Cankar v svoji najbolj zreli dobi, v dobi »Podob iz sanj«: »Narod je kakor otrok: brez dolgega premišljevanja in brez omahovanja previdi bistro, občuti brž, kdo mu daje in kdo mu jemlje.« (»Naprej« dne 15. oktobra 1917.)

»Verska tla so rodovitna tla; le na njihovi podlagi je pri našem narodu mogoč uspešen napredek in Bogu bodi hvala, da je tako!« (Besede 20letnega Janeza Kreka v »Slovincu« z dne 4. dec. 1885.)

Vera sistematično vzgaja ljudi za državotvorne, uči jih ukazovati in uči jih slušati. V Peschu (»Das religiöse Leben«) imamo tako preprosto označene one aksiome, ki delajo človeka državotvornega. V odstavku »Verhalten gegen den Nächsten« beremo kot 13. točko:

»Lebe mit deinen Vorgesetzten in Frieden, rede ihnen nicht übel nach und leihe ihren Verleumdern kein Ohr; denn Gott strafft dieses Laster auf eine besondere Weise.«

14. točka pa pravi: »Behandle deine Untergebenen stets so, daß sie froh und ohne Klage leben und Gott dienen mit heiterem Gemüte...« »Das grimmigste Urteil wird diejenigen treffen, welche Vorgesetzte gewesen.« (Weish. 6, 6.)

Ali ni krščanska vzgoja državotvorna par excellence? Ali ni smešno, če jo kaka »državotvorna« stranka — direktno ali indirektno — pobija?

Še ena stvar nas na naši poti k izpopolnitvi v državotvornosti močno ovira: način, kako mi med seboj govorimo o politiki in kako pišemo o političnih zadevah. Čim več organizacij, tem več medsebojnega občevanja. Za razvoj znanosti — tudi politične — ne bo nikdar izgubila svojega ogromnega pomena skrajna metoda: iskati resnice v znanstveni debati. Kdor zna stvarno debatirati, je pokazal s tem sposobnost za znanstveno delo.

In tudi politika je znanost! Zato pa ne debatirajmo med seboj o politiki tako, da gremo drug drugemu le preveč na živce!

In ne trdimo stvari, ki jih — sami ne verujemo!

Vigilantibus iura!

Poglavje o boleznih Jugoslavije je zelo obširno; dnevno časopisje in zborovalne dvorane so ga prav tako polne kakor kupeji na železnici, kavarne in zasebne hiše. Naše bolezni proučava s svojega stališča tovarniški delavec, kmet, trgovec, proučavata jih kulturni delavec in duhovnik. Naš list mora imeti predvsem zadnja dva pred očmi. Ta dva se vprašujeta: ali nas ne bo nova država ovirala v kulturnem napredku? Ali ne bo niveau našega šolstva padel — bodisi samo začasno, bodisi trajno? Ali ne bo del Slovencev in Hrvatov izrabil zveze s pravoslavniimi sodržavljani v kulturnobojne namene, da pokaže sovražnost katoliški cerkvi? (Oviranje verskega pouka v šoli; preganjanje kongregacij; morebitno vmešavanje države v svobodo občevanja škofov z Rimom; zapostavljanje katoliške duhovščine v gmotnem oziru itd.) Ali ne bo pritiskal davčni vijak neenakomerno na posamezne pokrajine v državi? Itd., itd....

Nikakega dvoma ni, da so bili prvi koraki vlad v naši državi dostikrat prav nesrečni. Vendar pa nas tolažita v naših težavah zlasti dve misli: prvič, da je po svetovni vojni mizerija po vsej Evropi, in drugič, da je zelo mnogo odvisno od nas samih, ali se razmere izboljšajo ali ne.

Pri prvi »tolažbi« se ne bom dolgo mudil. Svet je pričakoval, da bo po vojni dobil odškodnino za prestano trpljenje in pomanjkanje. Sedaj se je pa prepričal, da je vojna demon, ki ne uniči samo gmotnega blagostanja, ampak tudi duševne vrednote: poštenost, delavnost, resnicoljubnost. Grozota razdejanja v naravi in v dušah. Nezadovoljnost in preklinjanje odmevata od Rusije in Poljske preko Madžarske, Avstrije, češkoslovaške in Nemčije do Francije in Italije. Po vseh teh državah bi tajno glasovanje širokih mas bržkone prineslo izid: pred vojno je bilo bolje. Seveda: štiri leta je svet uničeval gmotne in moralne dobrine, države so sistematično hujskale narod proti narodu, netile sovraštvo in dovoljevale, da so se v ljudeh udejstvovali živalski nagoni razdiranja in uničevanja, godile so se najočividnejše krivice: eni so umirali gladni v tujini, drugi so doma bogateli — sedaj pa je posledica strašen maček. In za tega mačka ni drugega zdravila kakor to, da bo delalo človeštvo pokoro tam, kjer je grešilo: z reparacijo gmotne in duševne kulture. — Poleg tega pa novi čevlji radi tišče, tudi če so dobri. Treba se jih je — privaditi.

A o tem dovolj. Nas zanima predvsem naša lastna bolezen, v kolikor ni splošno evropska, ampak individualno jugoslovanska, zlasti še slovenska in hrvatska. Ali ne bo pri nas mnogo nezadovoljnosti ostalo tudi še potem, ko bodo neposredne posledice vojne stopile v ozadje?

Upam, da bo to v veliki meri, kakor rečeno, o d v i s n o o d n a s s a m i h. Časi niso več taki kakor pred francosko revolucijo, ko je bila usoda narodov neprimerno bolj odvisna od vsakokratne vlade, nego je dandanes. Splošnemu toku demokratizacije javnega življenja se ne bo trajno ustavljala nobena evropska država; radi tega se bo tudi od leta do leta bolj uresničevala sicer nekoliko drzna poslovica, da ima vsak narod tako vlado, kakršno zasluži.

Kulturnemu boju se v 20. stoletju ne bo izognila nobena moderna država. Katoličani vseh dežel tudi izjavljajo, da se ga ne boje. Kar je čilega, to obveljal Napačno pa bi bilo misliti, da je pravoslavni del države že sam po sebi kulturnoboje. Pravoslavje je po padcu cezaropapizma v Rusiji v tem oziru čisto nekaj drugega, nego je bilo takrat, ko je veljal v Rusiji vsak katoličan tako rekoč za sovražnika carja in države. Tudi je med svetovno vojno prišel pravoslavni svet v najtesnejše stike z zapadom in padlo je nebroj pred-sodkov i pri Rusih i pri Srbih proti zapadni kulturi in zapadni — veri. Znano je, kako se je med preganjano pravoslavno duhovščino v Rusiji porodila želja po zbližanju s katoličani. Sploh je svetovna vojna poleg svojega gorja rodila med drugim tudi to dobro, da je v mnogem oziru zbližala vzhod z zapadom. Milijski ruskega naroda so živeli v Nemčiji in Avstriji. Baš ti bodo pri reparaciji Rusije igrali važno vlogo. Nekaj podobnega je pri Srbih, ki jih je tudi zanesel svetovni vihar skoro po vseh zemljah srednje in zapadne Evrope.

Brez bojev za svobodo gospodarskega in kulturnega razvoja seveda tudi v Jugoslaviji ne bomo. Ti boji so lahko dolgotrajni in težki. A baš to bo posamezna plemena medsebojno zbližalo. Slovenci in Hrvatje bodo morali iskati zaveznikov pri Srbih — in obratno. Saj je že dosedanja zgodovina pokazala, da se je najmočnejša srbijanska stranka rajši zvezala s slovenskimi in hrvatskimi strankami nego z domačimi nasprotniki. Pri tem se bodo tudi kulturna naziranja v državi polagoma nivelirala. Brezdvomno je, da se bodo jugovzhodni deli naše države hitreje dvignili v Jugoslaviji, nego bi se v mali homogeni Srbiji. Na ta način se bo zapad naše države oddolžil vzhodu za njegove izredne zasluge za ustanovitev skupne države.

Pozabiti tudi ne smemo, da nam je dala Jugoslavija naše vseučilišče — podlago za našo kulturno avtonomijo.

Zato ne glejmo preveč malodušno na neprimerno premajhen vpliv, ki ga ima danes katoliški del države n. pr. v osrednji vladi v Beogradu, kjer imajo danes (koncem januarja 1922) Slovenci in Hrvatje cele tri ministre, dočim imajo številčno trikrat šibkejši muslimani dva, vse ostale resortne pa Srbi, dasi ne tvorijo niti polovice celokupnega prebivalstva. Izredne prilike so nanesele, da Hrvatje v zbornici skoro niso zastopani; zato imajo tudi v vladi enega samega zastopnika. A svet se suče danes hitreje nego pred vojno, in kdor ima zaupanje v državniške sposobnosti Hrvatov in Slovencev, tudi ne bo obupal nad tem, da bi se zapad države, ki se je kulturno

razvijal v ugodnejših razmerah nego vzhod, ne mogel primerno uveljaviti pri vodstvu države.

Kakor povsod, je tudi v politiki rešitev v delu.

Sprovodno pismo uredniku.

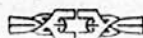
G. urednik! S tem sem skušal napisati skromen odlomek, nezaten prispevek k rešitvi naloge, ki ste mi jo stavili: naj namreč napišem malo komentarja k Mahničevi jugoslovanski oporoki. Dasi sem se zavedal, da je to pretežka naloga, ki jo bodo reševali naši najboljši delavci na splošno kulturnem in zlasti političnem polju leta in leta, sem vendar stal na stališču, da tudi revež ne sme odreči, če ga pozovejo, naj prinese svoj kamenček za zgradbo skupnega doma. Že pred ustanovitvijo Jugoslavije sem bil prepričan, da je najtežja naloga vsakega naroda: tvoriti dobro državo. Triletni razvoj naše države mi tega prepričanja ni baš omajal. Ni mi pa tudi omajal trdne vere v možnost, da tvorimo Jugoslovani državo, ki bo sreča za nas in za ves Balkan, državo, ki prinese po stoletjih mrtvila kulturo od zgodovine ponižanim in razžaljenim. Narava ne dela skokov in kultura tudi ne. In če je v kakí državi radi raznih vzrokov kultura v mnogih ozirih zaostala, ne more biti baš najtežja kultura: politična kultura na nesorazmerno visoki stopnji. Kdor se je spominjal teh pogojev naravnega razvoja, temu je ostalo prihranjeno marsikako razočaranje.

Toda mlado državo je treba po mojem mnenju gledati z očmi, s kakršnimi gleda vzgojitelj kmetskega otroka, ko pride prvič v šolo. Učitelj ne gleda na to, ali si otrok briše z rokavom nos, ampak mu premotri čelo in oči in si tako ustvari sodbo, ali je fant korenine prave.

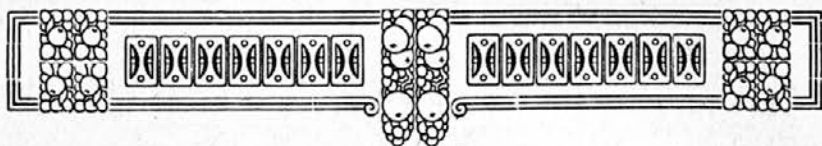
Od Soče do Vardara biva dober narod. Če bi se bil motil tisti, ki bi bil radi številnih rokovnjačev pred sto leti obupal nad Slovenci, se moti tudi tisti, ki n. pr. radi hajduških tolp obupava nad Macedonijo.

Zgodovina nam je odkazala nalogo, da svojo državo zaslužimo z delom. Uspehi orožja ne morejo nikjer nadomestiti tega, kar morejo ustvariti samo stotisoči pridnih rok in glav s podrobnim delom, ki ne prinaša trenutnih laviorik. Mahničovo oporoko izvršuje, kdorkoli vestno vrši svoje dolžnosti v svojem ozkem krogu stanovskega dela: kmet in delavec, dijak in uradnik, predvsem pa politik in — duhovnik. Dobro vemo, da so nekateri upali, da bo po združitvi s Srbi pomen katoliškega duhovnika — padel. A praksa je pokazala nasprotno. Kakor le kdaj poprej bo potreboval naš narod v lastni državi klicarjev k Bogu.

Delo nam bo šele pokazalo zgodovinsko nalogo Jugoslovanov v Evropi, v kakem pravcu homo baš mi prispevali h kulturi človeštva.

Iz našega kulturnega življenja.

Kritika Mahničeve filozofije.¹

Dr. Aleš Ušeničnik.

V Njivi (1921, 423—436) podaja sedaj dr. Veber tudi svojo kritiko Mahničeve filozofije. Zadnja beseda te kritike je, da vede Mahničeva metafizika, konsekventno izpeljana, v skrajni materializem, na etičnem polju pa do skrajnega relativizma in nihilizma (str. 431, 433). Čitatelj, ki pozna Mahničevo filozofijo, bo ob Vebrovih besedah, da gorostasni značaj takih konsekvenc v zadostni luči osvetljuje Mahničevo metafiziko, gotovo nevoljen vzdiknil, da gorostasni značaj takih konsekvenc zadosti osvetljuje le Vebrovo kritiko Mahničeve filozofije! In res je že a priori neverjetno, da bi iz Mahničeve filozofije logično sledile take posledice, ko je za Mahniča značilno prav to, da je vedno in povsod zadnjega razloga iskal v absolutnem bitju, prvem počelu vsega bitja, v Bogu. Če kritiko natančneje premočimo, se nam pa res pokaže, da je prav v bistvenih točkah bistveno pogrješena.

1. Zdi se, da sta odvrnili dr. Vebera od pravega umevanja Mahničeve filozofije zlasti dve reči. Najprej si je dr. Veber umislil Mahniča, kakor da je šolski filozof, ki ex professo obravnava filozofijo, išče besednim pomenom tenčin, določuje pojme, postavlja teze, in forma dokazuje, odgovarja na vse možne ugovore, skratka, sistematično in izčrpno obdelava vso filozofijo. Tak filozof pa Mahnič nikdar ni bil. Mahnič je komaj kako poglavje celotno obdelal. Vsa vprašanja je obravnaval le bolj splošno in načelno, vedno z ozirom na zmote t e d a n j e dobe, vedno s praktično tendenco in nikdar ne kar abstraktno. Mahniču je bila, kar je ugotovil Čas (1921, 161), najvažnejša naloga uporaba filozofije na sodobno kulturno življenje. Kjer potemtakem v Mahničevi filozofiji ne dobimo odgovora, ga moramo iskati v filozofiji, ki se Mahnič sam izrečno nanjo sklicuje, to je, v filozofiji Aristotelovi in sv. Tomaža Akvinskega. To je preprosta zahteva vsake kritike, ki hoče biti količkaj objektivna in znanstvena. Dr. Veber se pa, žal, po tej zahtevi ni ravnal. Podstavil je kritiki n. pr. absurden pojem Boga, boga, ki bi lahko mislil, da bi bilo $2 \times 2 = 5$, in ki bi lahko hotel, da bi bil »brezvesten uboj brata« etično dobro delo. Iz takih absurdnih podstav morajo seveda slediti absurde konsekvence. Nihče pa ne bo podtikal dr. Mahniču takih podstav, kdor količkaj pozna skolastično idejo o Bogu.

¹ Prim. tudi Čas, 1921/22, str. 121—130.

Seveda je to v zvezi še z drugim Vebrovim predsodkom. Dr. Veber si je poleg Mahniča — katedrskega filozofa umislil še Mahniča — čistokrvnega platonika. Kar se da reči proti čistokrvnemu platonizmu, to on navaja zoper Mahniča. Tako pobija Mahniča z istimi argumenti, ki sta z njimi Aristoteles in sv. Tomaž pobijala Platonov nauk o idejah, da bi n. pr. ne spoznavali dejanskega sveta, ampak le tisti svet idej, da bi bila nemogoča prirodoslovna znanost, da bi morale biti tudi ideje za nepravo, slabo in grdo itd.² Vsa ta kritika pa meri mimo cilja, saj vemo, da Mahnič tak platonik ni bil.

S tega stališča podstavlja dr. Veber misel, kakor da po Mahničju prva načela izvestno spoznavamo šele na podlagi božje ideje, torej »nečesa, o čemer moremo sploh govoriti šele tedaj, ako že predpostavljamo veljavnost teh zakonov«. V tej »dogmatični in protislovni teoriji«, pravi dr. Veber, leži napačna točka Mahničevega metodičnega izhodišča (426). Ta trditev je pa čisto pogrešena. Dr. Mahnič ni izhajal od božje ideje. Mahnič je marveč s skolastiki učil, da spoznavamo Boga iz stvari, Naše spoznanje, je učil, sklicevaje se izrečno na peripatetike in skolastike, se začne s čutnim zaznavanjem. Na podlagi teh zaznav dobiva um po abstrakciji prve pojme. Tako je »prvi početek znanosti svet, ki ga s petejimi čuti različno zaznavamo, torej jasen, evidenten početek«. Iz dobljenih pojmov izvaja um nove resnice. »Tudi to sklepanje je povsem zakonito, neomajno. Vršiti se namreč po evidentnih logičnih zakonih, katerih nujnost mora vsak priznati, ako noče, da ga splošni čut vsega človeštva za norca ne obsodi. Stavke vzročnosti, protislovja, izključenega tretjega, evo ti temeljne resnice, ob katerih um sklepa ter gradi visoko stavbo znanstvenosti.«³ Te »pristine« so človeškemu umu »vodilne lučice«, ko iz raznovrstnosti stvari išče Stvarnika.⁴ Božje bitje ni, torej ne prva spoznana, ne prva izvestna resnica. Tudi teorija o božjih idejah ni pri Mahničju nič prvotnega ali celo apriornega. Mahnič izrečno naglašja, da se snuje ta teorija na podstavi dveh resnic: »prvič, da biva pravi, nadsvetni Bog; drugič, da je svet ustvarjen.«⁵ Te dve resnici je treba torej že poprej dokazati, in dokazati ji je mogoče po Mahničju le a posteriori, iz stvarstva. Metodično izhodišče za vso Mahničjevo filozofijo je bila potemtakem empirija, izkustvo, ki se opira na dejstvo vnanjega in notranjega sveta.

Seveda ko se je Mahnič miselno dvignil do Boga in je spoznal, da odgovarjajo naše ideje božjim idejam in da so božje ideje takorekoč prapočela in »praslike« vsega, kar je, naše ideje pa vsega tega le »paslike«, rad motri filozofska vprašanja s tega najvišjega vidika. To ni več noben apriorizem, celo pa ne protisloven apriorizem.

Res je pa Mahnič tu oprl neko modrovanje, ki ni povsem logično, kakor smo že v Mahničevi številki »Časa« (1921, 162) izrečno omenili.

² Prim. moj Uvod v filozofijo, 161.

³ Prim. R. K. I 18 sl.; prim. tudi Več luči, 24.

⁴ O. c. 23.

⁵ R. K. I 13.

Mahnič išče idejam zadnje podlage in jo najde v Bogu. V Bogu so ideje vseh stvari kot pravzori, ki je Bog po njih vse ustvaril. Tako je bistvo vsake stvari takorekoč »ostvarjena božja misel«. In naš um s svojo abstraktivno silo bere, zopet takorekoč, iz stvari »božje misli«. Tako vsebina naših misli, naših idej, ni določena po kakih vrojenih oblikah našega uma, kakor je menil Kant, niti ni naš um absolutno merilo vse resnice, kakor menijo subjektivisti, ampak ideje se ravnajo vsebinsko po stvarih, bistvo stvari je določeno po božjih idejah in božjim idejam bitna osnova je absolutno božje bitje. Tako je zadnji in prvi bitni, ontologični temelj vse objektivnosti našega spoznanja v Bogu.⁶ Do sem je Mahničevo modrovanje povsem pravilno. Pravilno je še tudi, če iz tega sklepa, da bi torej brez Boga realni in idealni svet razpadel v nič. Če je namreč Bog prvi vzrok vsega bitja in spoznanja, je jasno, da bi ne bilo brez Boga ne bitja, ne spoznanja, ne realnosti, ne idej, ne resničnosti, ne resnice. Ne moremo pa tega sklepanja kar kratkotalo prenesti na logično polje. Tu je pri Mahniču neka nelogičnost. Pravkar je bil dejal, da so prvi logični zakoni sami v sebi evidentni in nujni, temeljne resnice vse znanosti, tudi znanosti o Bogu, sedaj pa pravi, če zanikamo Boga, da moramo zanikati tudi stavek vzročnosti, stavek zadostnega razloga »pa tudi sam stavek protislovja, ki je neobhodni pogoj vsej logiki in vsemu mišljenju«. Tu se je res Mahnič na videz približal Karteziju in dr. Veber ne pravi brez pravice, da »absolutno ne gre veljavnosti naših logičnih načel delati (logično) odvisno od eksistence nekega bitja, ki bi jo v najboljšem slučaju mogli dokazati le s pomočjo teh načel«. Mahnič bi bil moral pravilno tako sklepati: Če je ontologična podlaga vsega bitja in spoznanja v Bogu, tedaj človeški um ne bo prišel do zadnje jasnosti, dokler ne pride do božjega spoznanja. Šele, ko spozna Boga kot prvo počelo stvari zunaj nas in uma v nas, bo doumel tisto skrivnostno harmonijo med bitjem in spoznanjem, med realnim in idealnim redom in kako je možna resnica kot *adaequatio intellectus et rei*, kot skladnost uma in stvari. Tudi mu bo šele tedaj prav umljivo, zakaj je resnica nadčasovna in nadindividualna in zakaj se vsi ljudje ujemajo v prvih resnicah. Tako mu bo nauk o božjih idejah metafizični završetek vse noetike. Prav tako bo pa, če kdo Boga zanika, ta jasnost izginila in se bodo zopet vrnila temna vprašanja o vzniku in objektivnosti idej. Ne sicer, da bi se izgubila izvestnost prvih logičnih načel — tu se je Mahnič motil —, tudi ne nujna izvestnost drugih spoznav, a vsekako bo glede objektivnosti le-teh laglje zavladala negotovost. In res je Mahnič po pravici kazal na zgodovino filozofije, kako se z zanikanjem nadsvetnega Boga navadno začno bloditi tudi spoznave o svetu in človeku in širiti relativizem in skepsa.

Na drugem mestu je dal Mahnič svoji misli nekoliko drugačen izraz. Odstranimo v mislih Boga izza realnega sveta, pravi, — kaj s'edi iz tega za naše spoznanje? Prisiljeni bi bili pridevati svetu

⁶ Prim. celo poglavje o idealizmu. R. K. I 6 sl.

samosvoje, večno, neskončno bivanje. Potem bi pa morali zavreči tudi temeljni zakon vsakega spoznanja, zakon prekoslovja, kateri veli: nič ne more v istem oziru biti in ne biti. Ako je svet sam od sebe, tedaj bi moral biti večni, a skušnja uči, da je časoven; moral bi biti neskončen, a vemo, da je končen itd. Reči bi torej morali, da je svet nekaj, kar ni; to je, zanikati bi morali načelo prekoslovja. Tako bi se pa zmajal temelj vsega spoznanja. In res je Hegel na podstavi panteizma zanikal načelo prekoslovja.⁷ Tu je argumentacija logična, samo to je vprašanje, ali res iz izkustva vemo, da je svet časoven in končen. Kdor bi Mahničju v tem ne pritegnil, tudi ne bi bil prisiljen dopovedati o svetu protislovnih določil in tako zanikati načela protislovja. Zato tudi to izvajanje ne more popolnoma zadovoljiti.

Po pravici je torej kazal Mahnič na veliki pomen idealizma za globlje umevanje bitja in spoznanja, šel je pa v svojem izvajanju predač. Kolikor pa idealizem pomeni teorijo, da ima naš um zmožnost odmišljati splošne pojme, je seveda tudi to izvajanje do konca logično. Zanikati ideje v tem smislu, je dejal Mahnič po pravici, se pravi zanikati mišljenje, s tem pa bistveni razloček med pravim in nepravim, dobrim in slabim, kar je isto kakor proglašiti absolutno dvojbo, breznačelnost ter nihilizem, ki je smrt vsemu umstvenemu delovanju.⁸

Kar smo pa dejali o logičnih načelih, velja tudi za etična in estetična načela. Tudi te-teh Mahnič ni izvajal neposredno iz božje ideje, dasi je tudi za to po pravici iskal zadnjega razloga ontologično v Bogu.⁹

⁷ R. K. VI 413 sl.

⁸ R. K. I 24.

⁹ Prim. za etična načela zopet R. K. VI 415 sl.; za estetična načela pa n. pr. R. K. VIII 27—39, 120—129, ali Več luči 185—207. — O tej priliki naj omenim še to, da postaja dr. Veber žal tudi sicer neobjektiven. Tako trdi, da so po mojem mnenju Mahničeva načela o umetnosti prava, a da jim ne prisojam uporabnosti, in pripominja: »Načelom, ki jih ne smemo uporabljati, gre ista vrednost, kakor 'denarju', s katerim ne morem nič kupiti« (433°). V resnici sem pa jaz dobešedno dejal: »ne moremo pa reči, da bi bila uporaba teh načel (pri Mahničju) vedno tako srečna« (Čas 1921, 164). In to je vendar vse kaj drugega, kakor mi pa podtika dr. Veber. Tu ni nobene nesmiselnosti. Tudi denar je lahko prav dober, pa je vendar lahko kdo tako nepraktičen, da kupi z njim ničvredno blago. Filozof estetik-teoretik ni vedno tudi dober praktičen presojevalec umetniških del. — Pravtako trdi dr. Veber, da se strinjam z Mahničjevo zgodovinsko filozofijo in da zavračam le nje praktično udejstvovanje, in zopet pripominja, kakšna mora biti pač teorija, čije praktično udejstvovanje vodi do nesmiselnih konsekvenc (434°). Dejansko sem pa jaz Mahničju le priznal, da zgodovino delajo tudi ideje, a takoj dostavil, da pa ne s a m o ideje (Čas 1921, 166), sem torej njegovo teorijo omejil (prim. o Resničnosti te teorije le v omenjenem smislu tudi moja Sociologija, str. 8 sl.) Tudi tu ni torej nobenega nesmisla, ki mi ga pa hoče naprtiti dr. Veber. Ne vem, ali je to površnost ali kaj.

Vebrova trditev o protislovnem Mahničevem metodičnem izhodišču je torej popolnoma pogrēšena. Mahničeva metoda je bila: iz stvarstva k Bogu, od Boga z jasnejšim spoznavanjem zopet k stvarstvu.¹⁰

2. Največ neumevanja je pri Vebru kriv tisti dvojni predsodek, zlasti predsodek, da je bil Mahnič »čistokrven platonik«, kar seveda nikakor ni bil. Priznati pa moramo, da Vebrova kritika Mahničeve metafizike sega tudi dalje. Najbolj gorostasne trditve, namreč, da iz Mahničeve metafizike sledi skrajni materializem, ne izvaja dr. Veber iz Mahničevega »čistokrnega platonizma«, temveč iz teorije o idejah sploh. Ker je pa ta teorija vsaj stvarno tudi teorija sv. Tomaža Akvinskega, »velikega krščanskega aristotelika«, kakor ga imenuje dr. Veber, in vse skolastične filozofije, bi bila s to trditvijo v živo zadeta tudi le-ta. Zato si oglejmo še to Vebrovo trditev!

Kako dr. Veber dokazuje to zares gorostasno konsekvenco?

Njegova dolga in težka argumentacija se da povzeti v to-le preprosto alternativo: Ali pomenijo božje in človeške ideje duševne doživljaje, ali pomenijo predmete, oziroma v njih ležeče bistvo. V enem kakor v drugem primeru sledi skrajni materializem. V prvem primeru: Bog in mi imamo po skolastični teoriji ideje tudi o tvarnih rečeh, o svetu, človeku, živalih, rastlinah, rudninah. Ker pa so te reči stvarne, imajo takšna in takšna čutna svojstva, barvo, trdino, mero, količino, bi torej, če so ideje istovetne z doživljaji, tudi doživljaji morali imeti ta svojstva: biti bi morali barvani, trdi, toliki. skratka tvarni, materialni — evo materializem z ene strani. Če so pa ideje predmeti, so zopet tvarni, kakor so tvarni predmeti sami — evo materializem z druge strani. Tretjega pomena pa beseda ideja nima. Torej iz teorije o idejah res sledi skrajni materializem bodisi za nas ali za Boga. Dr. Veber z očitnim »znanstvenim« samozadovoljstvom sklepa: »Iz tega sledi presenetljivo dejstvo, da vede Mahničeva (recte: skolastična) metafizika, konsekvентno izpeljana, baš v to, proti čemur jo je hotel Mahnič uporabljati kot najuspešnejše sredstvo, namreč v skrajni materializem« (431).

Naj nam bo ob tej zares »presenetljivi« izsleditvi najprej dovoljeno čisto kratko označiti, v kakšnih pomenih se rabi v skolastični filozofiji beseda ideja. Prvotno je beseda pomenila tisti vzor ali vzorec, zlasti v duhu umetnikovem, ki v njem umetnik takorekoč »zre« svoj umotvor, preden ga ustvari. Prav zato se umotvori imenujejo »umotvori«, ker so stvorjeni po tistih vzorih v umu. Beseda v tem smislu je še v splošni rabi. Vsi govore o umetniških zamislih, koncepcijah, idejah; vse te besede pomenijo eno ter isto. Pomniti je le to, da je skolastična filozofija sprejela to besedo samo za nenazorne umske zamisli, ne pa tudi za čutne slike, ki si jih umetnik

¹⁰ R. K. I 23: »Sklepna beseda o idealizmu... In tako prehaja duh od stvari do Stvarnika, od Stvarnika nazaj do stvari. O vsakem hodu se bolj določuje, vjasnuje in dopolnjuje.«

po teh zamislih nazorno naslika v svoji domišljiji. Ta prvotni pomen se je pa potem tako razširil, da pomeni ideja tudi pojem ali misel zgolj v spoznavnem pogledu brez ozira na ustvarjanje. Tudi ta raba je splošna. Vsi pravimo, da nima n. pr. ta in ta nobene ideje (t. j. nobenega pojma, nobene prave misli, pravega »nazora«) o umetnosti, ali o delovanju glivic, ali o elektronih itd. Če govori skolastična filozofija o božjih idejah, misli predvsem na ideje v prvotnem pomenu, če govori o naših idejah, misli predvsem na ideje v drugotnem pomenu: v Bogu, pravi, so ideje kot pravzori, praliki vseh stvari (ideae archetypae), v našem umu so ideje kot pojmi in misli o stvareh.

Vendar ima ideja v obojnem pomenu, kakor je prav omenil tudi dr. Veber, v skolastični filozofiji še dva pomena. Najprej jemljo skolastični filozofi to besedo za umski akt, ki predmet predočuje (i d e a f o r m a l i s), potem pa za predmet, kolikor ga akt predočuje (i d e a o b i e c t i v a).

Sedaj pa pravimo: Naj jemljemo idejo v enem ali v drugem pomenu, nobenkrat ne sledi materializem, seveda če idejo v enem in drugem primeru tako umemo, kakor jo umevajo skolastiki.

Ideja v prvem primeru ni akt kot psihičen dej, kot doživljaj v bitnem oziru (e n t i t a t i v e pravijo skolastiki), ampak le akt, kolikor spoznavno predočuje, predstavlja, »presentira« umu objekt (r e p r a e s e n t a t i v e ali i n t e n c i o n a l i t e r). Seveda si tega »predstavljanja« ne smemo misliti čutno, beseda je le metafora za tisto neizrazno svojstvenost umskega akta, da je po njem objekt duhu spoznavno prisoten. Sedaj pa vprašamo: če je objekt barvan, razsežen, tvaren, zakaj bi tudi naša misel o objektu morala biti barvana, razsežna in tvarna? Saj sedaj ne pravimo, da je misel objekt, ampak pravimo le, da meri na objekt, da objekt duhu »ponavzočuje« (naj se nam oprusti ta meinongizem!). Moje misli o svetu so: da je svet izpremenljiv, v vednem razvoju, prigoden, da torej nima sam v sebi razloga, ampak je ustvarjen. Zakaj bi moralo mojim mislim kot doživljajem pristajati to, kar pristaja objektu mojih misli? Kajpada skolastiki ne morejo čutno pokazati te reprezentativnosti umskega akta, ker je vprav nekaj nadčutnega, a iz dejstva umskega spoznavanja sklepajo, da mora biti tako. Vsekako je tu nesmiselno govoriti o kakem materializmu. Prav nasprotno! Iz te čudovite svojstvenosti umskih aktov, da tudi čutne predmete na nadčuten način duhu »ponavzočujejo«, so skolastiki sklepali, da mora biti um netvarna, duhovna zmožnost, torej zmožnost netvarnega, duhovnega počela, duše.

Vendar bi v tem prvem pomenu manj primerno govorili o svetu idej. Tu je še preveč jasno izražen odnos k subjektu.

Ideja v drugem pomenu je objekt, a ne objekt, kolikor je sam na sebi, recimo dejansko bivajoč, temveč vprav kolikor je spoznan, in sicer, ker je po skolastični (tomistični) filozofiji, ki se je tudi tu drži Mahnič, prvi predmet umskega spoznavanja, splošno, splošni objekt. To se pravi: našemu umu je svojsko, da motri v idejah (v prvem smislu) predmete po njih splošnem bistvu (ideje v drugem smislu). Skolastiki so tolmačili to s teorijo abstrakcije. Um s svojo abstrak-

tivno silo razbira in v sebi miselno izraža ter v tem miselnem izrazu motri splošno bistvo stvari (problem »univerzalij«). Osrednji smisel tega je, da se predmeti javijo našemu umu pod posebnim, splošnim vidikom, človek kot človek, ne kot ta človek, odnos kot odnos, ne kot ta odnos tu, zakon kot zakon, ne kot konkreten primer tega zakona, rdeče kot rdeče, ne kot to rdeče, krepost kot krepost, ne kot to krepostno dejanje. Seveda spoznavamo tudi individualne predmete, a umsko le po nekaki refleksiji nad čutnim zaznavanjem, kar dokazuje že naša govornica: »ta« človek, kjer je očitno individualna oznaka »ta« šele dodana splošni oznaki »človek«.

Če je pa tako, se odpre pod tem vidikom — imenujemo ga »metafizični vidik« — kakor »nov svet«: s čuti zaznavamo le svet pojavov in te pojave le po njih individualnosti, posamič, časovno in krajevno določene; z umom spoznavamo »kajstvo« stvari, njih odnose, zakone, njih specifično in generično enoto, to je, svet idej v objektivnem smislu. Ker je pa ta svet le kot objekt v odnosu k našemu umu, ker je le po tem umskem odnosu »v umu«, ¹¹ ker ga naš um le motri, zopet ni vidno, kako bi iz tega mogel slediti kak materializem. Če bi bilo tako, bi pa bil dr. Veber sam prvi materialist, ki snuje z Meiningom sploh vso svojo filozofijo na predmete!

Dr. Veber očita, da bi bila tu neka »smešna« duplikacija. Je duplikacija, a ne smešna, namreč je duplikacija vidika. Ta dvojni vidik pa mora dr. Veber tudi sam priznati, saj tudi on loči »posamezne pojave« in »njih splošne korelate (427). Seveda metonimično lahko govorimo tudi o dvojnih predmetih in zato tudi o dvojnem svetu, o čutnem svetu pojavov in njega »splošnem korelatu«, o svetu splošnih predmetov ali o »svetu idej«, če umevamo ideje v objektivnem smislu. Zares ne vidimo, kaj bi bilo tu smešnega, tudi ne, kaj bi bilo v bistvu nepravlega. Teorija abstrakcije je seveda težka, morda v tem in onem hipotetična, ¹² a dejstvo samo je pač zadostno izpričano po introspekciji. ¹³

Če govori Mahnič o neki odličnosti metafizičnega sveta idej, ne misli tega snovno, temveč prav z ozirom na spoznanje; pod tem vidikom se nam razodevajo stvari globlje in bolj resnično kakor po zgolj čutnem zaznavanju. Tudi če meni dr. Veber, da je osmešil to teorijo z »metafiziko moderne urinologije«, se mu to ni posrečilo. Tudi v urinologiji je neki metafizični vidik: tudi ta veda se namreč ne zadovoljuje s čutnimi zaznavami tega urina tu in njega svojstvi, temveč skuša doumeti splošne odnose, ki vladajo med stanjem orga-

¹¹ *Esse in intellectu objective est terminare actum intellectus, je dejal bistroumno Caietanus (Comm. in De ente et essentia c. 4. q. 7).*

¹² Prim. moj Uvod v filozofijo str. 192 sl.: o trojni abstrakciji, pa 357 sl. o dejavnem umu.

¹³ Prim. iz modernih Husserla, *Logische Untersuchungen II* 1°, 131: »Das Anschaulich-Einzelne ist einmal direkt als dieses da gemeint, wieder ein andermal ist das Allgemeine selbst gemeint. Prim. moj Uvod 192.

nizma, funkcijami ledvic in med takimi in takimi svojstvi urina. Tudi to je — če hočete — neka metafizika, dasi metafizika v svojskem pomenu motri vzroke vseh stvari.

Ker um lahko motri ob pozitivnih bitnostih tudi meje in negacije in se lahko miselno povrača tudi na svoje misli, postane lahko objekt vse, o čemer so sploh možne misli. Tako so možne tudi ideje, ki bi bile v Platonovi teoriji nesmisel, ideje nepravlega, slabega, grdega in tudi negacije, celo nič.

Bistvo stvari je pa po skolastični filozofiji ostvarjeno po božjih idejah. Ko Bog motri svoje neskončno bistvo, ki v absolutni enoti strinja vse možne popolnosti, zre vse neskončne možnosti bitij. Tako je božje bistvo kot spoznano (essentia sua, ut est intellecta, pravi sv. Tomaž, De ver. 3, 2) ideja vsega, kar je in kar more biti. Ta ideja je bitno ena, a po svojem odnosu tolikera, kolikor je možnih bitij, ki se nanja nanaša, in teh je neskončno. Tako je v Bogu neskončen svet idej, ki je naš svet idej le njegov refleks v ozkih mejah človeškega umskega vidika.

To je skratka skolastična filozofija o metafizičnem svetu idej. Vebrova kritika je ni najmanjše omajala. In naj reče kdo karkoli, nihče ne more zanikati, da je to mogočna in veličastna koncepcija o vesoljstvu in spoznanju. Platon je slutil resnico, a je ni prav doumel; Aristoteles je rešil en del problema, vprašanje o naših idejah; sveti Avgustin drugi del, vprašanje o božjih idejah; sv. Tomaž Akvinski je pa strnil z globokoumno sintezo oba dela v veličastno harmonijo. In dr. Mahnič je to filozofijo uporabil, da je motril s tega vidika vse kulturno življenje po enotnih večnih načelih. Dr. Vebra loči od te koncepcije neka čudna zmrza zoper božjo idejo. Lahko pa mirno rečemo, da se mu je dokaz proti njej popolnoma ponesrečil.

3. Zelo majhnega pomena je, kar navaja dr. Veber z veliko samozavestjo zoper Mahničev aut—aut. To je namreč tista Meinongova subtiliteta, da bi načelu protislovja ne pristajala splošna veljavnost, ampak bi bile neke posebne izjeme. In ko bi bile, kaj za to? A poglejmo dokaze! Dr. Veber navaja dva »striktna« dokaza. Prvi je: Če se nahaja v vreči šest belih in šest črnih krogel, »ali morem v tem slučaju reči, da moram potegniti n. pr. belo, ne pa črne krogle, ali pa črno, ne pa bele«? Seveda ne, bi odgovoril dr. Mahnič, a to pa lahko rečem, da moraš potegniti a li črno, a li pa belo kroglo, torej le: aut—aut! Drugi dokaz: Če si mislim »trikotnik sploh, ali še velja, da ima ali enake stranice ali neenake«? Kajpada ne, bi odgovoril Mahnič, ker govoriti o »trikotniku sploh« se pravi vprav »abstrahirati« od tega, ali ima enake ali neenake stranice, nesmiselno je pa povpraševati po nečem, kar si vprav izločil iz vprašanja! Vprašaj me pa po čemerkoli, česar nisi izločil, pa ti takoj zakličem aut — aut: ali ima tisti splošni trikotnik tri kote ali ne, ali ima tri stranice ali ne, ali znaša vsota vseh kotov 180° ali ne. S takimi subtilitetami, ki so v resnici prava ničica, mojega neizprosnega aut — aut ne boste premagali!

Tako bi dejal dr. Mahnič in ali ne bi prav dejal?

Kar še sicer omenja dr. Veber o Mahničevi filozofiji, da ni izvirna, da le še niso določeni viri, vse to smo že pred njim sami dosti jasno povedali v Času, tak pomen pa ima to le za dr. Vebra, ki si je umislil Mahniča kot šolskega filozofa, za nas, ki nam je Mahnič filozof življenja, je pa to le drugotnega pomena.

Dr. Veber misli, da je dr. Mahnič le zato zmagoval, ker ni imel nasprotnika, namreč strokovno filozofsko izobraženega nasprotnika. Resnica je, da tak nasprotnik ni bil ne Stritar, ne Tomaž Romih in tudi ne Kersnik. Kaj bi bilo, ko bi bil imel za nasprotnika dr. Vebra, seveda ne vemo. A nemara bi se tudi njemu godilo kakor dr. Celestinu, tedanjemu profesorju filozofije v Zagrebu, ki ga je brezobzirni kladivar s svojimi silnimi udarci neusmiljeno vrgel ob tla. Vsekakor se pa dr. Veber zelo moti, če misli, da je dr. Mahnič zmagal kot šolski filozof. Dr. Mahnič je zmagoval tudi kot filozof, a zmagoval je predvsem kot mož načel in načelne jasnosti, kot glasnik krščanskih načel, zmagoval je z idejo katoliških shodov, z idejo organizacije, zmagoval in zmagal kot duševni organizator krščanskega slovenskega ljudstva.

Iz bolezni našega ljudstva.

Dr. Jos. Srebrnič.

V božično premišljevanje je naše dnevno časopisje prineslo neposredno pred prazniki uradne podatke o vsotah, ki jih je slovensko ljudstvo v letu 1920 na svojem etnografskem ozemlju v Jugoslaviji pri uživanju alkoholnih pijač potrošilo. Številke so porazne. Tam čitamo: »Raznih vrst opojnih pijač se je zavžilo:

vina 27,079.000 litrov,
piva 17,000.000 litrov,
sadjevca 7,366.400 litrov, in
sadnega žganja 420.000 litrov,

v skupnem znesku K 1.405,100.000 K. Na eno osebo odpade povprečno 49 litrov opojnih pijač na leto v vrednosti 1312 K. Tu ni v šteto žganje, ki ga izdelujejo posamezne tvrdke iz špirta, istotako ne iz inozemstva uvoženo žganje in vino.«

Strokovnjaki, ki imajo vpogled na vsebino zadnjega stavka, so dvignili vsoto za alkoholne pijače potrošenega denarja, nizko cenjeno, na dva tisoč milijonov kron. To pri prebivalstvu, ki šteje z dojenčki in novorojenčki vred komaj en milijon duš! Najmanj dva tisoč kron je torej povprečno vsak človek na Slovenskem porabil za alkohol, za nekaj, kar nikakor ni potrebno ne za zdravje posameznika, ne za zdravje naroda kot celote.

Ako vzamemo stvar predvsem z etičnega stališča, vidimo v tem neizmerno zapravljanje. Res je sicer, da ima človek naravno pravico tudi do nekih udobnosti, ki se družijo z njegovim razvedrilom, z družabnimi običaji itd., toda ta pravica sega pri človeku do določenih mej, zunaj katerih pričanja etični nered. Zgoraj navedena vsota dveh milijard kron znači pri malenkostnem številu slovenskega ljud-

stva velik etičen nered v obliki brezumnega zapravljanja in pijančevanja. »Največ oseb, med njimi tudi večje število ženskega spola, — pravi uradno poročilo — »je bilo obsojenih radi javne pijanosti.« Dalje: »Radi prestopkov naredbe ministrstva za notranje zadeve z dne 13. novembra 1919, št. 752, o omejitvi točenja alkoholnih pijač, je bilo kaznovanih 1357 oseb z 121.335 K denarne in 633 dni zaporne kazni.«

Slovensko ljudstvo je bolno. Docent dr. Iv. Robida je pri ljudskem shodu v Ljubljani dne 22. januarja t. l. konstatiral, da je alkoholizem njegovo največje gorje. »Najmanj $\frac{9}{10}$ gostiln je v Sloveniji preveč.« Po statistiki za l. 1920 je bilo v Sloveniji 6026 koncesioniranih gostilničarskih in krčmarskih obrti, tako da pride na 185 oseb ena gostilna in na 308 oseb ena točilnica žganih opojnih pijač. »Toliko kot pri nas se nikjer ne pije« (dr. Iv. Robida).¹ Neizbežna posledica tega prekomernega popivanja je degeneracija duše in telesa. Degeneracijo doživljamo vsi v vedno bolj množočih se kriminalističnih slučajih, v surovosti, v preklinjevanju. Kje je plemenitost duha? Prizori, ki so jih v drugi polovici lanskega decembra nudili odhajajoči rekruti na vseh straneh naših železniških postaj, so znake duševne degeneracije kazali kar do ogabnosti.

Zapravljanje pri uživanju alkoholnih pijač je značilno še posebno v tem, da ne donša absolutno nobenih duševnih dobrin. Drugi zapravljajo, ko si nakupujejo dragoceno pohištvo, redke slike, lepe knjige, predmete razkošja itd.; zapravljajo, ko brez pravega cilja in reda potujejo, hodijo v letovišča in kopališča, obiskujejo koncerte in gledišča itd., toda pri vsem tem imajo vsaj nekaj za dobrobit svojega duha in telesa. Naš narod ima od svojega zapravljanja za plačilo le degeneracijo svoje nature pa ugotovitev: »Toliko kot pri nas se nikjer ne pije.« Naš narod se s tem zapravljanjem vedno bolj pogreza tudi v brezdušno materijo, kjer ni več smisla za plemeniti altruizem. Pomislimo! Pet odstotkov je vendar mala vsotica, ki jo — tako bi vsaj predpostavljali — vsak normalno vzgojen človek za plemenite namene rad utrpi. Pet odstotkov od dveh milijard, ki so se v enem letu za alkoholne pijače izdale, daja 100 milijonov kron. Koliko velikega bi se z njimi lahko napravilo: 1% ali 20 milijonov naj bi veljal misijonom — čisto religioznim svrham, 1% ali 20 milijonov za kulturno pomoč našim bratom v zasedenem ozemlju, 1% ali 20 milijonov kot dar slovenskega ljudstva vseučilišču v Ljubljani, 1% ali 20 milijonov našim sirotam in invalidom, 1% ali 20 milijonov bodisi kot nagrada našim umetnikom in znanstvenikom, bodisi kot podpora slovenskim visokošolcem doma in v tujini. To bi bilo v enem letu; le 5% od vsote, ki se potrosi za alkohol. Kako bi naš narod zaslovel po svetu, če bi le 5% za označene namene žrtvoval. Kak ponos, kaka samozaveš, kaka energija bi ga morala polniti! Namesto tega pa velja zanj deprimujoča ugotovitev: »Za prosvetne in dobrodelne namene

¹ Prim. poročilo o shodu »Za npravni prerod« dne 22. januarja v Ljubljani, »Slovenec« št. 19, 20, 21 l. 1922.

ni denarja, za alkohol ga je pa dovolj. Toliko kot pri nas se nikjer ne pije...« Že iz same te činjenice vidi vsak, da je alkoholizem za značaj našega ljudstva etično katastrofalen. Alkoholizem ga odaja sebičnosti, uživanju, ki se zaključuje v materiji in sega le do lastnega telesa.

Ne smemo biti krivični. Tudi altruizem se pri nas goji, iz verskih, narodnostnih in človekoljubnih motivov. Prvega ni mogoče na celi črti statistično zasledovati, da si bi bilo to zelo zelo potrebno, že radi tega, ker bi taka statistika bila dobrim v tolažbo in bodrilo, bi služila indiferentnim za zgled in posnemanje ter bi pred svetom vsaj nekaj odtehtavala strašni etični nered dokazujoče številke alkoholnega uživanja. Verski altruizem se je po naših listih statistično izkazoval v darovih za misijone; ti, kolikor sem mogel za l. 1920 razvideti, ne dosegajo vsote 350.000 kron; koliko darov je bilo drugače razdanih iz verskih razlogov, ni znano; za človekoljubne in narodnostne namene izkazuje leto 1920 morda 1,500.000 kron, a vse skupaj še vedno ne dosega dveh milijonov, t. j. niti ene tisočinke, ki se je potrosila samo za alkohol. Pa ljudje so potrosili in trosijo ogromne vsote tudi za kajenje, za nepotrebne plesne zabave in druge užitke materialističnega egoizma, ki jih nobena statistika ne izkazuje. Zaključek: plemenitega altruizma silno malo; egoistični materializem postaja karakteristikum v značaju našega naroda, ž njim se širi apatija, žrtvovati kaj namenom, ki lastni osebi ne donajajo koristi, ter nedostopnost za pojmovanje visokih kulturnih dobrin. Vse to priča velik deficit v narodovem življenju in njega verskem in nacionalnem dejstvom.

Deficit postaja mnogo usodnejši, ako upoštevamo še druge statistične podatke. Za l. 1920 nam oni izkazujejo po uradni izjavi 4618 izvenzakonskih otrok med 28.536 novorojenci, t. j. vsak šesti otrok je bil pri nas to leto rojen izven zakona.² Na zborovanju slovenskih ženskih društev v Ljubljani letos dne 2. februarja je konstatirala poročevalka gđc. Štebijeve, da je po stanju z dne 31. dec. 1919 v Sloveniji 84.847 sirot, ki še niso dovršile 18. leta, med njimi 38.847 izvenzakonskih otrok.³ Predavateljica je poudarjala, da znači ta statistika velikanski deficit v našem narodnem gospodarstvu in našem kulturnem razvoju. Vsa ta osirotela in zanemarjena deca je dan za dnem v živem kontaktu z ostalo družbo, a poleg tega ima beđa tudi temnega tovariša — brezstidnost. Tudi vodijo razmere — tako je govorila —, kot vladajo sedaj, z vso gotovostjo nasproti največjemu in najstrašotnejšemu moraličnemu bankerotu.⁴

² Prim. Dr. A. B.: Narodovo zdravje v Sloveniji l. 1920 — »Čas«, tekoči letnik, 117—120.

³ Številke upoštevajo tudi slovenski del Koroške, ki je bil tedaj pod našo upravo, ne upoštevajo pa Prekmurja in logaškega okraja, ki sta bila takrat v tujih rokah.

⁴ Prim. poročilo o zborovanju in referatu gđcne Štebijeve: »Jutro« z dne 3. febr. 1922, št. 29.

Dejstvo torej stoji, da je število izvenzakonskih otrok v Sloveniji ogromno, za l. 1920 relativno največje izmed vseh pokrajin v Jugoslaviji. Tu ne velja nobeno olepševanje, češ, seksualne zablode so drugod neprimerno hujše, a imajo to »dobro«, da se statistično ne dajo spraviti na papir. Tako olepševanje in zagovarjanje zelo škoduje, ker odločujočim činiteljem, predvsem vzgojiteljem, dušnim pastirjem in zastopnikom javnega reda temni zavest dejanskega stanja, ki se v njem tudi v tem oziru naše ljudstvo nahaja. Po izjavah množ, ki se pečajo s telesnim in dušnim zdravjem posameznikov, so namreč seksualne zablode tudi v našem ljudstvu velike, pa naj se javljajo v posilno-umetnem splavljanju ali preprečevanju spočetja ali pa še drugače. Naše ljudstvo na seksualnem polju očitno nazaduje. Ko je l. 1892 izšla 1. številka »Vesne« in je v njej dijak-sotrudnik objavil nasvet, naj bi »Družba sv. Mohorja« v svojem »Domačem zdravniku« dala tudi raztolmačiti navodila proti okuženju po spolnih boleznih, je dr. Ant. Mahnič kar vzrožil in pisca zavrnil z besedami: »Zlobnega namena sicer dotični gospod s tem gorostasnim nasvetom izvestno ni imel, a toliko bi vendarle imel vedeti, da ne sme soditi razmer celega naroda po svojih dunajskih potrebah...«⁵ Ni prešlo za tem 30 let, in ista »Družba sv. Mohorja« je z dovoljenjem škof. ordinariata baš to napravila, nad čemer se je Mahnič z ozirom na tedanje razmere gotovo upravičeno pohuševal. V knjigi »Kako si ohranimo ljubo zdravje«,⁶ ki je izšla l. 1920, se nahaja tudi poglavje o spolnih boleznih. — Bolniška blagajna za Slovenijo pa je letos smatrala za potrebno, prirediti svojim zdravnikom poseben kurz o lečenju z neosalvarzanom. Kurz se je vršil v Ljubljani 6. januarja 1922, udeleževalo se ga je 27 blagajničnih zdravnikov. »Bolniškega materiala je bilo dovolj na razpolago...«⁷ Menim, da ta dejstva govore dovolj. Sedaj pa pomislimo, kako nezaten in šibek narodič smo Slovenci po številu, po gospodarskih dobrinah in po socialnih razmerah. Gšč. Štebijevega ima popolnoma prav, če trdi, da vodijo razmere, kakor vladajo pri nas sedaj, z vso gotovostjo nasproti največjemu in najstrahotnejšemu bankerotu. Ž njo se strinja tudi dr. Brečelj: »Tudi jaz sem živel v lahkovernem prepričanju, da so moči našega naroda neusahljive. Statistika me je pa poučila, da naš narod hira. Usodno se širita kugi: rodovitnost pada in umrljivost narašča. Kot zdravnik poudarjam: Narava ni slepa in kaznuje vsak prestopok proti nravnemu redu na krievci samem in na njegovih žrtvah. Širi se pri nas kuga. Njene posledice so žalostne. Razpasla se je nečuvvena razbrzdanost in surovost...«⁸

Ozrmo se le na armado 38.847 nezakonskih otrok v našem

⁵ »R. K.« 1892 (IV) 128.

⁶ Spisal dr. Herman Vedenik, 3. snopič, str. 256—260.

⁷ Iz poročila v ljubljanskih dnevnikih, n. pr. »Slovenec« 13. januarja 1922, št. 10.

⁸ Iz njegovega predavanja na shodu 22. januarja 1922, »Slovenec« z dne 25. jan. št. 20.

ljudstvu. Armada izhaja iz težkega etičnega nereda. Znano je, kaki usodi je več ali manj skoro vsako nezakonsko dete izročeno. Revica je že vsaka sirota, ki nima roditeljev ali mu je zgodnja smrt vzela skrbno mamico ali dobrega očeta. Nezakonsko dete je še neprimerno večja sirota v vsakem oziru, posebno glede vzgoje, prehrane in socialnega položaja; samo se čuti stalno deprimirano, ko pričinja do-
raščati in zapazi madež na sebi, ki ga ono nikdar ni zakrivilo, in vidi, da ga družba smatra za moralno inferiorno bitje, ker očeta ne pozna in ker ga je mati v grehu spočela. Ni čuda, da tvori potem armada nezakonskih otrok kader, iz katerega se rekrutirajo nadaljnje podobne armade, da izpodkopujejo rodbinsko življenje in etične temelje seksualnega življenja. To je črv, ki neprestano gloda na dušnem in telesnem zdravju narodnega telesa.

Res je, da moramo tudi tukaj konstatirati na drugi strani mnogo plemenitega stremljenja, ki se mu hoče na celi črti idealno čistega življenja. Ima celó organizirano obliko v raznih krščanskih mladeniških in deklisških družbah in društvih. Da bi vsa slovenska mladina njim pripadala! Mnogo je tudi mladih src — škoda, da jih statistika ne navaja! — ki si leto za letom volijo devišтво kot poklic za vse življenje. Toda navzlic temu ugotavljajo možje, ki poznajo seksualne razmere v našem narodu, usodno nazadovanje; statistika sama pa izpričuje, da narod hira.

Stvar je veleresna. Alkoholizem in razbrzdanost tvorita velik etičen nered v življenju našega malega naroda; zapravljanje, potapljanje v materialnost, telesno in duševno hiranje kot nujna posledica etičnega nereda tvorijo žalostno nemezis, katero si narod sam kliče na svojo usodo. Pomoč je nujno potrebna.

»Najmanj devet desetih gostiln je v Sloveniji preveč!« Zadeva vladnih organov je, da izvedejo tukaj temeljito meno. Ko gre za blagor cellega naroda, ne sme priti v poštev peščica obrtnikov, ki od alkohola živi. Naj le-ti poiščejo sebi in svojim otrokom druge poklice, katerih ne manjka! Nravni nered povzrokujejo bodisi pri alkoholnem uživanju, bodisi pri seksualnem življenju tudi vladajoče ekonomske prilike: pomanjkanje stanovanj in nemožnost, da si mladi ljudje osnujejo samostojno gospodarstvo in neovirano družinsko življenje. Naloga gospodarske politike je, da razmere preišče in ustvari pota rešitve. Velepodjetja bi se morala potom zakona prisiliti, da zidajo vsem svojim uslužbencem čedna in zdrava rodbinska stanovanja, ki bi vezala delavca in delavko in njihove otroke na prijetno domačnost. Prav tako naj bi dobili kmečki sinovi in kmečki delavci možnost, priti do lastne čedne hišice, ki bi jo imeli v najemu ali pa jo polagoma odkupovali.

Toda ne vlada ne socialno-gospodarska politika ne moreta priti etičnemu neredu do korenike. To more samo vzgoja, ki prinaša človeku živo zavest, da je vsak prestopek etičnega reda prestopek zapovedi božje, z a v e s t, da čuva kot vladar in gospodar človeškega rodu nad etičnim redom Bog sam, ki zahteva neizprosno sankcijo, neizprosno pravično zadoščenje za greh. Morala brez teh preko-

prostornih in prekočasnih odnosov je trhla slama, ki se pri prvi isكري razblini v nič. To je naš aksiom. To moralo uči v našem malem narodu edino-le katoliška cerkev. Pribiti pa moramo, da je glavni minêr te morale v našem narodu tista publicistika, ki pozna in zastopa le tosvetno moralo in ki stoji bodisi v svojem leposlovju bodisi v svojem dnevnem časopisju v načelnem nasprotju proti cerkvi, njenim naukom in njenemu svečenstvu. Zato tudi opažamo, da raste etični nered v našem narodu v isti meri, kakor se ta publicistika množi.⁹ Nadomestka za svoj defêtizem proti krščanski morali ne podaja in tudi ne more podati ljudstvu nobenega. Najboljši v njenih vrstah priporočajo n. pr. v seksualnem oziru k večjemu vzdržnost, in sicer le za mladino. Seveda ob t a k i morali postajajo kurzi o lečenju z neosalvarzanom potrebni! Prav tako bo človek, v katerem ubijajo dan za dnevom vsak čut za večnostne odnose ter ga odvrtaajo od cerkve in njene doktrine, iskal končno svoja nebesa le v razni živi in neživi materiji. Tako »vodijo razmere, kot vladajo sedaj pri nas, z vso gotovostjo nasproti največjemu in najstrahtnejšemu moraličnemu bankerotu«. Se-li je publicistika s tosvetno moralo zavedla, da obrača ta ugotovitev svojo ostro ost proti njej?

Zato je bilo čez vse licemersko, ko so listi iz te publicistike porogljivo namigavali, češ, Slovenija, kjer dominira katoliška vera, izkazuje izmed vseh pokrajin v Jugoslaviji največ nezakonskih otrok. Slovenija je — žal — idejno globoko razdeljena. In da je toliko nezakonskih otrok na njenem ozemlju in da so tukaj celo kurzi potrebni za lečenje z neosalvarzanom, to prihaja predvsem od publicistike, ki proslavlja tosvetno moralo ter trga narodič naš od broda, zasidranega v večno veljavnih etičnih načelih katoliške cerkve. Etični nivô Sloveniji je ponajveč plod njene agitacije, je plod publicistike in ž njo združene stranke, ki je idejno od katoliške vere in njene morale o d p a d l a. Posledice so usodne.

Uspešna pomoč more priti našemu narodu le od etičnega preroda v luči katoliške morale. »Glavno nalogo pri tem bodo seveda imeli dušni pastirji.«¹⁰ Tako je. Vsak korak, ki omejuje versko-nravno vzgojo v šoli; vsako gibanje, ki tira mladino proč od cerkve, je isto-vetno z upropaščanjem našega malega in siromašnega naroda. Po-udarjalo se je opetovano, da tvorijo Slovenci s Hrvati nekak most med zapadom in iztokom, celo med Rimom in Carigradom. Prazna fraza, če ta most ne bo sezidan na stebrih čednostnega življenja, ki bi pričali o lepoti in resnici nauka. Prerod mora priti. Kdo se tega ob ideji »mosta« ne zaveda? Pri shodu dne 22. januarja je zastopnik našega kralj. namestnika, vladni svetnik dr. R. Andrejka, dejal: »Uspeh se pa more ob prerodu doseči le, če bomo sami sebi najboljši zgled.« Da, če hočemo zidati most, treba najprej stebre imeti. Stebri pa so kreposti, zgledi.

⁹ Ko se je l. 1892 Mahnič razburjal radi predloga dunajskega študenta, je bila zastopana le po enem dnevniku, sedaj po vojski jih ima pet...

¹⁰ »Domoljub« dne 11. januarja 1922, št. 2.

Literarna zgodovina.

Cankarjev Zbornik. V Ljubljani 1921. Izdala in založila »Tiskovna zadruga«. Uredil dr. Joža Glonar.

Pietetna knjiga, katero je posvetil »Ljubljanski Zvon« umetnosti in licu Ivana Cankarja, je izšla sicer nekam prav pozno po podobni pietetnosti v Cankarjevi številki »Doma in sveta«, ki je dala publikaciji »Zvona« nekaj povoda za nekak hudomušno tendenčni podzvonk. Tako je nova Cankarjeva knjiga vsaj deloma tudi odsev duha urednikovega, ki je knjigo skvaril, šoli in mladini iz rok iztrgal, s tem, da je ponatisnil v »Junaški pesmi« pornografijo študentske mentalitete in tako »srečno« in cinično os ... Cankarjevo sliko. Tudi s paberki iz Cankarja ni bil tako srečen kakor urednik Stelè in je mogel nabrati komajda gradivo, ki je le rahlo ilustrativnega pomena, sicer pa brez umetniške vrednosti. Reprodukcijska Cankarja zadevajočih se slik in vsebinsko močnejša harmonija sestavkov v »Domu in svetu« koncem koncev sta še dve vrlini, ki jih Glonarjevo delo nima. Sicer pa vsebuje Zbornik v lični obliki nekaj prav dobrih sestavkov. Dasi le bolj prigradniško v okvir zbirke in knjige se je razmeditiral v zaneseni besedi dr. Prijatelj v Cankarja pod naslovom »Domovina, glej umetnik«. Spis, ki ga bo šola z veseljem uporabila, dokazuje, poleg drugega, da se Prijatelj oblikovno in estetsko orientira iz svojih starejših in mlajših slovstvenoestetskih sestavkov v tehniko lastne orisne forme, ki naj popolnejše poda slovstvenozgodovinsko snov, kakor je to storila starejša akademska tehnika. Vsebinsko je Prijateljev spis prav primeren uvod in komentar v Kraigherjevo senzacionalno »trilogijo«. Podzvonk poje prijetno človeku, ki ob Cankarju in »mentalitetu« naših jugoslovenščnikov simpatizira s Prijateljem in Kraigherjem. Kot izrazito novo beležim hvaležno zlasti komentar v »Hlapca Jerneja« (str. 24) in glosu k obliki v »Polikarpu« (str. 27). Niko Bartulović, o njem sem menda bral, da je napisal doslej najboljšo študijo o Cankarju, je napisal pod naslov, ki bi se mogel poljubno glasiti tudi drugače, nekaj literarnoveščemu človeku že bolj ali manj znanih dejstev, ne da bi mogel soditi, da je povedal vse in globoko dovolj, kar bi se dalo povedati. — Dr. A. Šerk o je kot strokovnjak premotril in odklonil psihopatijo v »Polikarpu«. Ta Šerkov spis, drugi pri nas s podobnim študijskim objektom, uvaja študij, ki nam je bil doslej neznan. Slovstveno zajemljiv je zlasti še prinos I. Westra, ki stvarno komentira Cankarjeva pisma Aškercu v letih 1897. do 1900. Spis je doslej edino, kar imamo o tej prezajemljivi dobi »preobrata« in je tudi lep komentar v »krpanovstvo«. Spričo še živih »akterjev« je spis vsaj malo v okusu Prijateljevega »Kersnika« senzacijski. Manj važno gradivo je R. Moleta poročilo o Ketteju v novomeški Zadrugi, urednikov »Cankar v Slogi« z že omenjeno netaktno »junaško« in »Cankar pred sodnijo«. Šlebingerjevo bibliografijo o Cankarju spopolnjuje skoraj izčrpno Čeh B. Vybíral. Štiri pisma V. Maziču in Kraigherju še niso tema »Cankar o svojih dramah«, Cv. Golarja prinos je

v Zborniku potrebnejši kot podobni Regalijev v »Dom in svetu«. V gradivu iz Cankarja je najvažnejše natis prvih Cankarjevih pesmi iz l. 1892., poleg manj znatnih dveh Cankarjevih avtobiografij, predavanja o slovenskem slovstvu za učitelje in albumke z Bleda. Tako je knjiga, v kolikor dopolnjuje sliko Cankarjevo, ki se nam iz dneva v dan še vedno odkriva, nov prinos v spoznavanje slovenske moderne. Prava pietetna hvaležnost od strani »Ljubljanskega Zvona« pa bi bila smela nabrati za spomenico brez skrbi še nekaj več gradiva, kakor ga je morala, da se je oddolžila za obljubo, katere smo bili skoroda že pozabili...

Dr. I. Pregelj.

Leposlovje.

Fr. Milčinski: **Drobiž**. V Ljubljani. Str. 8°. Založila Tiskovna zadruga. Natisnila Delniška tiskarna. V Ljubljani 1921. 8°. Str. 130.

Tiskovna zadruga bi morala biti našim založniškim podjetjem vzgled, kako se vkljub današnjim ogromnim cenam papirja in visokim zahtevam tiskarn vendarle more tiskati tudi leposlovna knjiga. — Drobiž Fr. Milčinskega je zbirka s pestrejšo in umetniško bolj dovršeno vsebino, kakor jo naznačuje Gasparijeva naslovna risba.

Težko je dandanašnji biti humorist. Trdi se celo, da ta panoga slovstva med Slovenci ne uspeva. Sicer bi Milčinskemu delal krivico, če bi ga hotel označiti samo kot humorista. Zakaj v njegovih stvareh na splošno in v tej zbirki še posebej pronica skoraj skoz vsak stavek srčna kri trpljenja in hotenja človeštva naših dni, z vsako besedo ti pisatelj odgrne za hip zastor, da pogledaš bliskoma v tajni, nedostopni svet umetnika, ki ti z nasmehom humorista, z neznatno kretnjo satirika pove več kakor mnog mož blestečih verzov in visokega koturna.

Že razpored črtic v tej knjigi kaže harmoničnost in arhitektoniko. Dvoje stvarim iz sveta velikih ljudi sledita po dve črtici iz otroškega sveta. Edina izjema je Tenda Lala, tretja slika iz Slabih časov. — Kjer nam govori Milčinski s prostodušno besedo šaljivega družinskega poglavarja ali z napol prikrito ljubeznijo očeta o otroškem svetu in o domačnosti med štirimi stenami mestnega stanovanja, tam je topel, izviren, nedosežen. Berite konec Drobne družčine (str. 20.)

»In dete je brbljalo:

«Eze, eze-gogl, gogl, gogl-tata, tata-br, br, br, br-gik!»

»Nič ne prikivam, da čisto do dobra nisem razumel tega brbljanja; saj še tiskanih stvari vseh ne razumem, dokler jih ne razloži poklican kritik; kaj bi — vsak človek ne more biti literat, zlasti ko nimam časa! Ali ta občutek sem imel, da »-gik!« pomenja vrhunec zemeljske zadovoljnosti.«

Ali pa prva slika Slabih časov Naši in vojna (str. 51.) zlasti 3. poglavje in konec: »In kako rad se smeja: komaj ga človek pogleda, že se zareži, naš majceni dobroljček. Ta da bi bil kriv vojne? — Že spet se smeja! Kdor bi ga videl — če je božji — bi odložil

orožje! Smejča se — naj nam bo v dobro znamenje za mir, za srečen mir, pravičen, večer mir!»

Mož, ki je slonel nad zibelko, iskal utehe in odpočitka od krvavih grozot vojne in od neizprosnega življenja v otroškem pogledu, se videl samega sebe v otroku, se pogovarjal z nebogljenim bitjem, ki mu je še daleč zavest, da je človek zver — tak mož tako govori. Takšen je Milčinski v tej zbirki skoraj v vseh otroških stvareh, v katerih je mnogo zlatih resnic in razmotrivanj o našem javnem življenju, o naši kulturi in politiki, o naših literarnih in vsakdanjih prilikah, o vsem tem, v čemer se še gibljemo in smo.

V črticah, kjer se bavi s svetom odrastlih ljudi, se zabava pisatelj z ironijo, ki zbode, a ne rani do krvi, z vsem mogočim. Nova žival je tako, tako. Brez škode bi bila izostala, zlasti na prvem mestu. V črtici Za čast se je pozabaval z jezičnimi pravdami in advokati, v Predsedniku Grogji s sodniki, dobričinami stare korenine, in s pravdarji, ki jim je pravljanje samo sebi namen. Damske ure nam izvirno in zabavno rišejo žensko nedoslednost, površnost, trmoglavost in užaljenost. V gorskem zakotju je napisal Milčinski literarno satiro na kritike in pisatelje.

Tudi Sanje spadajo sem in osvetljujejo stališče, s katerega presoja Milčinski svojo umetnost v razmerju do one drugih literatov.

»Zakaj pa imajo drugi lepe in pametne sanje, sanje vredne časti in denarja, kaj? Cankar in Meško in vsi!«

Med temi »vsemi« je tudi dandanes trop Zoranov s Trudnimi rožami, ki bodo Milčinskega zavračali, se spotikali nad banalnostimi, ki so njegovi umetnosti ravno tako potrebne kakor gnoj cvetni gredi, in ga bodo sodili po njegovih besedah: »Moje sanje, moje sanje — kakršne so, takšne so! Sanj si ne morem naročiti, kakor se naročajo kislja jetrca v gostilni.« (Str. 12.)

V Drobižu je toliko misli, da bi od njih samih obresti živel mnog literat, ki mu je beseda vse. Forma — to je geslo današnje literarnosti. Milčinski je ubral drugo pot — k vsebini. Tako stoji osamljen v našem slovstvenem življenju in snuje in dela po svoje. Ustvaril si je svoj stil, pečat pravega umetnika. Ne bom vlek el slovnice in sintakse na svetlo, rečem samo to: stil je človek. Dr. Alojzij Remec.

Nabožno slovstvo.

Rimski misal ko molitvenik priredil dr. Dragutin Kniewald, sudjelovanjem Petra Brozičevića, Milana Pavelića, dra. Franje Zagode. Naklada dra. Stjepana Markulina. Zagreb 1921. (Str. XL + 934, cena v platno vezani knjigi 25 Din.)

Prevod rimskega misala ni lahko in ne majhno delo. Zato čast možem, ki se niso ustrašili truda in priredili najlepši molitvenik v lepem hrvatskem jeziku. Liturgične tekste v prozi je priredil Peter Brozičević, svečenik senjske biskupije. Himne, sekvence in improperije je prevedel spiritual v biskupskem semenišču v Senju, Milan

Pavelić. Eksegetske beležke je dodal dr. Franjo Zagoda, vseučilišni profesor v Zagrebu. Urednik sam, profesor bogoslovja dr. Kniewald, je napisal 40 strani obsegajoči uvod in liturgijske pripombe za vse nedelje, zapovedane praznike in za godove svetnikov.

Namen, ki ga je prireditelj imel pred očmi, je bil: dati v roke laikom misal kot molitvenik. Laiki, zlasti akademično izobraženi, naj bi se s tem molitvenikom v roki privadili, spremljati mašnika pri oltarju aktivno, ne samo pasivno. Naši ljudje pri sv. maši opravljajo izvečine svoje privatne molitve, a komaj vedó, kaj se v tem času godi na oltarju. Rimski misal, sestavljen kot molitvenik v narodnem jeziku, naj bi jim pomagal, da bodo zopet bolj in bolj molili z mašnikom in sodelovali bolj aktivno pri sv. daritvi. Zato so pri drugih narodih že davno prevedli rimski misal in ga priredili za uporabo naobraženim laikom. Najbolj znan je nemški prevod Schottov, ki je služil tudi našemu hrvatskemu prevodu za vzorec.

Da bi laiki laglje umeli značaj in pomen posameznih dob cerkvenega leta, pomen nedelj in praznikov, je prof. Kniewald napisal za vsako dobo, za vsak praznik liturgične pripombe. V teh pripombah nam kratko, pa jasno tolmači historični početek tega ali onega praznika in njega pomen za krščansko življenje. V liturgičnih tekstih mašnih formularjev pa je z razprtimi črkami tiskano besedilo, ki nam izraža enotno, glavno misel te nedelje, tega praznika.

Da bo pri takem delu ta ali oni imel kako posebno željo, je samo po sebi umevno. Naj omenimo nekatere stvari. Prireditelj ni mogel sprejeti v knjigo ferialnih maš postnega časa, razen onih velikega tedna. Mj bi želeli, da bi bil uvrstil v knjigo vsaj kvatrne dni. Pri trpljenju Gospodovem (passio) na cvetno nedeljo in veliki petek se nam zdi, da bi bilo dobro, ko bi imeli poleg hrvatskega prevoda tudi latinsko besedilo, kakor ga ima Schott. Za cvetno nedeljo pogrešamo kratkega historičnega pregleda o početku procesije. Razdelitev cerkvenega leta v tri dobe je sicer popularna, ni pa utemeljena v liturgičnih knjigah. V razlagi k prefaciji bi bilo treba bolj naglasiti pomenljivi »sursum corda« (cf. S. Cyprianus, de orat. dom. cap. 3). Kako naj tolmačimo besedo »actio« v kánonu, gl. Dölger, Sol salutis (Münster i. W. 1920) 223—227.

V početku je ponatisnjena okrožnica hrvatskih biskupov, ki hrvatski prevod rimskega misala priporočajo svečenikom, klerikom, redovnikom in redovnicam in katoliškim vernikom. Vsem naj bi služil ta molitvenik kot neusahljiv vir cerkvenega življenja in privatne pobožnosti v duhu katoliške liturgije.

Fr. Ušeničnik.

Kulturne drobtine.

Pij XI. — novi glavar katoliške cerkve. — Brez hruma in šuma so se ob novici, da je Benedikt XV. preminul, kardinali podali na pot, iz Varšave in Vratislave, iz Kölna in Londona, iz

prekmorske Amerike in Kanade, da v svetem dostojanstvu stopijo deset dni po papeževi smrti v konklave k volitvi novega. Tako dolžnostipolno, mirno in veličastno se nobena volitev

na svetu ne vrši. Popolnoma v duhu cerkve, ki je Kristusova.

Konklave se je pričel 2. februarja 1922. Po sedmi volitvi so zvonovi rimskega mesta v ponedeljek, dne 6. februarja ob pol eni uri popoldne svetu naznanili, da imamo zopet papeža. Milanski nadškof kardinal Achilles Ratti je prevzel novo dostojanstvo ter si izbral ime — Pij XI.

Rodil se je 31. marca 1857 v industrijskem mestecu Desio v Lombardiji 18 km severno Milana blizu mesta Monza. Izhaja iz globokoverne meščanske rodbine. Mladi Achille se je kot gojenec deškega semenišča šolal najprej v Monzi, potem v bogoslovju v Milanu ter končno na Gregorianumu v Rimu, kjer je napravil trikratni doktorat, iz bogoslovja, filozofije in cerkvenega prava. L. 1879 je bil v Rimu posvečen v mašnika. V Milanu je od l. 1882 dalje poleg dušnopastirskih peslov izvrševal tudi profesuro v bogoslovju ter deloval na znanstvenem polju. L. 1888 je stopil še v znamenito knjižnico »Ambrosiana« ter postal l. 1907 nje ravnatelj. Poleg svoje materinščine in klasičnih jezikov se je priučil tudi fancoščine, angleščine in nemščine, ki jih docela obvlada. Pij X. ga je l. 1911 imenoval za podravnatelja Vatikanske biblioteke v Rimu, a dve leti potem je prevzel nje vodstvo. Z l. 1914 se je definitivno v Rim preselil. Tu je bil vso dobo svetovne vojske. S pismom 25. aprila 1918 je bil kot apostolski vizitator poslan na Poljsko, kjer je bil 6. junija 1919 imenovan za prvega nuncija v Varšavi. O priliki plebiscita v Gornji Šleziji ga je Benedikt XV. postavil za velikega komisarja katoliške cerkve, da bi sredi velike razburjenosti, ki je med svečenstvom in verniki tedaj nastala, duhovom bil voditelj in miritelj. Dne 3. julija l. 1919 je dobil titularni naslov nadškofa lepantskega ter bil pri ti priliki za škofa posvečen v Varšavi. Poljski kardinal-nadškof Karkowski je posvetitev izvršil.

Kot nuncij v Varšavi je znova organiziral stare hierarhične razmere v poljski republiki, ustanovil pri tem novo škofijo v Lodzu ter postavil 18 novih škofov. On je tudi dosegel, da je poljski parlament sprejel v ustavo poljske republike člen, glasom katerega zavzema katoliška religija prvo

mesto v državi, poleg tega v posebnem členu določbo, da se brez vednosti in dovoljenja apostolske Stolice ne sme v državi nobena katoliške cerkve se tičoča odredba objaviti. S svojim diplomatskim posredovanjem pri ruski sovjetski vladi je dosegel osvoboditev mnogih odličnih ujetnikov, med njimi tudi nadškofa dr. Roppa v Mohilevu in škofa v Minsku.

Lansko leto je Poljsko zapustil. Svoje bivanje med Poljaki je bil izbral tudi za to, da se je poljščine naučil. Dne 13. junija 1921 je bil izbran za kardinala ter hkratu imenovan za nadškofa v Milanu.

Takoj po svoji izvolitvi je novi papež dal svetu sporočiti, da bo verno in zvesto čuval nedotakljive pravice cerkve, kar bo tudi s svojo prisego potrdil. Svoj prvi blagoslov je podelil z namenom, da bi ga bili deležni ne samo množice na trgu sv. Petra, ampak vsi narodi in ves svet, v želji za splošni mir, po katerem vsi tako zelo hrepeno.

Karakteristično za novega papeža je, da je velik ljubitelj divnih krasot visokoplaninskega sveta. Najvišji alpski vrhovi: Mont Blanc (4810 m), Matterhorn ali Mt. Cervin (4482 m), Dufourova ostina na Monte Rosa (4638 m) so ga v njegovih mlajših letih gledali na svojih nebotičnih kónicah. Iz Milana jih je sredi dela zrl od daleč, pa ga je hrepenenje gnalo tja gor! Sedaj ga je božja previdnost prestavila na najvišje mesto v človeški družbi. — »Fides in trepida« mu za to mesto znana Malahijeva prorokba pripisuje. Kakor da bi bila v njem izslutila lastnosti navdušenega planinca: neustrašenost, vztrajnost, hrepenenje po svobodi in po uživanju božjega veličastva in božje lepote v naravi in cerkvi! Tudi za geslo si je vzel odteknik iz občutkov, ki jih sredi truda, težav in nevarnosti ljubitelj planin na svojih visokih samotnih potih čestokrat ima. »Raptim transit« — »Kmalu konec« je njegovo geslo. J. S.

Transcendentalnosti. Vsaka veda, ki noče prehajati v subjektivne fantastične konstrukcije, mora imeti svoje izhodiščne točke v realnih nepobitnih dejstvih narave, se mora vedno na realna nepobitna dejstva opirati ter resničnost svojih izsledkov na istih nepobitnih dejstvih izkazovati. To ve-

lja tudi za filozofijo. So pa filozofi, ki zahtevajo, da se morajo dejstva prilagajati počelom, ki so si jih sami apriorno zamislili ali ki so jih od drugih subjektivno in apriorno delujočih filozofov sprejeli. Seveda prihajajo s tem z dejstvi v konflikt, ki ga pa z lahkoto rešujejo. Dejstva, tudi najbolj izpričana, kratkomalo ali negirajo ali pa jih tolmačijo kot plod pesniških, bajeslovnih ali bolnih zablod. To je seveda še zmerom znanstveno delo! Imamo pa poleg nepobitno izpričanih dejstev preteklosti tudi taka iz sedanjosti...

V provinci Foggia v južni Italiji živi v kapucinskem samostanu malega mesteca S. Giovanni Rotondo ob južnem pobočju gore Monte Garzano menih P. Pio da Pietralcina. Redna avtomobilna vožnja spaja danes radi mnogih potnikov mestece z železniškima postajama S. Severo ozir. Foggia.

P. Pio je v najboljših moških letih. Telesno in duševno je popolnoma zdrav. Moli in dela, kakor drugi. Toda njegovo telo nosi velike rane, kakor jih je Kristus na svojih udih imel. Pred tremi leti jih je iznenada dobil. Zdravniška komisija jih je čim najbolj natančno preiskala ter ugotovila, da jih medicinska znanost ne more razložiti. Rane so odprte, večje na notranji strani rok kot na zunanji — kakor če bi bili debeli žebelji roki nasilno predrli. Ob petkih krvavijo. Nikdar ni opaziti kakega gnojenja in vnetja pri njih. Član omenjene zdravniške komisije, materialistično prežet zdravnik, je hotel rane z najboljšo metodo in najboljšimi sredstvi izlečiti ter zaceiliti. Dosegel ni popolnoma nič. To so dejstva, ki jih lahko vsakdo sam kontrolira.

Rimski korespondent »Köln. Volkszeitung« dr. Kl. Kopp opisuje v svojem listu z dne 23. okt. 1921, št. 766, obisk, ki ga je pri »P. Pio« v avgustu istega leta napravil: »Vrata so se odprla in P. Pio se je pokazal, preprosta, sloka postava; obraz mu obkrožuje redka kapucinska brada, njegove oči dehte tiho, blaženo toploto, mir božji odseva njegova oseba. Vsekako ne nudi prvi vtis nič posebnega, počitek je bil celó precej vsakdanji, kajti v celici je samo ena stolica in vlučno sva se pričela boriti, kdo naj sede na

stolico, kdo na rob postelje. Končno je skromnost P. Pija izvojevala za-se rob postelje. In razgovor? Mislil sem, da kar trivialno izpovem, da me bo povzdignil z besedami o nebeških rečeh, kakor je to pri pobožnih tetkah navada. Ne; razgovarjala sva se o tem in onem, o zadevah osebnih in drugih, o vojski in miru... Z nekakim strahom so pa moje oči zopet in zopet zrle na njegove roke, ki so bile od prstov s črnimi pletenimi rokavicami zakrite. Kar ga kakor v zadregi prosim, naj mi rane na rokah pokaže. Ves sem presunjen; vsa notranja stran roke je ena sama okrogla rana, ki ima svoj podaljšek v manjšem krogu na zunanji strani. Pravtako izgleda, kakor da bi debel žebelj dlan od znotraj na zunaj pretrgal... Moja hladna kri je tako prevzeta, da se sklonim in poljubim in še dalje nekaj časa njegovi roki v svojih objete obdržim... Kako je mogel vendar neki list v Rimu pisati, da je P. Pio neprestano v mrzlici? Niti sledu ni kake mrzlice na njem. P. Pija ni mogoče spraviti v toli priljubljeno rubriko histerikov, ker je duševno in telesno preveč zdrav... In ko sem se po večerji ozrl v celico P. Pija, sem zapazil, da čita dnevni časopis; to me je zelo razveselilo, ker mi je ta nezatna poteza še bolj potrdila, kako je vse pri njem zdrav in normalno. Njegovi sobratje so mi pripovedovali, da je padel kakor mrtev na tla, ko je pred dvema letoma petere rane dobil...«

Tako poročevalec. Še enkrat: vsakdo ima priliko, da se o resničnosti njegovega poročila kakor tudi dejstva samega kar najbolj temeljito na licu mesta prepriča. Naslov je zgoraj podan.

—b—

Katoliška misel v Združenih državah Severne Amerike. Katoliška misel se vedno najlepše kaže v svetem življenju ter dejanski požitvovalni ljubezni do bližnjega. Kakor znano, razvijajo amerikanski protestanti veliko propagando v Rimu, da bi baš tukaj čim več odpadnikov-pristašev dobili, Papež Benedikt XV. je prošlo leto katoličane v Ameriki pozval, naj darujejo sredstva, da bi se ta propaganda zavrnila. Takoj so se odzvali in poslali v ta namen v Rim en milijon dolarjev = 24 milijonov lir! Amerikanski katoličani pričenjajo tudi na

misijonskem polju tekmovati z Evropo. — Maryknoll je šele pred 10 leti ustanovil novo, prvo američansko misijonsko družbo; kongregacija se čudovito širi, ima že celo vrsto filialk, ima že svoje deško bogoslovno semenišče ter deluje po svojih misijonarjih že na Kitajskem. Njeno glasilo »The Field Far« se tiska v več kot 100.000 izvodih. Tudi američanski pasionisti prevzamejo misijonske postaje v Kini. Na Filipine so prišli američanski jezuiti, ki tam delujejo v velikem številu. Letos jih je na otokih sto, pa hočejo v dveh letih to število podvojiti. Amerika pričanja torej konkurenco tudi na najidealnejšem polju z Evropo. Velikopoteznost, s katero se Amerika povsod odlikuje, ji gotovo obeta najlepših uspehov tudi tukaj.

Humanistična gimnazija. Boj za ohranitev starih, po dolgih stoletjih in po življenju vseh s svojo civilizacijo visoko stoječih narodov izpričanih kulturnih vrednot je v Sloveniji v polnem teku. Za nas je popolnoma jasno bodisi z ozirom na intelektualno vzgojo srednješolske mladine bodisi z ozirom na kulturni napredek naroda kot takega sploh bodisi še posebej z ozirom na znanstveno delo v naši državi ter na internacionalno vlogo, ki jo Jugoslavija mora dobiti med zapadom in iztokom, da je humanistična gimnazija *conditio sine qua non*, da se v svojem kulturnem nivoju ohranimo in da moremo preko njeja še napredovati. Brez humanistične srednje šole je kulturna inferiornost za nas ob strani Francozov, Italijanov, Nemcev, Angležev neizogibna posledica. Nikdar bi iz kulturnih središč zapadne in srednje Evrope ne izšla zahteva, naj se humanistična gimnazija tako popolno ukine, kakor se je to pri nas zgodilo!

Zato je samoposebi umevno, da so se dvignili i pri nas resni glasovi, naj se tukaj z narodovo kulturo ne eksperimentira. Dne 31. januarja je »Društvo prijateljev humanistične gimnazije« sklicalo občni zbor, kjer naj bi se o tem prevážnem vprašanju razpravljalo. Enodušno so bili številni zastopniki naše akademsko izobražene inteligence mnenja, da se humanistična gimnazija pri nas nikakor ne sme odpraviti. Dekan medicinske fakultete prof. dr. Alfred Šerko je z veseljem ugotovil, da stoji

pretežna večina ljubljanskega vseučilišča na strani društva, ki deluje za ohranitev humanistične izobrazbe. To društvo je on pozdravil v imenu medicinske in tehniške fakultete. Prav tako je nastopil prof. dr. Jos. Ujčić za teološko in prof. dr. R. Kušej za juridično fakulteto, ki je med drugim rekel: »Ako bi novi načrt za srednje šole (z enotno nižjo srednjo šolo) postal zakon, bi bili mi kmalu izločeni iz stika s svetovno kulturo, šli bi nazaj, ne naprej, naša vseučilišča bi ne bila več visoke šole.« — Dan potem 1. februarja se je vršil izredni občni zbor »Profesorskega društva sekcije Ljubljana«, kjer je celi dan vse posvetovanje bilo v prvi vrsti posvečeno novemu načrtu za srednje šole. Le neznatna manjšina je priporočala beograjski načrt. Vsi drugi so bili ali za to, da ostanejo nespremenjeni vsi dosedanji šolski tipi ali če se izvedejo spremembe, da se ohrani in sedanjí obliki vsaj tisto malo število humanističnih gimnazij, ki jih v I. državi in Ljubljani, v gimnaziji v Mariboru ter škofijski privatni v Št. Vidu še imamo.

Tako so torej najkompetentnejše korporacije od vseučiliških fakultet do Društva ljubiteljev humanistične gimnazije precizirale svoje stališče.

Kje so dobile svoje nasprotnike?

Kmalu potem je bila seja višjega šolskega sveta za vso Slovenijo v Ljubljani, kjer se je načrt za srednje šole obravnaval. Starši in kmetjski stan niso bili zastopani. Glasovalo je 14 gospodov. Za obstoj humanistične gimnazije so glasovali 4 gospodje, namreč: prof. dr. theol. Anton Medved, rektor bogoslovnega semenišča Ign. Nadrž, gimn. ravnatelj dr. J. Pipenbacher ter višji šolski nadzornik Jos. Wester; proti pa jih je glasovalo 10, namreč gg. dr. Karlin, višji šolski nadzornik dr. Poljanec, zastopnik zdravstvenega odseka Ad. Ribnikar, učit. ravnatelj Voglar, dalje — šest zastopnikov učiteljskega stanu ravnatelj J. Dimnik, višji š. nadz. E. Gangl, Ant. Gnus, višji š. nadz. Fr. Gabršek, ravnatelj L. Jelenc ter šolska voditeljica Janja Miklavčič, ki niso nikdar humanistične vzgoje in humanistične izobrazbe na kaki gimnaziji

v lastni osebi preizkusili... Seja se je vršila v Ljubljani dne 7. februarja 1922.

Upajmo, da obvelja tudi tukaj, kar je po glasovanju poročevalec Josip Wester pripomnil: »To bodi naša tolažba, da ima v večini slučajev manjšina prav.« J. S.

Zbornik za umetnostno zgodovino. Urejuje dr. Izidor Cankar. Leto I. Ljubljana. Izdaja »Umetnostno zgodovinsko društvo« v Ljubljani. Str. 200. Cena 100 K (25 Din).

L. 1921. se je porodilo v Ljubljani »Umetnostno zgodovinsko društvo« z namenom, da bi preiskavalo in proučevalo domače umetnine in potem zaključke objavljalo širšemu občinstvu v posebnem listu. Tako je nastal »Zbornik za umetnostno zgodovino«. Ukrep je bil gotovo drzen. Kako naj se pri nas izplača list, ki more računati k večjemu na 200 naročnikov? Izvestno bi list z naročino ne mogel niti izdaleka izhajati, ko bi ne bil našel dobrih prijateljev in požrtvovalnih podpornikov, ki so mu zagotovili življenje. Upamo, da ga bodo podpirali tudi še nadalje.

Prvi letnik »Zbornika« je dovršen, zato si ga malo ogledjmo!

Dr. Fr. Stele razpravlja (str. 1—48) o slikarju Janezu, ljubljanskem meščanu (Slikar Johannes, concivis in Laybaco), ki je poslikal podružnico na Visokem nad Igom l. 1443, in na Muljavi pri Stični l. 1453. Slikar Janez je bil sin slikarja Friderika iz Beljaka in je prenesel slog koroškega slikarstva l. polovice 15. veka na Kranjsko. Dr. Stele preiskuje te slike natančno po vsebini in obliki. Poudarja so končni sklepi: Na Kranjskem je blizu vsaka tretja cerkev gotška; skoro vse so bile poslikane, toda pozneje pobeljene. Sedaj se ti zanimivi spomeniki zopet prikazujejo izpod beleža. In kaj nam kažejo? Stene prezbiterija se navadno vodoravno delé v tri pasove: v prtilični, ki je okrašen s kako preprogo, v vmesni, ki sega do vrha oken, in v vrhni, ki obsega ostroločna polja. Vertikalno delitev pa odločujejo polja po rebrih, pilastrih in konzolah. Svod in slavolok tvorita skupini zase. Svod je navadno posvečen Salvatorju mundi. Na stenah obsega prvi pas doprsne slike, n. pr. pomočnikov v sili, mu-

čencev, sv. devic; drugi pas apostole, tretji pas pa večje prizore iz legende svetnika, ki mu je cerkev posvečena. Ikonografsko in snovno je ta načrt čisto srednjeevropski.

Isti pisatelj preiskuje dalje »Gotske freske na Jezerskem« (str. 109 do 137), in sicer drugo mlajšo plast iz dobe okoli l. 1490. Tu zaključuje, da kažejo te freske že znaten napredek od Johannesovih: stare, takozvane trecentistične tradicije v pokrajinah in njenih odsekih, v prostoru in njeja oblikovanju, v statični kompoziciji posameznih figur, ki se izraža v takozvani S-črti, so že zapuščene. Mesto idealnih tipov takratne dobe imamo tu nove, mnogo bolj resnične tipe in ta napredek v smislu resničnosti je viden povsod; tudi skupine so pridobile na zunanji in notranji funkcijski resničnosti. Posrednik temu napredku je iskati v slikarskem središču v Nürnbergu. — Obe razpravi pojasnjuje mnogo slik. — V. Steska: O nekaterih ljubljanskih spomenikih (49 do 55). Pisatelj opozarja na starejše spomenike: na Kristusa na križu na Zabjaku št. 6 iz dobe okoli l. 1450., na Hrenov križ iz l. 1622., na sv. Krištofa v Florijanski ulici št. 1, na svetega Florijana v Nunski ulici št. 3, na Križanega na Starem trgu št. 22, ki so vsi iz Hrenovih časov, in na nekaj mlajših kamnoseških spomenikov. — Dr. Jos. Mal: Donesek k zgodovini zvonarjev in zvonov po Kranjskem. L. 1668, je naročil stiški opat Maksimilijan pri ljubljanskem zvonarju Ignaciju Rennerju nov zvon. Poleg drugih zanimivosti nam ta razprava pojasnjuje tudi razmerje Rennerjevo do zvonarja Andreja Straha. — Dr. Izidor Cankar: »Umetnost v krščanskem slovetstvu 2. stoletja« (59 do 75, 168 do 184). Nekateri učenjaki trdijo, da je bilo staro krščanstvo kakor izraelska vera nasprotno umetnosti. Pisatelj pa dokazuje podrobno iz starih pisateljev, da se ta trditev ne nanaša na resnico, saj kažejo tudi prakršćanske umetnine zlasti v katakombah, da se o takem nasprotju ne more govoriti, čeprav so se prvi kristjani bali, da ne bi češćenje podob kotga zapeljalo v malikovanje. V prvem stoletju je bilo umetnostno vprašanje za krščanstvo še brezpomembno, ker je bilo izključno religiozno

gibanje. V 2. stoletju pa je razmerje krščanstva do posameznih kulturnih činiteljev že drugačno. Z novim stoletjem vstopajo v cerkev tudi zgornje plasti družbe in z novimi pristaši, ki so prihajali iz religiozne potrebe, pa vendar z literarno, znanstveno in tudi umetnostno izobrazbo, se je obrnila smer krščanske pozornosti k onim predmetom, ki dotlej niso bili važni za mlado religijo. Seveda je moralo mlado krščanstvo premagati mnogo ovir zunanjih in notranjih. L. 140. po Kr. govori že apologet Aristides, da »opazujemo umetniško delo«, Athenaoras pozna umetnost in njeno zgodovino, Theophilus pa dokazuje iz sv. pisma početek umetnosti. Tako je torej »postanek krščanske umetnosti jasno utemeljen v pogojih poznoantičnega življenja in prav tako razločljiv, kakor vsak drugi zgodovinski dogodek«. — K. Ozvald: »Donesek k estetičnemu šolanju očesa« (76—79). Pisatelj dokazuje, da vodi pot do estetskega zanimanja preko dovtetnosti za estetske kvalitete. — Jos. Dostal: »Iz Langusove ostaline« (137 do 140) popisuje Langusovo risanko iz okoli l. 1820. Langus je izvrševal nariske v tej knjižici večinoma le v prav lahkih obrisih, le nekaj je dovršenih risb. — Dr. Vojeslav Molè: »Bizanc in Orient« (155—168). Med najbolj zamotana vprašanja umetnostne zgodovine spada vprašanje o postanku in razvoju starokrščanske in starobizantinske umetnosti. Nekateri vidijo izhodišče praprkrščanske umetnosti v Rimu ali pa v poznem helenizmu, drugi v Orientu, tretji pa skušajo dati Rimu, kar je rimskega, in Orientu, kar je orientalnega. Pisatelj dokazuje, da so bile helenistične podlage, na katerih slonijo začetki bizantinske umetnosti že prepojene z orientalizmom in formalno kritična analiza zgodnejebizantinskih umetnin kaže, da je bil njihov postanek in razvoj samo naravna posledica tega orientaliziranega helenizma v umetnosti. Posamezne izrazne oblike, posamezni ikonografski tipi in celotno osnovno umetnostno pojmovanje je romalo iz Orienta na zapad in nazaj skozi Bizanc in tako jih je pri tem transformirala bizantinska umetnost že v prvih stoletjih svojega obstanka. — Dr. Fr. Stelè poroča o varstvu

spomenikov na Slovenskem (79—89, 186—189) v zadnjih treh letih. — Dr. Izidor Cankar nas seznanja z delovanjem »Narodne galerije« in o »Umetnostnozgodovinskem društvu« v Ljubljani (90—95, 189). — Marijan Marolt priobčuje bibliografijo o umetnosti l. 1921. — V. Steska govori o kiparju Alojziju Progarju in njegovih delih (140—154), o podobarju Fr. Ks. Tončiču iz Kamnika; popisuje Pogričnikov spis Compendiaria descriptio metropolis Labacensis iz l. 1766; pripoveduje zgodovino dveh znamenitih zvonov: pri Sv. Joštu nad Kranjem s Prešernovim napisom, in o brezniškem, ki je bil vlit iz španskih zvonov, naposled popisuje Quaglievo risbo za Gladičevo zgodovino ljubljanske škofije. — Dr. Jos. Regali piše o delovanju slovenskega slikarja Mat. Jama, ki biva na Holandskem; dr. V. Molè o Dvořakovem načrtu za pouk umetnostne zgodovine na srednjih šolah in ocenjuje sedaj posebno aktualno knjižo Francoza Gabriela Milleta o stari erbski umetnosti. — Poleg teh člankov se vrste še poročila o razstavah in umetniških društvih.

Ves letnik nam spričuje, da je zanimanje za umetnost pri nas zelo živo in da imamo dovolj moči za izdajanje takega lista. Želeti bi pa bilo, da bi mogel izhajati tudi brez izrednih podpor. Sotrudniki delajo brezplačno kljub mnogim stroškom, ki jih imajo pri delu. Nai bi tudi javnost list podpirala z obilnimi naročili.

— a.

Socialna misel. Mesečnik za vse panoge socialnega in kulturnega življenja. Urejata A. Gosar in Fr. Terseglav v Ljubljani. — Nova revija s skoraj istim programom kakor ga ima »Čas«, vendar vsem prijetna in dobrodošla, ker dokumentira, kako se v Slovenceh plemenito kulturno stremljenje dviga in zajemlje vedno širše kroge! S svojo prvo številko se »Socialna misel« kar najlepše uvaja. Vsebinska je zelo bogata, aktualna, sotrudniki naši odlični kulturni delavci. Dr. A. Gosar črta »Cilie in pota krščanskega socializma«; Fr. Terseglav piše o »Veri kot životvornem činitelju socialnega življenja«; Janko Kravli razpravlja o »Programu in taktiki ljudskih strank«; dr. A. Tominec tolmači »Sv. Frančiška in socialno vpraša-

nje»; načelnik min. financ H. V o d o - p i v e c govori o »Izenačenju neposrednih davkov; dr. J. Brejč nacija problema o »Pravnem položaju imovine dežele Kranjske«, ki je v dnevem časopisju dobil že resno vpoštevanje; končno imamo na zadnjih straneh obširen pregled iz raznih panog kulturnega dejstevanja. — Prepričani smo, da bo našla nova revija povsod kar največ prijateljev! J. S.

»Mentor« zopet oživel! Mislimo, da bi nam novo leto večjega veselja skoraj ne moglo prinesiti, kakor je vprav to vstajenje od mrtvih. 11 let je hodil v dijaške vrste pa tudi v druge kroge našega izobraženstva, vedno je bil dobrodošel gost, ki je odpiral zaklade klasičnih dob in mladino seznanjal s pridobitvami modernega časa, hkratu vodil mlade čitatelje tudi lepo in prijetno v kraljestvo poezije in umetniških stremeljenj. Po dveh letih presledka je zopet med nami. Iskreno mu želimo popolnih uspehov na vseh njegovih potih. Odlični pisatelji - sotrudniki: Fr. Sal. Finžgar, dr. Ivan Prečelj, Ivan Omerza, Ivan Dolenc, Narte Velikonja, Miran Jarc, dr. V. Šarabon in drugi so mu v prvi številki dali najboljšo vsebino: uredništvo samo pa je poročstvo, da bo »Mentor« vedno na ti višini ostal. — List izhaja kot dvomesečnik; naroča se pri upravi: Zavod sv. Stanislava v št. Vidu nad Ljubljano ter stane letno 20 Din, za diake le 10 Din. — Toplo ga vsem pripočamo v naročbo. —ič.

»Život«. Katoliški Hrvatje imajo krasne dijaške ozir. mladinske liste: »Luč«, »Život«, »Krijes«, »Vrelo«, »Mladost«... Slovence, ki so še pred vojsko bili pred njimi, so že daleč prehiteli. Srečni Hrvatje! — Tu zopet omenjamo »Život«, ki ima svoje uredništvo v Travniku (Bosna). gimnazija; svojo upravo pa v Zagrebu, Palmotičeva ulica 38. Leto je v svojem tretjem letu; izhaja 10krat na leto; njegov namen je gojitev notranje kulture. Temu primerno prinaša po odličnih, večinoma akademsko izobraženih sotrudnikih dijaštvu najboljša, kar more najti na polju prikupljive pobožnosti, apologetike in lepe kulturnosti doma in v tujini. Tolle, lege! —ič.

»Njiva« o H. Wendelu. »Na novinarskem kongresu v Splitu v septem-

bru je med sejo stopil v dvorano nemški publicist Herman Wendel. Vsa dvorana je začela ploskati in ga akklamirati, predsednik ga je navdušeno pozdravil, kakor da prihaja oficialna ličnost posebnega značaja, ali pa vsaj Auguste Gauvain.

... Ali naj vsi nemški žurnalisti žive od tega, da se razburjajo nad visoko nemško vojno odškodnino, ali pišejo o avstrijski bedi ali gornješleskem vprašanju? Razume se, da se najdejo bistre glave, ki se lotijo novih problemov in za gotova vprašanja, čim mani so obdelana in znana, tem lažje zadobe glas prvega strokovnjaka — žurnalistični monopol. Nemčija ve o nas in naši zemlji malo, a interesiramo jo. Kdor nas in naše razmere prouči, in svoje znanje spretno žurnalistično izrabi, postane strokovnjak za našo državo, kar pomeni masne honorarje in mogoče celo poslaniško mesto v Beogradu — ali vsaj nado nani. To so, trezno posmatrano, Herm. Wendlove zasluge za nas.« (»Njiva« I., 17—18.)

Pisatelj Bužanec izrazi končno svojo sumnjo, da je Wendel Stinnesov agent. Kaiti v Sarajevu je odgovoril vratar v hotelu, kjer je Wendel prebival. na na vprašanje, kdo je ta gost: »Nekdo mi je rekel, da je Stinnesov agent.«

Ali so ti napadi opravičeni? O tem naj sodi bravec na podlagi nastopnih podatkov!

Zakaj so sprejeli novinarji v Splitu Wendela s takim navdušenjem? Zato, ker ni odkril svojih simpatij za Jugoslovane šele po svetovni vojni, ko se Nemčija baje za nas zanima in ko to baje nese masne honorarje, ampak že šest let pred svetovno vojno in zlasti med svetovno vojno, ko je bil Wendel v Nemčiji zaradi svojega pisanja v korist Srbiji preganjan in je vojaška cenzura njegovo knjigo o Macedoniji zaplenila. Srbi so na Krfu izdali v posebni knjigi Wendelovo polemiko o macedonskem vprašanju, ki jo je imel v »Vorwärts«-u z bolgarskim poslaniškom v Berlinu Rizovom. Wendelovo naziranje o sporazumu med Srbi in Bolgari v macedonskem vprašanju se je tako strinjalo s stališčem entente, da je izšla knjiga tudi v angleškem prevodu. Zato imajo Srbi Wendela v hvaležnem spominu tudi sedaj, ko se je položaj izpremenil, in razni srbski

listi radi prinašajo prevode Wendelovih člankov.

Toda — sluti g. Bužanec — Wendel vleče za svoje spise mastne honorarje. G. Bužanec ima gotovo o tem točne podatke in jaz bom prav vesel, ko nam bo ž njimi postregel. Kajti jaz imam za presojo visokosti honorarjev, ki jih dobiva Wendel, samo en točen podatek: za knjigo »Südosteur. Fragen« je dobil do 23. decembra 1920 celih 363-50 M. Kdor premisli, koliko truda je nagromadenega v taki knjigi, bo čutil notranje zadovoljstvo, če bo videl, da duševno delo tudi po vojni vsaj temu in onemu dobro »nese«.

Posebno razveseljivo bi bilo, če bi se moglo to ugotoviti pri Wendelovih knjigah. Kajti pisane so v pregnantnem slogu, zahtevajo od bravca mnogo znanja in propagirajo marsikako idejo, prevažno za zgraditev nove Evrope, tako da bi bilo prav ugodno znamenje za notranjo poglobitev nemškega naroda in nas samih, če bi se te knjiže dobro prodajale.

Ni treba posebne slovstvene izobrazbe, da vidi človek razliko med knjižo, napisano v prvi vrsti vsled potrebe in želje po honorarju, in med delom, ki ga diktira notranji kategorični imperativ. Kdor se je potrudil, da je prebral vsaj eno* izmed večjih del Wendelovih, je videl, da spada Wendel — kakor je sam rekel v uvodu knjiže: Frankfurt am Main von der großen Revolution bis zur Revolution von oben (1789—1866) — med nisatelje. »die zugleich der großen Sache des proletarischen Emanzipationskampfes und der großen Sache der Wissenschaft dienen«.

Ideja, ki jo zastopa Wendel v svojih spisih, je miren sporazum od naroda do naroda, je delo za novo Evropo, zgrajeno na temelju bratstva narodov, je boj proti narodnemu šovinizmu.

Teh idej mu ni privzgojila šele svetovna vojna in razpad nemške oborožene moči. Že nekaj let pred svetovno vojno je izdal kot državni poslanec knjigo proti zatiranju Poljakov na Pruskem in med svetovno vojno je izšla l. 1916 njegova knjiga o Heineju — ta žurnalist se bavi namreč tudi s

slovstveno zgodovino in je izdal baš l. 1921 izbrane pesmi Güntherjeve — s tendenco: »Es lebe die deutsch-französische Verständigung!«

Pa Wendel hoče postati nemški poslanik v Beogradu? Bog daj, da bi to želel in da bi se mu ta želja spopolnila! Meni sicer ni o tej želji ničesar znanega, a mislim si: če Wendel ni sposoben za poslaniško mesto v Beogradu, potem Nemčija sploh nima moža, ki bi bil za to mesto! Saj vendar ne bomo očitali tistemu, ki napiše disertacijo, da hoče postati doktor! Sicer bi bil pa Wendel bržkone že postal poslanik v Beogradu, če bi bil malo bolj oportunističen in bi bil n. pr. opustil vehementni napad na Italijo zaradi krivične anekdote jugoslovanskega ozemlja, in to ob času, ko se je trudila oficijelna Nemčija, da živi z Italijo v dobrih odnosih. (Gl. knjigo »Aus und über Südslawien«!)

G. Bužanec ima čisto prav, da imamo Slovenci mnogo napak in da se moramo spametovati. Med naše napake spada tudi ta, da radi ravnamo premalo vestno s častjo svojega bližnjega, če slučajno ni naše stranke ali naše narodnosti.¹ I. Dolenc.

¹ Ko je bila ta notica že v uredništvu, je izšel v »Slov. Narodu« z dne 21. januarja 1922 članek »Nova Nemčija«, kjer odgovarja dr. Lad. Lajovic na notico v »Njivi«. Članek nas seznania s programom nemško-jugoslovanske družbe: delati za sporazum med narodi na podlagi medsebojnega poznavanja, in navaia več pri nas doslej nezanih podatkov o Wendelovem delovanju, ki dokazujejo neupravičenost sodbe v »Njivi«. — Op. por.

Listnica uredništva: Vse p. n. gg. sotrudnike, ki so poslali svoje prispevke, pa jih v pričujočem zvezku ne dobé, prosimo potrpljenja. Prihodnjikrat!

Popravek. Letnica »1371« na strani 136. 15. vrsta od zgoraj dol zadnjega zvezka je seveda tiskovna napaka, kakor vsakdo že iz konteksta razvidi. Glasiti se mora »1393«.

»Čas« je zamišljen kot dvomesečnik na štirih tiskanih polah. Letnik pričinja z oktoberskim terminom. — Prihodnji 4. zvezek izide v aprilu 1922.

Naročnina znaša za tekoči letnik 25 Din. Ustanovniki (200 K) plačajo 23 Din. Za dijake je naročnina 15 Din, ako jih je najmanj deset pod skupnim naslovom naročenih. — Naročnino je treba poravnati naprej bodisi s položnico bodisi s poštno nakaznico pri

Upravi »Časa«, Ljubljana, Prodajalna K. T. D. (prej Ničman), Kopitarjeva ulica 2.

Urednik: Dr. Jos. Srebrnič, Ljubljana, Sv. Petra cesta štev. 80. List izdaja in zalaga »Leonova družba« v Ljubljani.

Pričujoči zvezek 3. (l. XVI.) stane v podrobni razprodaji 7 Din.

Darovi za Mahničovo ustanovo,

došli v času od 1. decembra 1921 do 31. januarja 1922.

Darovali so v dinarjih gg.:

K. Scherer, veroučitelj, Ruma, 3; A. Znidaršič, Stari log pri Kočevju, 2; V. Munda, kaplan v Šmarju pri Jelšah, 7; O. Škamlec, zpk. pri Sv. Andražu v Halozah, 2; A. Podvinski, dekan v Zavrču, 5; Ferd. Merala, Kočevje, 10; A. Skubic, Ziri, 15; Jos. Lavrič, dekan, Breznica, 13; A. Znidaršič, Štanga pri Litiji, 5; Angela Grčar, učit. Dob. pri Donižalah, 5; J. Sajović, kaplan v št. Ilju, 5; Iv. Atelsek, Velika Nedelja, 5; Iv. Jurko, Stari trg pri Slov. gradu, 22-5; A. Vrhnjak, kaplan, Ljubno v Sav. dolini, 5; Ludovik Šef, trgovec, Maribor, 30; Iv. Lavrenčič, kanonik, Kamnik, 5; Jos. Sterle, Ljubljana, 14; K. Čuk, župnik, Kranjska gora, 5; mons. dr. Jos. Marčelič, biskup, Dúbrovnik, 15; Marija Funtek, Ljubljana, 5; A. Oblak, župnik, št. Lovrenc na Dol., 25; P. Holcman, kaplan, Sv. Magdalena pri Mariboru, 5; Jož. Ozmeč, dekan, Ljutomer, 5; Fr. Rajčević, župnik, Lučine, 25; J. Dolinar, Sv. Primož pri Vuzenici, 5; F. Kovač, sodnik, Ptuj, 10; dr. Fr. Grivec, univ. prof., Ljubljana, 50; dr. Fr. Pečjak, prof., Ljubljana 50; Fr. Lapajne, Valenje, 5; Fr. Pokorn, župnik, Besnica, 2; M. Poljak, župnik, Sostro, 30; A. Šoba, župnik, Zdole, 5; Iv. Avsenek, Ljubljana, 25; Jos. Rehar, kaplan, št. Jurij v Slov. gor., 7; Fr. Dolinar, župnik, Cerklje pri Kranju, 2; Leop. Turšič, župnik, Krško, 7; dr. A. Ušeničnik, univ. prof., Ljubljana, 75; dr. Fr. Stele, Ljubljana, 50; dr. J. Srebrnič, univ. prof., Ljubljana, 100; Janko Majerović, Gornja Rijeka, 7; dr. C. Azman, prof., Novo mesto, 10; J. Balič, nadučitelj, Šilčna, 10; Fr. Birk, misij., Ljubljana, 2; A. Medved, Ljubljana, 10; dr. J. F., 10; M. Papler, učiteljica, Žebnice, 10.

Vsem darovalcem se iskreno zahvaljujemo. Vivant sequentes!

Uprava Leonove družbe.

Uredništvo je prejelo v oceno naslednje knjige:

Alojz Kraigher: Umetnikova trilogija. Ivanu Cankarju v spomin. Samozaložba. Natisnila Učiteljska tiskarna. V Ljubljani 1921. 8°. Str. 134.

Dr. Joža Glonar: Cankarjev Zbornik. Izdala in založila Tiskovna zadruga. V Ljubljani 1921. 8°. Str. 179.

Fr. Milčinski: Drobiz. Založila Tiskovna zadruga, Natisnila Delniška tiskarna. V Ljubljani 1921. 8°. Str. 130.

Rimski Misal, za privatnu upotrebu dozvolom hrv. kat. episkopata priredio dr. Dragutin Kniewald sudjelovanjem Petra Brozičevića, Milana Pavelića, dr. Fr. Zagode. Izdao dr. Stj. Markulin, Zagreb 1922. 24°. Str. XL + 934.

Aleš Ušeničnik: Uvod v filozofijo. Zv. 1. Spoznavno-kritični del. Publikacije Bog. Akademije v Ljubljani knjiga I. Zal. K. T. D. v Ljubljani. V Ljubljani 1921. 8°. Str. XV + 504.

Dr. F. Veber: Sistem filozofije. Prva knjiga: O bistvu predmeta. Založila in izdala Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. V Ljubljani 1921. 8°. Str. XI + 384.

Dr. S. Zimmermann: Kant i neoskolastika. I. dio. Sustavno-kritički dio. Tisak Nadbiskupske tiskare. Zagreb 1920. 8°. Str. 189.

Dr. S. Zimmermann: Kant i neoskolastika. II. dio. Studije. Tisak Nadbiskupske tiskare. Zagreb 1921. 8°. Str. 216.

Staroindijske basni, baske in pravljice. (Jataka). Priredil Jos. Suchy. Slikal F. Plachy. Založila Splošna del. izobr. zveza »Svoboda«. Natisnila Ljudska tiskarna v Mariboru. V Ljubljani 1921. 8°. Str. 38. Cena Din 8—, z boljšim omotom Din 9—.

Pevčeva pesmarica. I. letnik. Uredil dr. Fr. Kimovec. Izdala in založila Pevska zveza. V Ljubljani 1921. 8°. Str. 48. Cena Din 8—.